

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos katedra

Sandra Idkinaitė

Sociologijos- kriminologijos studijų programa

Magistrinis darbas

Moterų nusikaltimų socialiniai veiksniai

Darbo vadovė: Lekt. Laima Žilinskienė

Vilnius 2011

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
I. MOTERŲ NUSIKALSTAMUMAS: SAMPRATA IR SPECIFIKA	7
1.1. Nusikalstamumo samprata.....	7
1.2. Moterų įvykdomų nusikaltimų charakteristika ir ją aiškinančios teorijos.....	10
1.3. Moterų nusikalstamumo statistika Lietuvoje 1990 – 2007 m.....	13
1.4. Deviacinis elgesys ir jo poveikis nusikalstamumui.....	15
II. MOTERŲ NUSIKALSTAMUMĄ ĮTAKOJANČIŲ SOCIALINIŲ VEIKSNIŲ ANALIZĖ	20
2.1. Socialiniai veiksniai, turintys įtakos moterų nusikaltamumui.....	20
2.2. Teorijos, aiškinančios moterų padarytų nusikaltimų socialinius veiksnius.....	25
2.2.1. Anomijos teorijos.....	25
2.2.1. Nusikalstamumo priežasčių teorijos.....	26
2.2.3. Kontrolės teorijos.....	29
2.2.4. Feminizmo teorijos.....	29
III. STATISTINIAI DUOMENYS APIE PANEVĖŽIO PATAISOS NAMUOSE KALINČIAS MOTERIS 2006 – 2011 METAIS	34
3.1. Nuteistųjų moterų skaičius Panevėžio pataisos namuose.....	34
3.2. Moterų skaičius pagal padarytas nusikalstamas veikas.....	35
3.3. Moterų rodikliai pagal teistumų skaičių.....	36
3.4. Moretų skaičius pagal išsilavinimą.....	37
3.5. Moterų skaičius pagal amžių.....	38
3.6. Moterų skaičius pagal darbinę veiklą.....	39
3.7. Moterų skaičius pagal gyvenamąją vietą.....	40
3.8. Moterų skaičius pagal turimas priklausomybes.....	41
3.9. Moterų skaičiai pagal lytiškai ŽIV ir elgesio patologijas.....	42
3.10. Apibendrinimas.....	43
IV. EMPYRINĖS DALIES PRISTATYMAS	44
4.1. Tyrimo metodika.....	44
4.2. Moterų nusikaltimų socialiniai veiksniai.....	46
4.3. Moterų nusikaltimų socialiniai veiksniai – penkių metų tendencijos (2007 – 2011 m.).....	47
V. SOCIALINĖS NUSIKALSTANČIŲ MOTERŲ CHARAKTERISTIKOS	48
5.1. Moterų nusikaltimų specifika.....	48
5.2. Moterų amžius ir teistumų skaičius.....	49
5.3. Duomenys apie šeimą ir vaikų skaičių.....	50
VI. BIOGRAFINIAI FAKTAI KAIP NUSIKALTIMŲ PRIELAIDOS	52
6.1. Aplinka, supanti moteris vaikystėje.....	52
6.2. Išsilavinimas.....	53
6.3. Darbinė veikla.....	54
VII. MOTERŲ NUSIKALTIMŲ SOCIALINĖS PRIEŽASTYS	55
IŠVADOS	59
LITERATŪRA	60
PRIEDAI	64

SANTRAUKA

Dauguma mokslininkų sutartinai teigia, kad neįmanoma nustatyti bendrų visoms nusikaltimų rūšims priežasčių. Vis tik sutinkama su nuomone, kad skiriasi tiek vyrų, tiek moterų padaromų nusikaltimų pobūdis, priežastys, motyvai. Apie abiejų lyčių bei apie vyrų nusikaltimus rašė nemažai mokslininkų, o moterų nusikaltimai buvo tarsi palikti nuošalėje.

Tačiau pastebima, kad moterims yra būdingi kai kurie nusikaltimai (pvz. naujagimio nužudymas), jos taip pat būna pripažįstamos recidyvistėmis, yra moterų, kartais keliančių didesnę pavojų sau ir visuomenei nei vyrai.

Šiame darbe analizuojami moterų, kaip atskiros socialinės grupės, atliekamų nusikaltimų socialiniai veiksniai. Siekiant, jog valstybės vykdoma nusikaltimų prevencija būtų veiksminga, būtina atskleisti svarbiausias nusikaltimų priežastis ir prielaidas. Darbe siekiama atskleisti socialinius veiksnius, kurie turi nemažai įtakos nepageidaujamai asmenybės socializacijai. Nusikaltimų priežastys darbe aprašomos, kaip faktoriai, darantys įtaką bsiformuojančios asmenybės vertybinėms orientacijoms, kurios sudaro prielaidas konkrečiose situacijose pasirinkti nusikalstamo elgesio modelį. Kitaip tariant, nusikaltimų priežastys atsako į klausimą, kodėl žmonėms atsiranda polinkis elgtis nusikalstamu būdu.

Socialinių faktorių analizė paremta moterų nusikalstamų charakteristikos aprašymu bei teorijų, atskleidžiančiomis nusikaltimų priežastis, taikymu. Buvo pasirinktos ir pritaikytos teorijos, geriausiai atskleidžiančios socialinių veiksnių įtaką moterų padaromiems nusikaltimams.

SUMMARY

Most of the scientists agreed that they can not identify all common types of crimes causes. Still, acceptance is fact, that there are differences in men and women crime nature, causes and motives. Of both sexes and men crimes has been written many scientists and women's crimes was left on the sideline.

However, it is noted that women frequently commit some of the crimes (such as baby's murder), they also are often recognized as recidivist, sometimes posing a greater risk to themselves and society than men.

In this work will be analyzed women as a distinct social group, carried out by social factors of crime. For the state-run crime prevention to be effective, it is necessary to reveal the main causes of crime and assumptions. The work aim is to reveal the social factors that have an impact on personality's socialization. The causes of crime there are described as factors influencing the formation of personal value orientations, which leads in specific situations to choose model of criminal behavior. On other hands, the causes of crime responses to a question, why people appear disposition of criminal behavior.

Social factors analysis based on the description of the characteristics of the female delinquent, and theories of crime revealing the reasons, for the application. Have been selected and adapted the theories, the most revealing of social factors on women's crime.

IVADAS

Moterų nusikalstamumas yra specifinė bendrojo nusikalstamumo dalis. Ilgą laiką moterų nusikalstamumas nebuvo pagrindiniu mokslinių tyrimų objektu. Apie jį buvo retai užsimenama, visą dėmesį koncentruojant ties vyrų nusikalstamumu. Tik pastaraisiais dešimtmečiais moterų nusikalstamas elgesys tapo svarbiu kriminologinių tyrimų objektu. Sociologai teigia, jog bendrų visoms nusikaltimų rūšims priežasčių nėra ir negali būti, todėl svarbu skirti dėmesį moterų nusikaltimams, juos lemiantiems faktoriams, atskiriant juos nuo vyrų nusikaltimų. Šie skirtumai yra susiję su istoriškai nulemtu moters vaidmeniu visuomenėje, moterų socialinėmis funkcijomis, jų biologine ir psichologine specifika. Svarbus vaidmuo tenka socialiniai aplinkai ir gyvenimo būdui.

Jungtinėse Amerikos valstijose atlikto tyrimo duomenys rodo, jog daugiau nei 80 proc. visų nusikaltimų padaro vyrai (Women in prison project, 2009.). Visgi kriminologiniai tyrimai atskleidžia, kad kai kuriose sferose moterų nusikaltimai labai svarbūs - motina savo naujagimį, nelegalus alkoholinių gėrimų gaminimas ir kt. moterys daro 6-7 kartus mažiau nusikaltimų nei vyrai, (taip yra ir pasaulyje). Būtent moterų nusikalstamume atsispindi kriminologinių situacijų vertinimo specifiškumas, jų tarpe dominuoja savanaudiški nusikaltimai. Per dešimtmetį padaugėjo moterų smurtinių nusikaltimų. Motyvacija - buitinė sfera. Smurtinių nusikaltimų didėjimas, susijęs su šeimynine, buitine sfera (Women in prison project, 2009).

Labiausiai paplitę moterų nusikaltimai JAV- vagystės 12 proc., turto pasisavinimas piktnaudžiaujant tarnyba, pirkėjų apgaulė (13-14 proc.); alkoholinių gėrimų gamyba, laikymas (3 proc.). Anksčiau moterys daug dažniau duodavo kyšius, dabar daugėja imančių. Tai reikėtų aiškinti didėjančiu visuomeniniu moterų aktyvumu. Apie 1 proc. „sėdi“ už nužudymus arba pasikėsinimus nužudyti, 1 proc. už sunkius kūno sužalojimus. Moterų - žudikių kiekvienais metais yra nuo 10-12 proc., taigi tendencija yra augimo. Daugėja nuteistų moterų už bendrininkavimą išžaginimuose (Women in prison project, 2009).

Tipiškas moterų nusikaltimas - vaiko nužudymas. Dažnai šį nusikaltimą padaro jaunos moterys, dar nespėję adaptuotis, t.y. neturinčios šeimos, gyvenamosios vietos. Didžiausią grupę moterų - nusikaltėlių sudaro iki 30 metų (48 proc.). Daugiau nei pusė moterų yra ištekėjusios. Rusų kriminologai išskiria, kad apie 25 proc. nuteistųjų buvo nustatytos psichinės anomalijos, t.y. psichopatija, alkoholizmas, oligofrenija ir kt. ypatingai daug nepilnamečių tarpe (Antonian, 1992).

Nusikaltimus įtakoja daugybę įvairių vidinių ir išorinių faktorių, todėl literatūroje (Justickis, 2001; Kudrevceva, 1997; Dolgovej, 2005) išskiriami atitinkami analizės lygmenys:

individualus-psichologinis, socialinis ir filosofinis.

Darbo tikslas – išanalizuoti socialinius veiksnius, turinčius įtakos moterų nusikaltimams.

Darbo uždaviniai:

- Išskirti moterų įvykdomų nusikaltimų charakteristiką ir **apžvelgti** ją aiškinančias teorijas
- Išanalizuoti socialinius veiksnius, turinčius įtakos moterų nusikalstamumui.

Rašant darbą buvo remtasi nacionaliniais ir darbiniais dokumentais, moksline literatūra, įvairiais straipsniais ir tyrimų medžiaga, kuriuose nagrinėjami aktualūs moterų nusikalstamumą ir nusikalstamas veikas, bei, jas nulemiančius socialinius veiksnius, analizuojantys klausimai. Informacija buvo apdorota lyginamuoju, analitiniu, sisteminimo ir apibendrinimo tyrimo metodais.

I. MOTERŲ NUSIKALSTAMUMAS: SAMPRATA IR SPECIFIKA

1.1. Nusikalstamumo samprata

Atlikus mokslinės teisinės literatūros analizę galima teigti, kad joje pateikiama daug sąvokos „nusikalstamumas“ interpretacijų. Galima išskirti nebent tai, jog daugelis kriminologų tai įvardina kaip socialinį-teisinį reiškinį, susijusį su visuomenės socialine, demografinė, politinė, moraline, ekonomine, teisine situacija, jos raida bei pokyčiais (Galinaitytė, Rudzkiš, 2005, p. 137).

Nusikalstamumas teorinėje literatūroje suprantamas, kaip skirtingi veiksmai (Justickis, 2001, p. 304). Tačiau tuo pačiu pripažįstama, kad nusikalstamumas nėra mechaninė nusikalstamų veikų suma, o yra jų organinė visuma (Baudžiamoji teisė, 2001, p. 135). Tai reiškia, kad tarp visų nusikalstamumo elementų egzistuoja įvairūs ryšiai. Kaip pastebi J. Bluvšteinas (1994, p. 37), vienas ir tas pats asmuo gali padaryti kelias nusikalstamas veikas, vienos iš jų padaromos pavieniui, kitos – kelių asmenų, vienos nusikalstamos veikos gali sudaryti sąlygas kitoms arba jos gali būti kitų nusikalstamų veikų padarinius.

Daugelis kriminologų pripažįsta, kad nusikalstamumas yra socialinis reiškinys. Tačiau vieni autoriai akcentuoja, jog „nusikalstamumas – masiškai paplitęs, *istoriškai kintantis* socialinis reiškinys, turintis antagonistinį, teisinį, kriminalinį pobūdį ir susidarantis iš tam tikrose valstybėse arba jų dalyse per tam tikrą laiką padarytų nusikaltimų visumos“ (Baudžiamoji teisė, 2001, p. 134). Tuo tarpu kiti nusikalstamumą apibūdina kaip santykinai paplitusį (masinį), *statistiškai pastovų* socialinį reiškinį, vieną iš deviantiškumo formų, pasiekusią pavojingumo visuomenei laipsnį (Gilinskij, 2004, p. 161).

Kriminalistikos teorijoje nusikalstamumas prilyginamas socialinės sistemos elementui ir manoma, kad „suvokti jį galima tik per santykį su šia sistema“ (Schneider, 1994, p. 54). Tai reiškia, kad nusikalstamumas turi savo sudėtį, t.y. struktūrą. Teigiama, kad kriminologine prasme nusikalstamumas turi atitikti keturis elementus, kurie apibūdinami skirtingais požymiais ir savybėmis (Avanosova, 2005, p. 181):

- nusikalstamumas apima ir juos darančius asmenis;
- nusikalstamumas yra tam tikra abstrakcija;
- padarytų baudžiamųjų veikų visuma vertinama ne tik dabartinio laiko, bet ir praeities bei ateities atžvilgiu;
- siekiant visapusiško nusikalstamumo įvertinimo būtina suvokti jo socialinius padarinius.

Tačiau reikia akcentuoti, jog nusikalstamumas visais atvejais apibrėžiamas kaip

neigiamas socialinis reiškinys, kuris egzistuoja visuomenėje. Teigiama, kad „jam būdingi dėsningumai, kiekybinės ir kokybinės charakteristikos, sąlygojančios negatyvius padarinius žmonėms ir visuomenei, kurios taip pat reikalauja specifinių valstybės ir visuomenės kontrolės priemonių“ (Kudriavcevas, 1997, p. 22). Taigi, nusikalstamumas – tai negatyvus ir nepageidaujamas socialiai sąlygotas reiškinys. Socialinis nusikalstamumo sąlygotumas pasireiškia tuo, kad nusikalstamumas priklauso ir susidaro iš visuomenės būties sąlygų ir pobūdžio, susideda iš veikų, kurias visuomenėje padaro žmonės ir padaro jas prieš visuomenės interesus. Pastebėtina, kad nusikaltimas yra sąlygojamas keletos veiksmų: pirma, jis negali egzistuoti už visuomenės ribų; antra, nėra biologiškai sąlygotas (Antonian, 2004, p. 53).

Reikia pastebėti, kad kalbant apie nusikalstamumą dažnai akcentuojamas nusikaltimų latentiskumas. Latentiniai nusikaltimai – tai nusikaltimai, „kurie realiai padaromi, bet neįtraukiami į oficialiai registruojamų nusikaltimų registrą ir dėl to netampa oficialiu jų apskaitos ir tyrimo šaltiniu“ (Kuklianskis, 2005, p. 62). Atsižvelgiant į tai galima teigti, kad oficialiai pateikta nusikaltimų statistika neatspindi realios tikrovės. Todėl negalima apsiriboti vien tik literatūroje teigiamais faktais – į moterų nusikalstamumą reikia žvelgti platesniu aspektu, t.y. per socialinių veiksmų prizmę.

Teisinėje, psichologinėje ir kriminologinėje literatūroje nusikalstamumo priežasčių apibrėžimas nėra pastovus, priklausomai nuo to, kokia mokslinė teorija remiasi autorius jas analizuodamas. Socialiniai mokslai išskiria nusikaltimo priežasčių reliatyvumą. Vienas iš pateikiamų pavyzdžių - alkoholio vartojimo poveikis nusikalstamumui. Kriminologiniai tyrimai atskleidžia esamą ryšį tarp tam tikros grupės nusikalstamų veikų ir alkoholio vartojimo. Tačiau alkoholio poveikis gali būti ne tik tiesioginis, bet ir pagalbinis faktorius nusikalstamai veikai – t.y. „daryti įtaką nusikalstamos veikos padarymui“ (Justickis, 2001, p. 19).

Nusikalstamumas, kaip struktūriškai diferencijuotas, daugialypis ir daugiamatis reiškinys, sukuria objekto kompleksiskumo problemą, kurios „sudėtingumą lemia paties objekto įvairovė, dinamiškumas, veikimo mechanizmas, pobūdis ir kitos sąlygos“ (Baudžiamoji teisė, 2001, p. 140). Taigi, šio reiškinio priežasčių skaičius negali būti objektyviai išmatuotas ar užfiksuotas, kaip nuo socialinių sąlygų nepriklausantis, nekintantis faktas.

Kriminologiniame diskurse kyla nesutarimų dėl nusikalstamumo ir nusikaltimų sąvokų lygiavertiškumo. Šiame darbe bus vartojama nusikaltimų ir nusikalstamų veikų sąvokos, o cituojant rusų ir lietuvių autorių darbus, kaip paralelė šioms sąvokoms- nusikalstamumo sąvoka.

Nusikalstamos veikos skirstomos į keletą rūšių. *Turtinio pobūdžio* nusikalstamomis veikomis kėsinama į fizinio ar juridinio asmens nuosavybę, jų nuosavybės teises, padaroma ar pasikėsinama padaryti turtinę žalą. Šių nusikalstamų veikų sudėtys nurodytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau BK) XXVIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji

nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams“:

- Vagystės (178 str.)
- Neteisėtas naudojimas energija ir ryšių paslaugomis (179 str.)
- Plėšimas (180 str.)
- Turto prievartavimas (181 str.)
- Sukčiavimas (182 str.)
- Turto pasisavinimas (183 str.)
- Turto iššvaistymas (184 str.)
- Radinio pasisavinimas (185 str.)
- Turtinės žalos padarymas apgaule (186 str.)
- Turto sunaikinimas ar sugadinimas (187 str.)
- Turto sunaikinimas ar sugadinimas dėl neatsargumo (188 str.)
- Nusikalstamų būdu gauto turto įgijimas arba realizavimas (189 str.).

Remiantis šio kodekso 11-12 str., pagal pavojingumo laipsnį šios nusikalstamos veikos priskiriamos prie sunkių, apysunkių, nesunkių nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų. Reikia pastebėti, jog vagystėms tenka pagrindinis vaidmuo formuojant bendrą nusikalstamumo raidą. Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, vagystės sudaro didžiąją dalį visų užregistruotų nusikalstamų veikų (Babachinaitė ir kt., 2008, p. 337).

Smurtinio pobūdžio nusikaltimai – tai nusikaltimai, kurių padarymo būdas ir tikslas yra smurtas prieš asmenį (Babachinaitė, 2008, p. 17). Šiais nusikaltimais kėsiamasi į tokias baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes, kaip žmogaus gyvybė, sveikata ir seksualinė neliečiamybė. Tai nužudymai, sunkus sveikatos sutrikdymai ir išžaginimai, kurie pagal pavojingumo laipsnį priskiriami prie sunkių ir labai sunkių nusikaltimų.

Baudžiamuoju įstatymu uždraustos nusikalstamos veikos, kuriomis padaroma žala ekonomikai, verslo tvarkai ir finansų sistemai yra *ekonominiai nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai*. Šiomis veikomis ekonomikos srityje kėsiamasi į valstybės bei gyventojų ekonominius interesus, nuosavybę, ūkinę komercinę, finansinę veiklą bei intelektinės veiklos produktus (Rudzkis, Panomariovas, 2006, p. 49).

Dar viena nusikalstama veika – tai *nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams* – kuria padaroma didelė žala valstybei, pakertamas visuomenės pasitikėjimas valdžios įstaigomis. Teigiama, kad „nusikaltimų valstybės tarnybai būdingas bruožas yra tas, kad juos padaro asmenys, patys įpareigoti vykdyti ir saugoti įstatymus“ (Jovaišas, 1999, p. 133).

1.2. Moterų įvykdomų nusikaltimų charakteristika ir ją aiškinančios teorijos

Moterų nusikalstamumas, kaip savarankiška problema, pradėjo formuotis tik pastaraisiais dešimtmečiais. Išaugęs moterų nusikalstamumas skatino daugiau dėmesio skirti šios problemos sprendimui.

<i>Metai</i>	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Moterų skaičius</i>	2516	2313	2311	2346	2667	2786	2648	2462
<i>Palyginti su bendru asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, skaičiumi, proc.</i>	10,0	8,7	9,0	9,9	9,6	10,7	10,8	10,8

1 pav. Moterų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymų skaičiaus didėjimas

(<http://www.nplc.lt/sena/stat/asm/asm6.htm>)

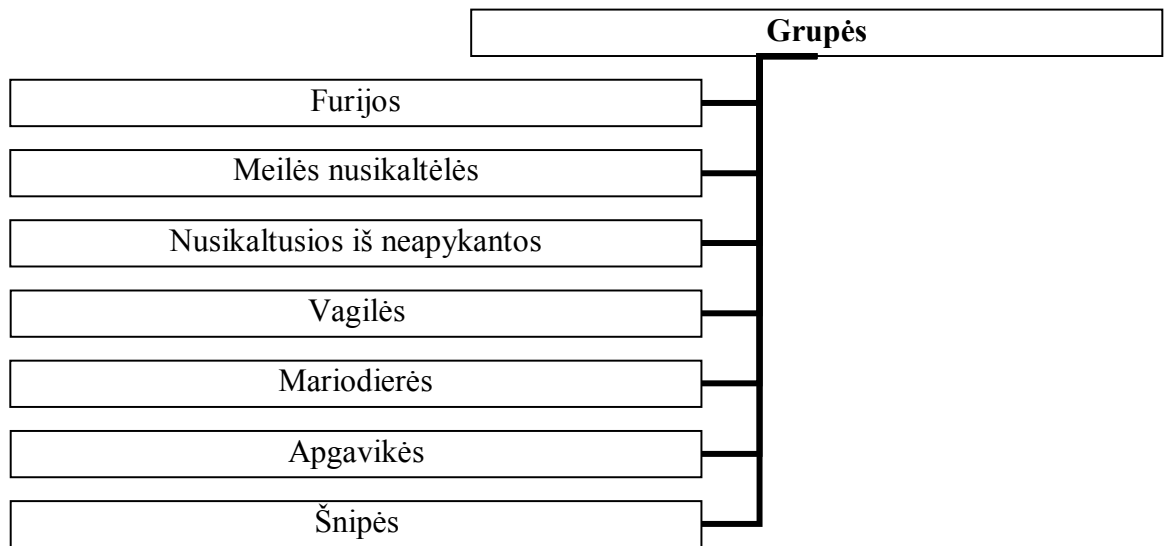
Reikia pastebėti, kad moterų padaryti nusikaltimai apimtimi, nusikaltimo charakteriu, pasekmėmis, pasirinkta auka skiriasi nuo vyrų padarytų nusikaltimų. Teigiama, kad šie skirtumai susiję su moters vieta socialinėje sistemoje, jos socialiniu vaidmeniu ir funkcijomis, jos biologine ir psichologine specifika (Antonian, 1992, p. 24).

Moterys dažniausiai įvykdo asmeninio, valstybinio ar visuomeninio turto vagystes (apie 15 proc. visų moterų įvykdytų nusikaltimų, iš jų 12 proc. – asmeninio turto vagystės), valstybinio ir visuomeninio turto grobstymai pasinaudojant tarnybine padėtimi (18-20 proc.), pirkėjų apgaudinėjimai (13-14 proc.), spekuliacija (10-12 proc.), neteisėta gamyba, prekyba ir saugojimas alkoholinių gėrimų (apie 3 proc.).

Moterys žymiai rečiau vykdo vagystes užpuolimo, sukčiavimo būdu, o taip pat grobstymus ypač dideliais kiekiais (Kudriavcevas, 1997, p. 299). Nustatyta, kad moterys dažnai nepajėgios įvykdyti plėšimo, todėl dalyvauja kartu su vyrais. Tačiau pasitaiko ir tokių atvejų, kai plėšimas padaromas vien tik moterų grupės arba grupės, kurioje dominuoja moterys (Javčiunovskaja, Stepanova, 2000, p. 29). Agresija laikoma vyrų bruožu, o moters agresyvumas prieštarauja vyraujančiam moters įvaizdžiui. Jei moteris agresyvi, vadinasi ji yra „vyriško charakterio“ (Justickis, 2001, p. 424). Be to, moterys taip pat mažiau nusikalsta nei vyrai, ne tik dėl fizinio silpnumo, bet ir dėl to, kad jos mažai dalyvauja visuomeniniame gyvenime ir labiau užimtos buitinais rūpesčiais (Dolgovaja, 2002, p. 789). T. Parsonsas (Talcott Parsons) skirtingą

vyrų ir moterų nusikalstamumo lygį aiškino remdamasis tradiciniu JAV šeimos modeliu - tėvas yra šeimos maitintojas, o motina – namų šeimininkė. Berniukai, matydami skirtingą tėvo ir motinos pavyzdį suvokia, kad turi sekti tėvo, kuris retai būna namuose, pavyzdžiu. Norėdami įrodyti savo savarankiškumą ir nepriklausomybę nuo motinos, jie instinktyviai jaučia, kad turi elgtis visiškai priešingai nei elgiasi motina, todėl pradeda vengti gero, pasyvaus, konformistinio elgesio, kas žymiai padidina nusikalstamo elgesio riziką. Tuo tarpu mergaitės linkusios sekti motinos pavyzdžiu, kuriuo sekdamos jos stabiliau ir tvirčiau emociškai subręsta, bei lėtai ir užtikrintai tampa moterimis (Williams, 1994, p. 440). F. Adler teigė, jog moterų nusikalstamumo lygis parodo moterų išsilaisvinimo lygį – didesnis nusikalstamumas reiškia didesnę moterų išsilaisvinimą iš vyrų įtakos, savo nuomonės reiškimą. Moterų išsilaisvinimas sukėlė moteryse konkurencijos jausmą, moterys tapo atkaklios, agresyvios ir labiau vyriškos. Moterims atsivėrė didesnės galimybės pasirinkti tiek nusikalstamą, tiek ir teisėtą elgesį, o siekis konkuruoti su vyrais iki tol buvusiose išimtinai vyriškose srityse, įskaitant ir nusikalstamumą, lemia moterų nusikalstamumo augimą. F. Adler manė, kad realus skirtumas tarp potencialaus moterų ir vyrų nusikalstamumo yra labai nežymus, o ankstesnį vyrų dominavimą nusikalstamumo srityje siejo su iki tol nusistovėjusiais lyčių vaidmens standartais. F. Adler sutiko su nuomone, jog iki moterų išsilaisvinimo jos buvo pasyvios dėl lyčių vaidmens skirtumų, tačiau vėliau moterys vis labiau pradėjo elgtis vyriškai, o kartu ir nusikalstamai. Tačiau reikia paminėti, kad atlikti tyrimai neparodė jokio ryšio tarp padidėjusio vyriškumo ir polinkio į nusikalstamą elgesį. Priešingai, kai kurios „vyriškos“ moterys kaip tik į nusikalstamą elgesį buvo linkusios žymiai mažiau (Young, 1999, p. 45). R. J. Simon sutiko su nuomone, jog moterų feministinis judėjimas turėjo įtakos moterų nusikalstamam elgesiui, o kartu padidino ir moterų nusikalstamumą, tačiau ji pabrėžė, jog nusikalstamumo augimas daugiausiai susijęs su finansiniais ir ekonominiais nusikaltimais, kuriuos įtakoja naujos moterų darbo galimybės. Autorė nesutinka su nuomone, kad gerėjant moterų padėčiai dėl jų gaunamo išsilavinimo ir darbo, moterys jaučia mažesnę įtampą, kas sąlygoja mažesnę smurtinių nusikaltimų skaičių. Ji teigia, jog smurtinių nusikaltimų skaičius sumažės tik tada, kai įtampa sumažės ne tik darbe, bet ir namuose. Taip pat R. J. Simon nesutinka, jog moterų nusikalstamumas auga dėl jų konkurencijos su vyrais. Jos nuomone nusikalstamumo augimą skatina moterų aktyvumas (Ramanauskaitė, 2003, p. 3).

Pagal įvykdytus nusikaltimus moterys skirstomos į 7 grupes (žr. 2 pav.).

2 pav. Moterų-nusikaltėlių grupės (sudaryta autorės pagal V.G. Gitiną (2001, p. 206)

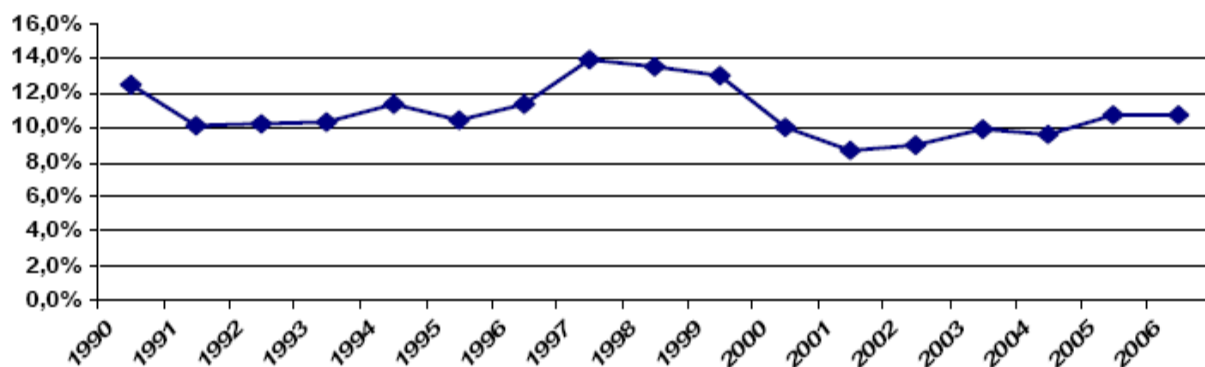
Furija – tai įtūžusi valdinga moteris, ragana (Tarptautinių žodžių žodynas, 1985, p. 171). Šio tipo moterų padaryti nusikaltimai siejami su lytinės funkcijos sutrikimais, ypač su jų nepakankamumu. Tokiu atveju daromas nusikaltimas dėl seksualinio nepasitenkinimo. Teigiama, kad „moterys savo polinkiu į agresiją ne tokios geidulingos, kaip vyrai, bet esant tiesioginiams agresijos motyvams moteriškas geidulingumas pasireiškia taip ryškiai, kad patyrusius kriminalistus dažnai atveda į aklavietę“ (Gitinas, 2001, p. 207). *Meilės nusikaltėlės* – nusikaltėlės, valdomos meilės, neapykantos, gobšumo, keršto ir pavydo. Tokios moterys įvykdo tokius nusikaltimus, kaip vyrų išprievartavimai, kūdikių nužudymai. Nustatyta, kad po nusikaltimo tokios moterys labai retai nuoširdžiai atgailauja, tačiau jaučia pasitenkinimą įvykdytu kerštu (Gitinas, 2001, p. 252). *Nusikaltusių iš neapykantos* priežastis – geidulingumas, kaip pasaulio suvokimo pagrindas. Šioms moterims būdingas nusikaltimas – vyro nužudymas. Paprastai tokios moterys-nusikaltėlės yra kantrios ir nuolankios, kenčiančios nuoskaudas ir pažeminimus. Tačiau kai kantrybė perpildo taurę – įvyksta sprogimas. *Moterų-vagilių* elgesyje aiškiai pastebimas vaikiškas kaprizingumas. Tokiu atveju moterys yra be galo gudrios, sugeba apsimesti ir tampa neregėtai išradingos, o tai dažnai nežinoma vyriškos lyties vagims. Teigiama, kad mintis apie vagystę moterims kyla lyg ir savaime, aplinkui pamačius daugybę prekių, išmėtytų daiktų. Itin patrauklios vagilėms atrodo savitarnos parduotuvės. Tokioms moterims būdinga, kad už žalą jos linę atsakyti tik daikto savininkui, o ne prieš įstatymą (Gitinas, 2001, p. 223). *Mariodierės* – tai moterys, kurios apiplėšia gyventojus karinių veiksmų rajonuose, užmuštuosius, sužeistuosius kovos lauke, joms būdingas ir kapų niekinimas. Tokios moterys dar įžulesnės, neprincipingesnės ir žiauresnės negu vagilės. *Apgavikės* ne be pagrindo vadinamos nusikalstamo pasaulio elitu. Tai neeilinio proto ir stiprios valios moterys, jos puikios artistės, be

galo išvalgios, geros psichologės. Šias nusikaltėles dar galima suskirstyti į „keitėjas“, „lėlininkes“, „būrėjas“, „nuotakas“, prekiautojas netikromis brangenybėmis ir antikvariniais daiktais, valstybinių įstaigų ar visuomeninių organizacijų „atstovėmis“, kurios yra tai įgaliotosios tarpininkės, tai humanitarinės pagalbos skirstytojos, tai renkančios lėšas įvairiems fondams (Gitinas, 2001, p. 230). *Šnipės* – moterys, atliekančios žvalgybinio pobūdžio užduotis. Jos bet kokia kaina numato veiksmus pagal principą „tikslas pateisina priemones“, tai yra jų nesustabdo jokie moraliniai draudimai, jeigu reikia, užsiima prostitucija, žudo, padega arba atlieka kitokius veiksmus, objektyviai vadinamus nusikaltimais” (Gitinas, 2001, p. 329). Tokio tipo moterys turi žudiko žiaurumą, apgavikės suktumą ir visiškai nepaiso dorovės normų. Jos tiesiog maniakiškai atsiduoda užverbavusios pusės reikalui.

1.3. Moterų nusikalstamumo statistika Lietuvoje 1990-2007 m.

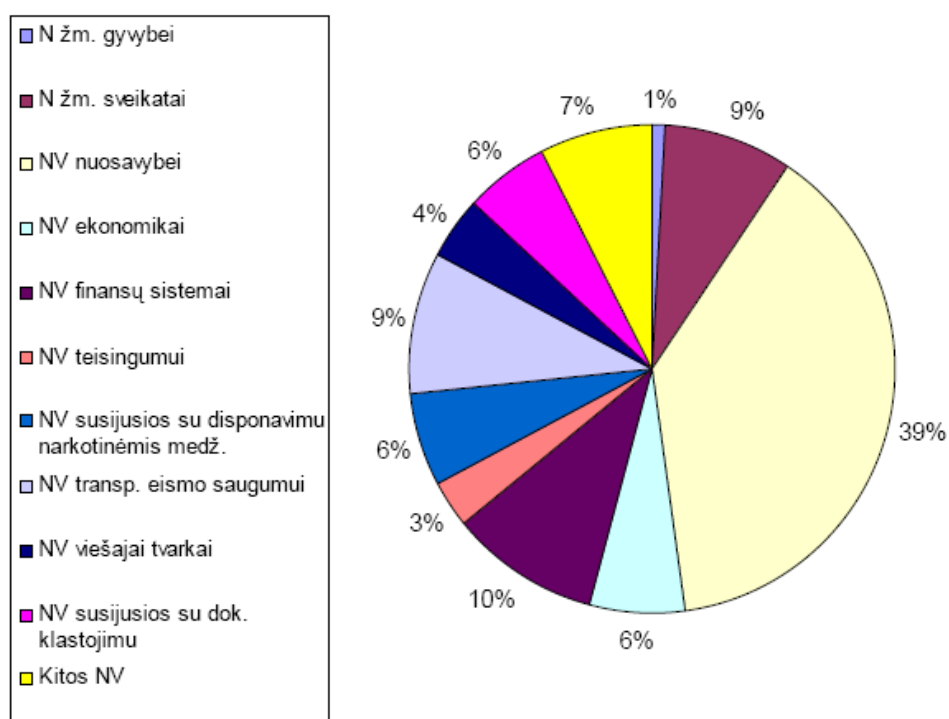
1990 m. Lietuvoje iš esmės keitėsi įvairios socialinės, ekonominės, politinės sritys. Keitėsi ir moterų padėtis. Tačiau tai tapo pastebima ne tik visuomeniniuose santykiuose, bet ir kriminogeninėje srityje. Pastebėta, kad Lietuvoje nusikalstamumo lygio pokyčiai nėra tolygūs, tačiau turintys didėjimo tendenciją (Gečienė, 2006, p. 55).

Moterų įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, dalis tarp visų įtariamų (kaltinamų) asmenų per 17 metų laikotarpį išlieka pastovi, vidutiniškai sudaranti apie 11 proc. 1996-1999 m. pastebima didėjimo, o nuo 2000 m. – mažėjimo tendencija. Per paskutinius šešerius metus rodikliai liudija apie didėjimą nežymia dalimi – 2 proc. (žr. 3 pav.).

3 pav. Moterų lyginamoji dalis viso nusikalstamumo kontekste (<http://www.nplc.lt/sena/stat/asm/asm6.htm>)

2007 m. daugiausiai įtariamų (kaltinamų) moterų – 39 proc. - buvo įtariamoms (kaltinamos) nusikalstamų veikų nuosavybei padarymu. Nusikalstamų veikų finansų sistemai padarymu buvo įtariamoms (kaltinamos) 10 proc. moterų. Nusikaltimų žmogaus sveikatai ir nusikalstamų veikų transporto eismo saugumui padarymu buvo įtariamoms (kaltinamos) po 9 proc. moterų. Po 6 proc. moterų buvo įtariamoms (kaltinamos) nusikalstamų veikų ekonomikai, nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir nusikalstamų veikų, susijusių su dokumentų klastojimu padarymu. Nusikalstamų veikų viešajai tvarkai ir nusikalstamų veikų teisingumui padarymu buvo įtariamoms (kaltinamos) atitinkamai 4 proc. ir 3 proc. moterų. 1 proc. moterų buvo įtariamoms (kaltinamos) nusikaltimų žmogaus gyvybei įvykdymu (žr. 4 pav.).

4 pav. Įtariamų (kaltinamų) moterų įvykdytų nusikalstamų veikų rūšys 2007 m.
<http://www.nplc.lt/sena/stat/asm/asm6.htm>

Dažniausiai įtariamų (kaltinamų) moterų padaromos nusikalstamos veikos yra: vagystė; kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas; sukčiavimas; neteisėtas namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedematūruoto, dematūruoto, ar techninio etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas, gabenimas ar realizavimas; dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu; fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas; netikros elektroninės mokėjimo priemonės gaminimas, tikros elektroninės mokėjimo priemonės klastojimas ar neteisėtas

disponavimas elektronine mokėjimo priemone arba jos duomenimis; viešosios tvarkos pažeidimas; neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti.

Apibendrinant galima teigti, kad smurtiniai moterų įvykdyti nusikaltimai dažniausiai aiškinami remiantis psichologinėmis moterų savybėmis, socializacijos metu moterų patirtais negatyviais išgyvenimais. Moterų įvykdyti smurtiniai nusikaltimai dažniausiai būna buitinio konflikto rezultatas, nusikaltimų aukomis tampa moters artimieji. Tuo moterų nusikaltimai skiriasi nuo vyrų padarytų nusikaltimų.

1.4. Deviacinis elgesys ir jo poveikis nusikalstamumui

Deviacinis elgesys – tai psichologinis polinkis arba tendencija pažeisti egzistuojančias elgesio normas (Žukauskienė, 2003, p. 3). Toks elgesys yra susijęs su visuomeninių normų, taisyklių pažeidimu, veiksmais, nukreiptais prieš kitus asmenis. Deviantas – žmogus, kurio elgesys neatitinka normos ir traktuojamas kaip baustina veikla, nusikaltimas (Vileikienė, 2001, p. 36).

Labai dažnai deviacinis elgesys yra tapatinamas su agresyviu elgesiu, nes tokį elgesį dažnai lydi agresija. Agresija – tai puolimas turint tikslą ką nors sužaloti ar psichiškai paveikti (Tarptautinių žodžių žodynas, 1999, p.17). Agresija – tai elgesio forma, kuria siekiama kažkam padaryti fizinės ar psichologinės žalos (Berkowitz, 2007, p. 24). Pastebėta, kad kuo artimiau žmonės susipažįsta, tuo labiau padidėja tikimybė kad ji/jis pasielgs agresyviai kito asmens atžvilgiu (Žukauskienė, 2003, p. 112). Šį faktą galima aiškinti labai įvairiai. Viena nuomonė yra tokia, jog formuojantis pozityviems tarpusavio ryšiams su kitu žmogumi, neišvengiamai tenka atsisakyti tam tikros laisvės, autonomijos dalies (t.y., suvaržyti save); kuo artimesni ryšiai, tuo daugiau savo individualybės laisvės ir autonomijos tenka atsisakyti. Todėl ryšiai tarp žmonių slepia savyje ne tik teigiamas, bet neigiamas emocijas (yra ambivalentiški), ir ambivalentiškumo lygis tiesiogiai susijęs su tuo, kiek tas žmogus yra mums patrauklus. Kai didėja pozityvūs jausmai, taip pat išauga ir negatyvus. Jei pozityvūs jausmai labai stiprūs, tai negatyvūs jausmai labai stiprūs taip pat. Teigiama, kad jei tarpusavio ryšių intensyvumas tarp dviejų žmonių yra ganėtinai stabilus, tai kiekybinė jų išraiška (tiek pozityvi, tiek negatyvi), keičiasi priklausomai nuo aplinkybių). Pavyzdžiui, pozityvus elgesys su pažįstamu žmogumi gali būti rankos paspaudimas, šypsena, koks nors įprastinis pokalbis, o negatyvi sąveika su tuo pačiu asmeniu gali pasireikšti vidutinio stiprumo įžeidimu arba pajuoka, pašaipa. Su artimesniu draugu ar su šeimos nariu pozityvus elgesys susijęs su pasidalinimu įvairiomis paslaptimis, bendrais daiktais ir artimu fiziniu kontaktu. Kai to artimo asmens atžvilgiu reiškiamas nepasitenkinimas, tai

daroma žymiai intensyviau, pasireiškianti arba stipria žodinė ar fizine ataka, užsipuolimu ar netgi smurtu.

Deviaciniam elgesiui galima priskirti ir prostituciją. Teigiama, kad prostitucija – (lot. prostituto<prostitutio – *viešai išstatau*), lytinis santykiavimas arba kūno pasiūla gašlumui patenkinti už materialinį atlyginimą (Tarptautinių žodžių žodynas, 1985, p. 403). I. Leliūgienės (2003, p. 202) nuomone, prostitucija – tai nuasmeninti emociniai, nesantuokiniai, netvarkingi, mokami lytiniai santykiai. Vertimasis prostitucija turi neigiamų pasekmių moters fizinei ir psichinei sveikatai bei santykiams su kitais žmonėmis. Skiriamos šios pasekmės fizinei sveikatai (Karmaza ir kt., 2005, p.12): lytiniu būdu plintančios ligos, reprodukcinės sistemos sutrikimai dėl abortų bei persileidimų, sužalojimai ir suluošinimai dėl nuolatos patiriamo fizinio smurto, mirtis nuo sužalojimų. Pasekmės psichinei sveikatai bei santykiams su kitais žmonėmis (Karmaza ir kt., 2005, p.12):

- Depresija (užsisklendimas savyje, nenorėjimas nieko veikti, jėgų neturėjimas bet kokiais veiksmais, nuolatinis liūdesys, vilties praradimas, savęs nuvertinimas).
- Emocinis nejautrumas – nesugebėjimas užjausti, abejingumas įvykiams.
- Baimė (tamsos, uždarų patalpų) ir nerimas (kad kas nors blogo atsitiks, kad nesugebės susitvarkyti su savo kasdieniais reikalais).
- Miego sutrikimai (nemiga, naktiniai košmarai).
- Disociacija – prievartos bei įvykių, susijusių su ja, užmiršimas, apie savo gyvenimą manoma, kad tai buvo ne jos gyvenimo dalis, perdėtas fantazavimas, kartais žmogus tiesiog gyvena fantazijomis, nesugeba atskirti išgalvotų dalykų nuo realių.
- Gėdos bei kaltės jausmas (aukos kaltina save, kad nesugebėjo pasipriešinti, kad buvo „naivios“ ir patikėjo nusikaltėliams).
- Nesugebėjimas susikaupti, sutelkti dėmesio.
- Narkotinių medžiagų bei alkoholio vartojimas (tai yra vienas iš gynybos būdų, taip aukos stengiasi apsisaugoti nuo psichologinio skausmo, gėdos bei kaltės jausmo).
- Noras bei mėginimai nusižudyti.
- Nepasitikėjimas aplinkiniais (nes aukos buvo išduotos, apgautos, jos buvo nuolatos išnaudojamos, mušamos, prievartaujamos, jos negaudavo maisto, joms neleisdavo ilsėtis, nesuteikdavo pagalbos).
- Nesugebėjimas užmegzti ir palaikyti artimų santykių, aukos pozicijos prisiėmimas artimuosiuose santykiuose.
- Agresyvus elgesys ir prievartos panaudojimas, palaikant tarpasmeninius santykius.
- Lytinio gyvenimo sunkumai.

Deviacinis elgesys glaudžiai siejasi su žalingais įpročiais. Terminas „žalingas įprotis (addiction – angl.) kilęs iš lotynų kalbos ad dicere, reiškiančio „pasidavimą“. Pasidavimas žalingam įpročiui įvyksta tuomet, kai asmuo nebeturi valios kontroliuoti ir riboti tam tikrą savo veiklą ar tam tikros medžiagos vartojimą. Ši veikla ar medžiaga užvaldo jo gyvenimą ir jei jis neranda būdo, kaip iš jos išsivaduoti, galiausiai ją sunaikina“ (Ganeri, 1999). Žalingų įpročių yra daugybė. Tai gali būti besaikis kavos gėrimas, azartiniai lošimai, vagystės, melavimas ir daugelis kitų, tačiau labiausiai nusikaltamumą įtakoja alkoholio ir narkotikų vartojimas.

Pastebėta, kad pagal alkoholio suvartojimą Lietuva pirmauja Europos Sąjungoje (Proškovienė, 2008). Gerdamas pernelyg daug ir ilgai, žmogus tiesiog yra piktybiškai priklausomas nuo alkoholio. Pastebėtina, kad su alkoholio vartojimu yra susiję pavojingo elgesio atvejai: vairavimas išgėrus, smurtavimas, ligos (psichozės, savižudybės), nusikaltimai ir kt. 2007 m. šeštadalis visų ištirtų nusikalstamų veikų, o kas septintas užregistruotas eismo įvykis padaryti neblaivių asmenų (Statistikos departamentas, 2008). Teigiama, kad alkoholio produktai sukelia 9 proc. visų Europos regiono ligų, didindami kepenų cirozės, vėžinių susirgimų, insulto, hipertenzijos ir įgimtų anomalijų riziką. Ypač svarbu tai, kad su nesaikingu alkoholinių gėrimų vartojimu susiję įvairūs nelaimingi atsitikimai, socialinės ir psichologinės problemos – tai neturtas, netinkama elgsena su vaiku, prievarta, nesantaika šeimoje, viešosios tvarkos pažeidimas ir pan. Nusikaltimai turi įtakos ne tik pavieniams asmenims, bet ir visuomenei, nes padidina daugumos problemų, susijusių su fizine, psichologine ir socialine sveikata, riziką. Pavyzdžiui, apie 40 – 60 proc. visų mirčių nuo tyčinių ir netyčinių traumų įvyksta dėl alkoholio vartojimo (Rėgalienė ir kt., 2002).

Amerikos mokslininkų vertinimu, išgėrus 200 g sauso vyno, intelektas slopinamas 18-20 dienų. Tų, kurie tokią dozę vartoja 2 kartus per mėnesį, protinė veikla pastoviai slopinama. Svarbu įsisąmoninti, kad galvos smegenų medžiagos pakitimai, įvykstantys dėl bet kokios etilo spirito dozės poveikio, negrįžtami. Jie palieka neišdildomą pėdsaką – iškrinta smulkiausiųjų smegenų struktūrų, kas neišvengiamai atsiliepia smegenų funkcijai. Pažeista vieta virsta randu (jungiamuoju audiniu), o susidariusi tuštuma užsipildo pasislinkusiomis gretimomis smegenų dalimis. Bet net išsaugotų smegenų dalių nervinėms ląstelėms grėsia pavojus, nes gali įvykti jų protoplazmos ir branduolio pakitimai, kartais netgi staigiai pasireiškiantys, kaip ir apsinuodijus kitais žinomais nuodais. Smegenų dangalo ląstelės daug labiau pažeidžiamos, negu tos dalys, kurios yra po smegenų dangalais, tai yra alkoholis stipriau veikia aukštesniųjų, negu žemesniųjų centrų ląsteles. Todėl nukentėjusiajam nuo etilinio spirito apsunksta ir sulėtėja suvokimas, sutrinka dėmesys ir atmintis. Dėl šių pakitimų, o taip pat dėl pastovaus gėrimo atmosferos poveikio žmogaus psichikai, prasideda nepalankūs jo psichikos pakitimai. Paraližuojama jo

sąmonė ir valia: pradingsta ribos, sulaikančios blaivų žmogų nuo liguistų ir neapgalvotų poelgių. Asmenybė keičiasi, prasideda jos degradacijos procesai (Liadiševas ir kt., 2010).

M. Hardiman (1999) pastebi, jog vartodamas alkoholį žmogus praranda kontrolę - išnyksta ne tik socialinė, moralinė ir fizinė savikontrolė, bet taip pat ir galimybė suvokti, kad ta savikontrolė yra prarasta. Tai patvirtina ir tyrimo metu gauti rezultatai - individualių pasekmių grėsmę sukelia didelis vidutiniškai suvartojamas degtinės kiekis per vakarą (vaikinams – 400 ml, merginoms – 200 ml), t. y. pakankamas sutrikdyti psichinę sveikatą. Ir net vienkartinis alkoholio pavartojimas gali sąlygoti neigiamas situacines socialines pasekmes asmeniui ir aplinkiniams dėl sutrikusios elgesio kontrolės apsvaigus nuo alkoholio (Goštautas, Pilkauskienė, 2009).

Lietuvos sveikatos programoje (1998) teigiama, kad Lietuva dėl savo geografinės padėties tapo narkotikų tranzito iš Rytų į Vakarų šalimi. Susidarė ne tik palankios sąlygos nelegaliai gabenti narkotikus per Lietuvą, bet ir juos platinti Lietuvoje, todėl narkomanija tapo grėsmingu socialiniu reiškiniu.

Nustatyta, kad narkotikai turi tiek psichologinių ir fizinių, tiek ir socialinių pasekmių (<http://kanapes.ravendev.lt>). Ilgalaikis tirpiklių uostymas lemia dėmesio, koncentracijos praradimą, didelę depresiją ir nuovargį. Ilgai vartojami tirpikliai gali pažeisti smegenis, inkstus ir kepenis. Ilgalaikis kanapių vartojimas skatina nuolatinį nerimą, depresiją, atsiranda noras pabandyti „sunkesnių“ narkotikų. Dažniausiai vartojami stimulatoriai amfetaminai padidina jaudrumą, nuo jų padažnėja pulsas, padidėja kraujospūdis, pakyla temperatūra. Poveikiui susilpnėjus, paprastai pasijuntama labai blogai (vyzdžiai lėtai reaguoja į šviesą, atsiranda persekiojimo manija, prapuola apetitas). Nuo ilgalaikio vartojimo gali išsivystyti širdies ar psichinės ligos. Kokaino ir kreko poveikis panašus į amfetaminų, tik daug stipresnis. Vartojant kokainą, pažeidžiama nosies gleivinė, smarkiau paveikiama psichika. Nuo „ekstazi“ vartojimo atsiranda troškulys, drebulys, haliucinacijos, širdies ritmo sutrikimų, depresija, įvairių fobijų. „Ekstazi“ gali tapti kepenų irimo priežastimi. LSD poveikis įvairus. Pastovus vartojimas lemia visų psichinių susirgimų paūmėjimą, paranojos vystymąsi. Heroinas slopina smegenis, veikia tokius organizmo refleksus, kaip kosulys, kvėpavimas, pulsas. Tai žmogų padaro mieguistą, jis nejaučia nerimo ir skausmo. Atsiranda stipri psichologinė priklausomybė. Staigiai nustojus vartoti heroiną, atsiranda abstinencijos sindromas, mėšlungis, raumenų traukuliai, gripo simptomai. Vartojant narkotikus, ypač jei tai daroma pastoviai, smarkiai pakinta socialiniai ryšiai: pašlyja ar net visiškai nutrūksta santykiai šeimoje, darbe, mokykloje. Atsiranda pseudokolektyvizmo atmosfera tarp „draugų“, kartu vartojančių narkotikus.

Narkotikų vartojimas sietinas su nusikalstamumu. Narkotikų vartojimo ir nusikalstamumo ryšys yra akivaizdus, nors jo paaiškinti vienareikšmiškai neįmanoma. Viena nuomonių – tai, jog faktas, kad narkotikai yra nelegalūs ir nepigus malonumas, skatina

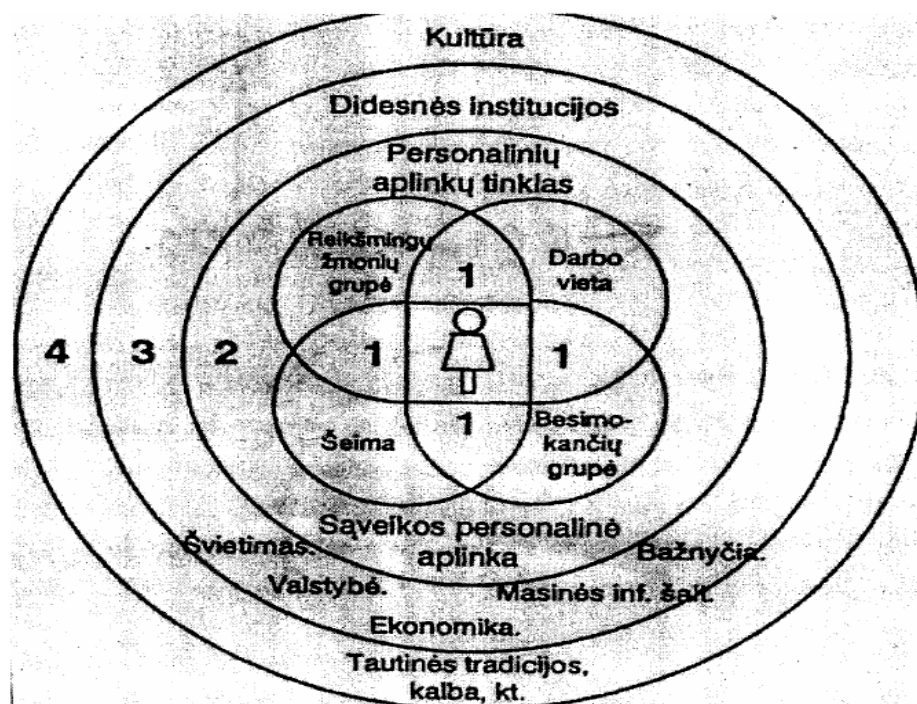
nusikalstamą veiklą, taigi pats narkotikų vartojimas yra pagrindinė aukšto narkomanų nusikalstamumo lygio priežastis. Kita nuomonė – nusikaltimai lemia narkotikų vartojimą, nes narkotikų vartojimas būdinga nusikaltėlių subkultūrai. Dar viena nuomonė – nusikalstamumą ir narkotikų vartojimą sieja tai, jog nusikaltimas yra motyvuotas, socialiai ekspresyvus elgesys, susijęs su narkotikus vartojančio žmogaus tapatumu. Jis turi lemiamos svarbos įprasminant gyvenimą (<http://kanapes.ravendev.lt>). Teigiama, kad reguliarus kanapių vartojimas siejamas su psichikos ligų, ypač šizofrenijos, depresijos padažnėjimu. Marihuanos vartojimas sąlygojo šimtų jaunų žmonių mirtį autoavarijose, nes neigiamai veikia dėmesio koncentraciją ir koordinaciją (Jurgaitienė ir Targamadžė, 2006). Daugelis ilgai vartojamų vaistų nualina žmogaus organizmą ir išsekina jo fizines bei emocines galias. Jų veikimas tampa panašus į ilgalaikio streso veikimą (Pikūnas ir Palujanskienė, 2005).

Apibendrinant galima teigti, kad deviacinis elgesys pasireiškia tada, kai asmuo, dažniausiai veikiamas alkoholio ar narkotinių medžiagų, pradeda atmesti socialines ir susikuria antisocialines vertybes bei pradeda daryti nusikaltimus.

II. MOTERŲ NUSIKALSTAMUMĄ ĮTAKOJANČIŲ SOCIALINIŲ VEIKSNIŲ ANALIZĖ

2.1. Socialiniai veiksniai, turintys įtakos moterų nusikalstamumui

Kriminologijos literatūroje akcentuojama, kad tokie socialiniai santykiai, kai žmogus nesijaučia lygus su kitais, visada sukelia pasipriešinimą, o kraštutiniu atveju – nusikalstamu elgesiu (Kudriavcevas, 1997, p. 65). Kaip teigia U. Bronfenbrenneris, žmogaus socialiniai santykiai egzistuoja keturių skirtingų lygių sistemose (žr. 5 pav.). Atsižvelgiant į tai galima teigti, jog nusikaltimai gali būti įvykdomi visuose keturiuose lygmenyse.

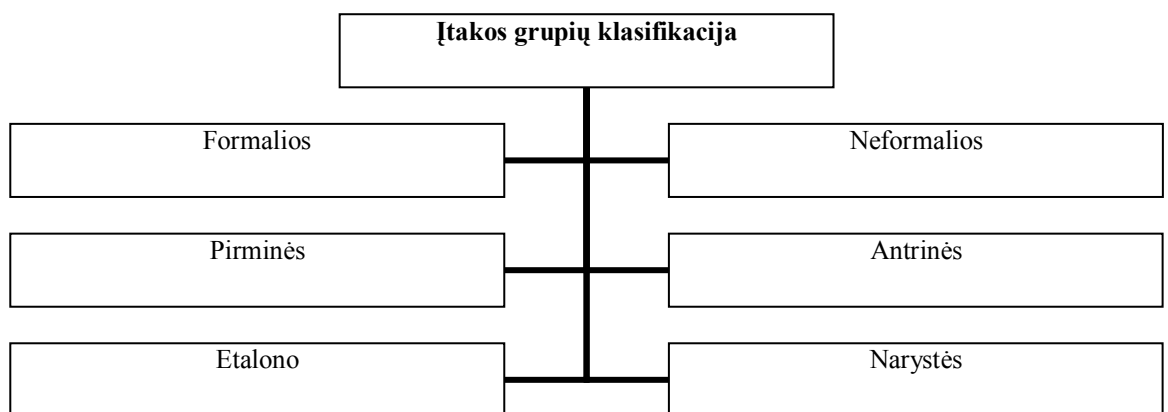

5 pav. U. Bronfenbrennerio socialinės aplinkos modelio schema (Adamonienė ir kt., 2001)

Pirmasis – mikrosistemos lygmuo – tai aplinka, kurioje žmogus nuolat gyvena, kasdien bendrauja su joje esančiais žmonėmis. Ją sudaro mikrogrupės, tokios kaip šeima, mokykla, artimi kaimynai, draugai, bažnyčios bendruomenė, sveikatos priežiūros institucijų darbuotojai. Ši aplinka labai svarbi, nes joje būname kiekvieną dieną ir joje dažniausiai yra patys artimiausi žmonės. Netiesioginė, tolimesnė socialinė aplinka – egzosistema. Ją sudaro šeimos draugai, giminaičiai, paslaugų sferos atstovai (parduotuvė, kirpykla ir pan.). Šioje sistemoje tenkinami pagrindiniai individo poreikiai. Antrasis – mezosistemos lygmuo – tai aplinka, sudaryta iš tarpusavyje sąveikaujančių mikrosistemų. Ši socialinės aplinkos dalis sujungia kitas sistemas į visumą. Pavyzdžiui, žmogus savo individualias pažiūras, šeimos tradicijas sieja su mokyklos ar

bažnyčios veikla ir atvirkščiai. Ši socialinės aplinkos dalis skatina asmenybės vystimąsi ir augimą. Trečiasis – echosistemos lygmuo – tai aplinka, kurią sudaro mikrosistemos ir specifinės socialinės formalios ir neformalios struktūros. Ketvirtasis – makrosistemos lygmuo – tai aplinka, kurią sudaro mikrosistemos, mezosistemos ir echosistemos. Čia formuojamos tam tikros gyvenimo normos, ideologijos, standartai. Šiame lygmenyje išskiriami objektyvūs esminiai pereinamojo laikotarpio prieštaravimai bei sunkumai visuomenės sistemoje ir jos struktūrose (Dapšys, 1998, p. 179): ekonomikos (infliacija, ūkio suirutė ir pan.); socialinėje (nedarbo grėsmė, staigus gyvenimo lygio nuosmukis ir pan.); politikos (išoriniai ir vidiniai prieštaravimai); moralės ir kultūros (prieštaravimai tarp senųjų ir naujai besiformuojančių moralės normų ir pan.); teisės (naujos teisės sistemos, įstatymų sunkumai ir pan.).

Remiantis socialinės kontrolės teorija, žmogaus elgesiui labai didelį poveikį daro tų socialinių bendrijų, į kurių sudėtį jis įeina, kryptingumas, socialinės normos (Bluvšteinas, 1994, p. 57). A. Bakanauskas (2006) pastebi, kad socialinė sistema vienija bent kartais sąveikaujančių asmenų grupes, kadangi jų nariai dalijasi panašiais poreikiais, problemomis, veiklomis, interesais, gyvenamąja vieta, darbovieta ir pan. Tokios sistemos nariai turi bent vieną jiems panašią savybę (lytį, amžių, išsilavinimą). Įtakos grupės - tai tokios grupės, kurios tiesiogiai ar netiesiogiai turi įtakos asmens elgesiui bei vertybių formavimuisi. Teigiama, kad dažnai asmuo yra veikiamas net tų grupių, kurioms jis nepriklauso (Goldsmith ir kt., 1997). Priklausomai nuo dydžio, artumo laipsnio ir bendravimo dažnumo išskiriamos šešios įtakos grupės (žr. 6 pav.). *Formalios grupės* yra labai organizuotos, turinčios aiškią struktūrą bei tikslus. Tuo tarpu *neformalių grupių* struktūra ir tikslai nėra tokie aiškūs. *Narystės grupėms* individai jau priklauso arba ruošiasi priklausyti, o *etalono grupės* – kai individai siekia tapti šios grupės nariais. *Pirminės grupės* yra mažos, labai artimos, jose bendraujama „akis į akį“, o *antrinėse grupėse* stokojama tiesioginio „akis į akį“ bendravimo. Moterų dalyvavimas nusikalstamų grupių veiklose neabejotinai įtakoja ir jų elgesį.

6 pav. Įtakos grupių klasifikacija (sudaryta autorės remiantis N. Hanna, R. Wozniak (2001))

Tačiau bene didžiausią įtaką žmogaus elgesiui visuomenėje turi šeima - artimiausioji aplinka, kuri nuo pat kūdikio gimimo įtakoja jo sąmonę. Tai yra pirminė jungtis, kuri yra žmogaus egzistavimo, visuomenės stabilumo, tęstinumo ir vystymosi pamatas. Šeima kuria natūralią asmens materialinio aprūpinimo, emocijų, ugdymo, priežiūros ir globos aplinką. Ji yra ypatinga tuo, kad ją sieja kartos, ji egzistuoja tam tikrą laiką, turi labai stiprių ryšių, nes jos nariai daug laiko praleidžia kartu, ir šeima daro labai didelę įtaką savo nariams (Jahnsen, 2001, p. 172).

Būtent šeimoje atsispindi ir kaupiasi visi socialinio ekonominio gyvenimo pažangūs ir negatyvūs pokyčiai, kuriamos ateities vizijos. Sparčios gyvenimo permainos gali lemti staigius ir esminius šeimos kaip sociokultūrinio instituto pokyčius, kuriems visuomenė dažnai nepasiruošusi ir kurių negali vienareikšmiškai priimti. Lietuvos pastarųjų dešimtmečių sąlygos bei pastarųjų metų esminiai pokyčiai ir vertybinių orientacijų virsmas veikia šeimą, jos formas, funkcijas, vidinius saitus, gyvenimo stilių bei elgseną. Galima teigti, kad per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje įvykusios gilios socialinės permainos, politinės ir ekonominės situacijos nestabilumas sutrikdė sistemingą šeimų vystymąsi, iškelė šeimai pilnaverčio socialinio funkcionavimo galimybių grėsmę. Vis dažniau prabylama apie socialinės rizikos šeimas.

Teigiama, kad socialinės rizikos šeimos — tai šeimos kaip socialinio instituto ir kaip mažos pirminės socialinės grupės tipas, kuris dėl savo ypatybių neatitinka savo paskirties ir nevisiškai vykdo savo funkcijas, yra labiau veikiamas neigiamų socialinių veiksnių ir koreliuoja su socialinės rizikos grupėmis, kurios kelia grėsmę normaliam visuomenės funkcionavimui (Guščinskienė, Kondrotaitė, 2005, p. 32). Socialinės rizikos šeima — šeima, kurioje vyrauja krizė dėl to, kad vienas ar keli šeimos nariai piktnaudžiauja psichoaktyviosiomis medžiagomis; yra priklausomi nuo azartinių lošimų; neprižiūri savo vaikų, leidžia jiems valkatauti, elgetauti; dėl turimos negalios, skurdo, socialinių įgūdžių stokos negali ar nemoka prižiūrėti vaikų; naudoja psichologinę, fizinę arba seksualinę prievartą; gaunamą valstybės paramą naudoja ne šeimos interesams (Burton, 1990, p. 56). Socialinės rizikos šeima — tai šeima, kurios socialinis funkcionavimas dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių sutrikdytas. Ji neišvengiamai yra nevisavertiškumo būsenos. Tai pabėgėlių šeimos, daugiavaikės, auginančios neįgalius vaikus, nepilnos šeimos. Potenciali socialinė rizika gali atsirasti nepalankiomis ekonominėmis ir psichologinėmis sąlygomis, dėl sunkumų auklėjant vaikus, kylant šeimos narių konfliktams, girtuokliaujant, dėl priklausomybės narkotikams, žiauraus elgesio šeimoje, pirmiausia — vaikų atžvilgiu (Leliūgienė, 2003, p. 128). Tokiose šeimose dažni buitiniai konfliktai, neretai pasibaigiantys sužalojimais, suluošinimais ar net žmogžudystėmis. Kriminalinėse suvestinėse figūruoja ir moterų-žudikių, nužudžiusių savo vyrus ar sugyventinius bei motinų-žudikių, nužudžiusių savo vaikus, pavardės.

Reikia pripažinti, kad mūsų visuomenėje vis dar gajūs stereotipai. Pavyzdžiui, šeima,

buitis, rūpinimasis vaikais bei vyresniais giminaičiais, žmonėmis su negalia – stereotipiškai laikoma moterų priederme. Toks moters prigimties, kaip artimesnės gamtai, suvokimas, istoriškai apribojo ir jos socialinį vaidmenį tam tikruose kontekstuose, kurie irgi buvo suvokiami kaip artimesni gamtai (pvz., namų ūkis). Moters apribojimas namų kontekste yra motyvuotas jos reprodukcinėmis funkcijomis. Namų ūkio darbai, dėl jų sąsajų su moters prigimtinėmis savybėmis, niekada nebuvo laikomi sudėtinga užduotimi, juolab apmokami. Tai darbai, kuriuos moteris, kaip manoma, dirba iš meilės. Tuo tarpu stereotipai vyrų veiklos sritis orientuoja į viešą gyvenimą, t.y. šeimos išlikimo garantavimą, jos saugumo užtikrinimą, kultūros ir aukštesnių žmogaus mąstymo aspektų reprodukciją. Todėl šie moters ir vyro vaidmenys šeimoje daugelyje visuomenių buvo ir yra artimai susieti su lyties tapatybės sąvoka: moteris – globėja, vyras – šeimos maitintojas. Todėl gimdymas, kūdikio auginimas dažnai tampa moterišku rūpesčiu ir verčia moterį spręsti dilemą: vaikai ar karjera. Pasirinkusi motinystės atostogas, moteris neretai pasmerkia save sunkiai kovai dėl karjeros arba finansinei priklausomybei nuo vyro. Pastebėta, kad visuomenėje vyraujantis požiūris, jog moters veikla yra susijusi su privačiu gyvenimu — namais ir šeima — turi dvejopą poveikį moters gyvenimui (Melnikienė, 2005, p. 67):

- moteris patiria diskriminaciją darbo rinkoje, kuri mažina galimybes patenkinti profesines reikmes, užsidirbti pragyvenimui, gali pastūmėti į skurdą ir socialinę atskirtį;
- moteriai tenka didesnė atsakomybė rūpinantis vaikais ir buitimi; namų šeimininkės vaidmens pasirinkimą, atsisakant profesinės veiklos, visuomenė priima natūraliai ir net sveikina.

Būtent dėl šių tradicinių nuostatų moterys dar ir šiandien yra orientuojamos pasirinkti tas profesijas, kurios susijusios su globa, rūpyba, paslaugomis, o atlygis už tokį darbą yra tradiciškai žemesnis; moterims sunkiau kilti karjeros laiptais, nes dėl vaikų gimdymo ir auginimo jos yra priverstos daryti pertrauką profesinėje veikloje, o tai sparčiai besiplėtojančioje šalies ekonomikoje reiškia visišką iškritimą iš darbo rinkos; moteris slegia ir didesni įsipareigojimai šeimai: auginančioms vaikams moterims motinystė ir šeimos pareigos yra svarbiausia kliūtis išlaikyti darbo vietą ar ieškoti kitos. Todėl moterys dažnai renkasi „namų židinio puoselėtojos“ vaidmenį. Reikia pastebėti, kad socialinių pasekmių, kurias lemia visuomenės paskatos moterims rinktis šį vaidmenį, visuomenė netraktuoja kaip neigiamų. Dažniausiai, kai kalbama apie moters apsisprendimą atsisakyti profesinės karjeros ir pasišvęsti vaikų auklėjimui, namams, turima omenyje tradicinė šeima, kurioje vyro gaunamos pajamos sukuria normalias ar net labai geras gyvenimo sąlygas, o moteris savo socialines reikmes tenkina bendraudama su šeima, užsiimdama labdara ar mėgstama veikla (Melnikienė, 2005, p. 69).

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. reglamentuoja, kad „žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 5 str. nurodo, jog „įgyvendindamas lygias moterų ir vyrų teises, darbdavys privalo sudaryti vienodas darbo sąlygas, galimybes kelti kvalifikaciją, persikvalifikuoti, įgyti praktinę darbo patirtį, taip pat teikti vienodas lengvatas“. Lietuvos Respublikos Darbo Kodekso 186 str. 3 d. reglamentuoja, jog „vyrams ir moterims už tokį pat ar lygiavertį darbą mokamas vienodas darbo užmokestis“. „Lyčių lygybės principo įgyvendinimo gairės Lietuvos savivaldybėms“ skelbia, kad moterys ir vyrai turi turėti vienodas sąlygas dalyvauti darbo rinkoje ir gauti vienodą užmokestį arba vienodos vertės darbą. Moterys ir vyrai turi turėti galimybę daryti karjerą pagal jų profesinę kompetenciją, profesiniame gyvenime nesusidurdami su kliūtimis ir sunkumais, kylančiais dėl jų lyties bei diskriminacijos (Mackevičiūtė, 2005, p. 15). Tačiau Lygių galimybių plėtros centro pateikti duomenys verčia tuo abejoti (Jankauskaitė, 2007):

- moterų vidutinis mėnesinis darbo užmokestis 2006 m. šalies ūkyje buvo **17,9 proc.** mažesnis, negu vyrų;
- moterų vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šalies ūkyje 2006 m. sudarė **1431,8 Lt** ir palyginti su 2005 m., padidėjo **16,4 proc.**;
- vyrų vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šalies ūkyje 2006 m. sudarė **1743,3 Lt** ir palyginti su 2005 m., padidėjo **16,8 proc.**

Tai, kad moterys yra diskriminuojamos darbo rinkoje patvirtina ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pateikti duomenys (Mackevičiūtė, 2007, p. 13-14):

- 2006 m. privačiame sektoriuje moterys uždirbo vidutiniškai **18 proc.**, o valstybiniame sektoriuje – net **22 proc.** mažiau nei vyrai;
- 2004-2005 m. moterų vadovaujamuose namų ūkiuose skurdas augo dvigubai sparčiau nei vyrų vadovaujamuose namų ūkiuose ir buvo **2,4 proc.** punkto didesnis nei vidutiniškai šalyje, t.y. **19,3 proc.** (vyrų – 15,3 proc.);
- mažėjant registruotų bedarbių skaičiui šalyje, moterų proporcija tarp jų didėja. 2003 m. moterys sudarė apie **53 proc.** visų registruotų bedarbių, o 2006 m. – **61 proc.** Tarp ilgalaikių bedarbių net **69,4 proc.** buvo moterys, o tarp priešpensijinio amžiaus bedarbių – **67,2 proc.**

Kaip matome, valstybinės institucijos pripažįsta, kad mūsų šalyje jaučiama moterų diskriminacija darbo rinkoje. Reikia pastebėti, jog ši diskriminacija išlieka ir turi tendenciją stiprėti augant globalios ekonomikos konkurencijai, kuri reikalauja lankstesnės ir mobilesnes darbo jėgos. Tai sukelia daugiau sunkumų moterims, kurios dėl lanksčių darbo formų, socialinių paslaugų trūkumo, lyčių stereotipų dažnai turi prastesnes galimybes darbo rinkoje, o neretai

papildo bedarbių gretas. Reikia pastebėti, kad labai svarbus nusikalstamumą lemiantis veiksnys yra moterų neužimtumas, o kartu ir pajamų šaltinio neturėjimas. Teigiama, kad žmogui, neturinčiam socialiai naudingo užsiėmimo, padidėja tikimybė ir rizika nusikalsti (LR Seimo nutarimas, 2003). Šiuo atveju galima išskirti du moterų-nusikaltėlių, neturinčių darbo, tipus. Tai moterys, kurios darbo neieško, o pasirenka nusikalstamą gyvenimo būdą, ir iš to pragyvena. Tačiau negalima neįvertinti tų, kurios bedarbėmis tapo ne savo valia, ir neįstengdamos kitaip prasimaitinti, stokodamos pragyvenimui būtiniausių dalykų, aplinkybių priverstos imtis nusikalstamos veiklos. Taigi, bedarbystė ir nusikalstamumas yra labai susiję reiškiniai, nes ypač dabar, ekonominio sunkmečio laikotarpiu, kylant bedarbystės lygiui auga tikimybė, jog moterų-nusikaltėlių skaičius didės.

2.2. Teorijos, aiškinančios moterų padarytų nusikaltimų socialinius veiksnius

Reikia pastebėti, kad moterų nusikalstamumą aiškinančių teorijų yra daug. Jų nuostatos yra gana skirtingos ir priklauso nuo to laikmečio visuomenėje vyraujančių pažiūrų.

2.2.1. Anomijos teorijos

Pastaraisiais dešimtmečiais sociologai didesnę dėmesį skiria socialinei aplinkai, socialiniams ryšiams ir normoms. Pagrindiniai anomijos (dereguliacijos, funkcionalistinė teorijos) pasekėjai yra E. Diurkheimas, T. Parsonsas, R. Mertonas. Anomija - tai visuomenės būklė ar toks asmenybės santykis su visuomene, kai yra labai menkas susitarimas, nepakankamas tikėjimas vertybėmis ir visuomenės tikslais, normatyvinės ar moralinės taisyklės nedaro efektyvaus poveikio nei individui, nei visai visuomenei, kaip buvo bendruomeniniame gyvenime (Pėžaitė, Brazienė, 2004, p. 66).

E. Durkheimas patologijos teorijoje teigia, kad nusikaltimas – „kiekvienos sveikos visuomenės sudedamoji dalis“ (Durkheim: 2001, 79 p.) Jo nuomone, siekiant išsiaiškinti nusikalstamumo priežastis, būtina ištirti ne atskirų asmenų būseną, bet sąlygas, kuriose yra „socialinis kūnas“, nes grupė galvoja, jaučia, veikia visiškai kitaip, negu tai darytų atskiri jos nariai, jeigu jie būtų išskirti. E. Diurkheimo sukurtos socialinės dezorganizacijos teorijos pagrindinė idėja yra ta, kad visuomenės solidarumas apsprendžia daugelio socialinių procesų, tame tarpe ir nusikalstamumo, pobūdį. Solidarumo nebuvimas visuomenėje – yra faktorius, kuris generuoja nusikalstamumą (Inšakov, 1997, p. 110). E. Diurkheimas laikomas ir anomijos teorijos pradininku, tačiau ši teorija turi ir nemažai pasekėjų, plėtojusių E. Diurkheimo iškeltas idėjas. Vienas iš tokių – R. Mertonas. Jo teorijos esmė – pagrindinė nusikalstamumo priežastis yra

prieštaravimas tarp vertybių (tikslų), kurių siekimą skatina visuomenė, ir galimybių pasiekti tuos tikslus laikantis visuomenėje įtvirtintų taisyklių. Šis prieštaravimas lemia tai, kad žmogus, nesugebėjęs gauti vertybių pagal visas taisykles, pradeda tas taisykles neigti ir siekia gauti jas bet kokia kaina (Išmakov, 1997, p. 167). E. Durkheimas anomiją siejo su visuomenės nesugebėjimu reguliuoti natūralių individo impulsų ir troškimų, o R. Mertono nuomone, individo siekiai yra labiau nulemti pačios visuomenės procesų. Jis teigia, kad anomijos atsiradimą lemia deklaruojamų kultūrinių tikslų ir socialiai priimtinių priemonių jiems pasiekti išsiskyrimas (Dobryninas, Sakalauskas, Žilinskienė, 2008, p. 77).

2.2.2. Nusikalstamumo priežasčių teorijos

Pagal socialinį reikšmingumą nusikalstamumo priežastys gali būti nagrinėjamos trimis lygmenimis (Burlakov, 2006, p. 30):

- visos visuomenės;
- atskirų kolektyvų, mažų žmonių grupių;
- atskirų individų.

Pirmasis lygis yra pats bendriausias ir aukščiausias. Čia yra akcentuojama visuomenės deformacija visumoje, vienu ar kitu visuomenės sferų deformacija. Tuo pačiu nusikalstamumo priežastys, glūdinčios šiame lygyje, vadinamos bendrosiomis nusikalstamumo priežastimis. Šiam lygiui galima priskirti (ekologijos) dezorganizacijos teoriją, kurios žymiausi atstovai yra R. Parkas, E. Burgessas ir C.R. Shawas bei H.D. McKayausas. Klasikinių ekologijos principų taikymu kriminologijoje galima laikyti R. Parko ir E. Burgesso darbus. Apibendrinami tyrimus, atliktus Čikagos mieste, jie priėjo prie išvadų, kad kaip ir gamtos ekosistemoje, taip ir miesto ekosistemoje ypatingą vaidmenį atlieka konkurencija. Kai konkuruojantys organizmai tampa sąmoningi, jie pereina prie konflikto. Visuomenei suvokus, kad konfliktą galima išspręsti taikiai ir įvesti socialinę kontrolę, kaip kliūtį kitiems galimiems konfliktams, vieni individai prisitaiko prie kitų – kaip ir gamtoje, kur vienu metu gyvena daugybė skirtingų tarpusavyje prisitaikiusių rūšių. Kova už miesto išteklius, visų pirma žemę, skatina konkurenciją tarp savotiškų socialinių rūšių – socialinių grupių, kurie atitinkamai bando užimt ekologines nišas. Toks grupavimas yra labiau ne sąmoningas, o priverstinis (natūralus), nes ekologinis spaudimas formuoja jų bendras socialines charakteristikas (Dobryninas, Sakalauskas, Žilinskienė, 2008, p. 47). Taigi, šie mokslininkai atkreipė dėmesį į tai, jog egzistuoja ryšys tarp delinkvencijos ir nusikaltimų pasiskirstymo bei socialinių ir ekonominių gyvenamųjų vietų sąlygų. Ten, kur gyvenamosios sąlygos blogos, pastebima didesnė delinkvencija, o ten, kur gyvenamoji aplinka ir sąlygos yra geros, nusikaltimų padaroma gerokai mažiau. Savo ruožtu gyvenimo sąlygų pasirinkimas

priklauso nuo gyventojų adaptacijos galimybių. Kuo jos geresnės (dažniausiai sutampa su finansinėmis galimybėmis), tuo geresnės ir gyvenimo sąlygos. Migracija laike ir erdvėje išsidėsto nuo miesto centro į pakraščius: dažniausiai ji prasideda nuo dezorganizuotos miesto zonos ir pamažu, gerėjant situacijai, migrantai renkasi palankesnes gyvenimo sąlygas. C. Shawo ir H. McKayaus atlikti kompleksiniai tyrimai parodo ryšį tarp dezorganizuotų rajonų ir delinkvencijos lygio bei dinamikos. Ten, kur socialinė aplinka yra dezorganizuota, delinkventinis elgesys nesukelia neigiamos bendruomenės reakcijos: dėl didelio mobilumo ir etninės įvairovės neįmanoma užtikrinti efektyvios socialinės vaikų ir paauglių kontrolės. Masinei migracijai būdinga nuolatinė socialinė kaita silpnina socialinių institucijų – šeimos, darbo, religijos, edukacijos – poveikį bendruomenei. Savo ruožtu tai neigiamai veikia vertybių sistemą ir tradicinių socialinių institucijų galimybę kontroliuoti bei priešintis delinkventiniam elgesiui (Dobryninas, Sakalauskas, Žilinskienė, 2008, p. 53).

Antrajame lygmenyje kalbama apie atskirų socialinių grupių, t.y. mikroaplinkos, gyvenimo būdo deformaciją. Nusikalstamumo priežastys, esančios šiame lygyje, vadinamos specialiosiomis arba ypatingosiomis priežastimis. Čia galima priskirti tokias teorijas kaip diferencijuotų asociacijų ir subkultūrų teorijas.

Diferencijuotų asociacijų teorija laikoma sukurta E. Sutherlando knygoje „Kriminologijos principai“. Šios teorijos metodologinę bazę sudarė socialinė psichologija kaip mokslas apie mažas socialines grupes. Teorijoje buvo bandoma paaiškinti negatyvaus elgesio modelių įsisavinimo mechanizmą. Nusikaltimai visuomenėje atgaminami kaip rezultatas ryšių tarp atskirų žmonių ir žmonių grupių su nusikalstamo elgesio modeliais. Kuo tvirtesni ir dažnesni šie ryšiai, tuo didesnė galimybė, jog žmogus taps nusikaltėliu. Šios teorijos pagrindą sudaro dvi sąvokos: diferencijuota asociacija ir diferencijuota socialinė organizacija. Pirmą sąvoką taikoma aiškinant individualų nusikalstamą elgesį, antra – padeda suprasti nusikaltimų pasiskirstymo mechanizmus socialinėje grupėje. Ši teorija pagrindžia konservatyvių, neplečiančių savo akiračio ir neieškančių kuo įvairesnių sprendimo variantų žmonių elgesį. Taigi jei individą supa nusikaltimus toleruojanti ir neigiamą pavyzdį rodanti aplinka, jis šį elgesio modelį perims tik tada, jei pasižymės minėtomis charakterio savybėmis. Asmuo nusikalstamo elgesio išmoksta bendraudamas nedidelėje grupelėje, iš artimiausių jam žmonių, su kuriais bendraujama daugiausiai. Tai gali būti šeima, draugai, bendradarbiai ar panašiai. Spauda, knygos, filmai neturi žymesnės įtakos asmens nusikalstamui elgesiui, nes jo išmokstama tiesiogiai, betarpiškai bendraujant su kitais asmenimis. Kartu su nusikalstamu elgesiu išmokstama ir nusikaltimo padarymo metodų, būdų: t.y. konkretaus nusikaltimo padarymo subtilybių. E. Sutherlandas, aiškindamas mažesnę moterų nusikalstamumą, išskiria du aspektus: visų pirma, svarbi socializacija į moters vaidmenį, bei didesnė moterų kontrolė ribojanti moterų

nusikalstamą elgesį, antra, moterys neauklėjamos elgtis agresyviai, rizikingai, kas E. Suterlando nuomone, yra neatsiejami nusikaltėlio bruožai. Dėl lyčių skirtumo berniukai ir mergaitės auklėjami skirtingai, ugdomi skirtingi jų charakterio bruožai, dėl to ir elgesys jų būna skirtingas. Moterys yra eliminuojamos iš vyriškos galios ir gerovės siekimo kultūros (Williams, 1994, p. 438-439).

Subkultūrų teorija jau konkrečiai akcentuoja tai, kad visuomenėje yra tam tikros subkultūros, kuriose vyrauja dažnai skirtingos nei visoje visuomenėje vertybės ir elgesio standartai. Subkultūra – tai visuomeninio elgesio ir vertybių sistema, egzistuojanti atskirai nuo vyraujančios visuomenėje elgesio ir vertybių sistemos ir visgi esanti centrinės sistemos dalimi. D. Matzos teigimu, delinkvencija yra statusas (padėtis), o delinkventai yra vaidmenų atlikėjai, kurie su pertrūkiiais suvaidina delinkvento vaidmenį, nes jie puikiai sugeba užsiimti ir visuotinai įprasta veikla.

Trečiasis lygis yra pati žmogaus asmenybė. Šiuo atveju individualios nusikalstamumo priežastys kyla iš asmenybės sąmonės ir gyvenimo būdo deformacijos. Reikia pastebėti, kad šis lygis yra vienas svarbiausių, nes dažniausiai nuo individualių asmens savybių priklauso padarys jis nusikalstamą veiką konkrečioje situacijoje, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, ar nenusižengs teisės normoms. Asmenybės socialinės determinacijos lygmenyje kalba eina apie konkrečios asmenybės bruožus ir ypatumus. Prie šio lygmens nusikalstamumo priežasčių teorijų priskiriamos tokios, kaip psichoanalitinės, neutralizacijos, sociobiologinės destrukcijos teorijos.

Konkrečią asmenybę formuoja visuma tiek biologinių, tiek socialinių veiksnių. Grynai biologinės krypties (pavyzdžiui, protinio atsilikimo, genetinės teorijos) teorijoms mūsų laikais praktiškai praradus populiarumą ir palaikymą, svarbiausiomis galima laikyti psichoanalitines, neutralizacijos ir sociobiologinės destrukcijos nusikalstamumo priežasčių teorijas. Jų pateikiamos nusikalstamumo priežastys yra susijusios su konkrečia asmenybe – su individo psichikos ypatumais, charakterio bruožais. Juk toje pačioje situacijoje vienas žmogus susivaldytų, o kitas, agresyvesnio, impulsyvesnio charakterio žmogus, gali padaryti nusikalstamą veiką. Tai, kaip pasielgs vienas ar kitas konkretus individas esant tam tikroms aplinkybėms (pavyzdžiui, esant socialinei dezorganizacijai) didžia dalimi priklauso nuo asmenybės ypatumų komplekso: charakterio, temperamento, intelektualinių, valinių, emocinių ypatumų, socializacijos sąlygų, auklėjimo, išsilavinimo lygio ir pan. (Gilinskij, 2002, p. 79-85).

Individualaus lygio nusikaltėlio asmenybės pažinimo ir įvertinimo specifika pasireiškia tame, jog čia kartu su socialiniais požymiais yra apibendrinami ir psichofiziniai požymiai, tuo tarpu kai pirmuose dvejuose lygiuose dėmesys yra skiriamas daugiausiai socialiniams asmenybės požymiams (Burlakov, 2006, p. 30).

2.2.3. Kontrolės teorijos

Kontrolės teorijų pradininkas E. Diurkheimas teigė, kad nusikaltimas yra ne tik kad normalus reiškinys (su sąlyga, jog jis pasiekia tam tikrą, visuomenei priimtina lygį, bet jo neperžengia), bet taip pat ir funkcionalus. Nusikaltimo funkcionalumas pasireiškia tuo, jog jis padeda suburti daugumą visuomenės narių, patikrina visuomenėje vyraujančių vertybių tvirtumą, stabilumą, taip pat įtakoja socialinius pokyčius.

I. Nay (Ivan Nye) teigė, jog delinkventinis elgesys yra normalus, įgimtas reiškinys, tuo tarpu konformizmo reikia išmokti – visų pirma socializacijos metu, vėliau per valstybės institucijų taikomas bausmes ir draudimus. Jo nuomone, skirtumą tarp vyrų ir moterų nusikalstamumo paaiškina stipresnė moterų socializacija, smarkesnis moterų baudimas už menkus socialinių normų pažeidimus (Willjams, 1994, p. 444).

T. Hirši (Travis Hirschi) tyrinėjo patį socialinės kontrolės mechanizmą ir jo būtinumą. Jo dėmesio centre žmogus, kuris paklūsta socialinės kontrolės mechanizmui. Priešingai nei klasikiniai šios teorijos autoriai, T. Hirši teigė, jog natūralu, kad netgi puikiai funkcionuojant kontrolės mechanizmui žmogus daro nusikalstamas veikas. Tai lemia pati kontrolė, kuri riboja individą, jo laisvę, saviraišką, todėl žmogus visada stengsis ištrūkti iš šių žabangų. Tai savaime iššaukia ir nusikalstamą elgesį. Tačiau, vis dėl to, T. Hirši išskiria tam tikras priežastis, lemiančias žmogaus paklusimą socialinei kontrolei: prisirišimą, dalyvavimą, užimtumą bei aktyvų tikėjimą visuomenės vertybėmis (Willjams, 1994, p. 444).

N. Naffine (Ngaire Naffine) kritikavo T. Hirši idėjas, teigdama, kad jos orientuotos tik į vyrus. Visų pirma, N. Naffine nuomone, T. Hirši, klaidingai pasirinko konformizmo tyrimo objektus – jis turėjo tirti išimtinai moteris, kaip didžiausią ir stipriausią grupę konformistiško elgesio pavyzdžio. Antra, kai kalbama apie vyrų konformizmą, jis įgauna teigiamą prasmę, tuo tarpu kalbant apie moterų konformizmą, kurį mokslininkų nuomone, įtakoja moterų pasyvumas, moterų konformizmas įgauna neigiamą potekstę (Willjams, 1994, p. 444).

2.2.4. Feminizmo teorijos

Feminizmo doktrinoje yra keletas feministinio mąstymo krypčių: kiekviena jų į vyro ir moters santykius žiūri skirtingai, užduoda skirtingus klausimus, o taip pat skirtingai aiškina nusikaltimo sąvoką. Literatūroje dažniausiai skiriamos keturios feminizmo kryptys.

Liberalaus feminizmo ištakos siekia XVIII a.pab. - XIX a.pr. - laisvės ir lygybės apogėjaus laikus. Laisvė buvo suprantama kaip nepriklausomybė nuo valstybės intervencijos, pirmiausiai, privačioje sferoje. Lygybės idealas reikalavo, kad kiekvienam žmogui būtų suteikta galimybė

tobulėti visuomenėje tiek, kiek leidžia jo gabumai, nepriklausomai nuo varžančių įstatymų ar papročių. Svarbiausias valstybės uždavinys – garantuoti, kad kiekvienas asmuo (tiek vyras, tiek moteris) turėtų lygias galimybes plėtoti savo talentus. Taigi liberalios tradicijos įtakoje lygybė buvo suprantama kaip galimybių lygybė.

Laisvės ir lygybės formuluotės sukūrė sąlygas, kurios buvo motyvas moterims reikalauti, kad šie idealai būtų taikomi joms lygiai tokia pat apimtimi kaip ir vyrams. Moterų pavaldumo vyrams iššaknijimas, liberalių feminisčių manymu, įtakojo moterų atsisakymą nuo daugelio socialinių teisių bei galimybių. Liberaliosios feministės įrodinėja, kad moterys turėtų naudotis tomis pačiomis teisėmis, turėti tas pačias galimybes kaip ir vyrai. Moterys yra diskriminuojamos dėl jų lyties, dėl to iš jų atimamos teisės ir galimybės, kuriomis “sklandžiai” naudojasi vyrai. Taigi moterys yra tarsi išstumiamos iš aktyvaus visuomeninio gyvenimo (pvz., politikoje, versle, finansuose, medicinoje vis dar ryškus vyrų dominavimas). Liberalių feminisčių teigimu, šios problemos sprendimas – valstybės reforma, spartinanti moterų integraciją į aktyvų visuomeninį gyvenimą.

Viena iš moterų diskriminacijos priežasčių, pagal liberalaus feminizmo doktriną – lyčių vaidmuo socializacijos procese. Įprastos šeimos modelis formuoja vyriškumo ir moteriškumo identitetą. Viena vertus, mergaitės ir moterys yra skatinamos būti kantriomis, suprantančiomis, jautriomis, pasyviomis, priklausomomis. Moterų vaidmenį charakterizuojantys bruožai pasireiškia ne tik šeimoje, tačiau taip pat darbo rinkoje – moterys dažniausiai dirba daugiau dailiajai lyčiai „tinkančius“ darbus. Kita vertus, berniukai ir vyrai yra skatinami būti savimi pasitikinčiais, nepriklausomais, drąsiais, atsakingais, o kartu ir agresyviais. Vyro vaidmenį visuomenėje charakterizuojantys bruožai pasireiškia tuo, kad vyras skatinamas siekti pripažinimo visuomenėje tam, kad galėtų aprūpinti „savo“ šeimą materialiai bei garantuotą saugumą. Kai kurių ideologijų teigimu, vyro ir moters vaidmenį visuomenėje charakterizuojantys bruožai, o ypač jų kokybinis įvertinimas, leidžia moteriškumo apraiškas laikyti žemesnėmis už vyriškas, o tai netgi suteikia teisę moteris (ypač tas, kurios yra išlaikomos vyrų) pavadinti „antros rūšies“ asmenimis (Beirne, 1995, p. 551). Atitinkamai pabrėždami lygybės ir socializacijos idėjas, liberaliosios feministės siekė politinių pokyčių, suteikiančių moterims lygias galimybes.

Kriminologijoje liberalaus feminizmo teorija buvo naudojama, norint paaiškinti santykį tarp galimybės, socializacijos ir nusikaltimo. R. Simon teigė, kad iki 1970 metų moterų nusikalstamumas buvo neaukšto lygio, nes moterų galimybės buvo suvaržytos. Kilus antrai feministinio judėjimo bangai 1960 metais, iki 1970 metų susiformavo ir įsivyravo liberalios moters koncepcija, tuo pačiu atsirado daugiau galimybių moterims veikti kaip vyrams. Lygybės principas plačiai imtas taikyti darbo teisiniuose santykiuose, būtent dėl to moterims išaugo

galimybės daryti su profesija susijusius nusikaltimus (pvz., turto išvaistymas), dar daugiau - moterų nusikalstamumas augo ir ne su profesija susijusioje srityje, pvz., vagystės, sukčiavimas (Beirne, 1995, p.551).

Sudėtingesnę liberalaus feminizmo teoriją pateikė J. Figuera-McDonough. Ji teigė, kad vyrą ir moterį sieja vienodi polinkiai. Lygių galimybių idėjos įgyvendinimas privedė prie vienodo abiejų lyčių nusikalstamo elgesio modelio (Beirne, 1995, p.551).

Liberaliosios feministės taip pat siekia paaiškinti nusikaltimą lyčių vaidmens visuomenėje aspektu. 1970 metais keletas liberalių feministų akcentavo ypatingą santykį tarp lyčių vaidmens ir nusikaltimo – nusikaltimų rūšys yra susiję su skirtingais lūkesčiais iš vyrų ir moterų elgesio. A. Oakley teigia, kad vyrų ir moterų daromų nusikaltimų modeliai yra tarsi “pririšti” prie vyriškumo bei moteriškumo kultūrų modelių. Ji nusikaltimą traktuoja kaip reiškinį, labiau būdingą vyriškumo kultūrai, o tai tuo pačiu padeda paaiškinti žemesnį moterų nusikalstamumo lygį. A.Oakley pagrindiniai argumentai:

- nusikalstamumas ir vyriškumas yra tiesiogiai susiję;
- fizinės jėgos, agresijos demonstravimas, akivaizdus ir išorinis pasiekimų akcentavimas – tai yra pagrindiniai vyro asmenybės išraiškos rodikliai, pasireiškiantys teisėtu arba neteisėtu būdu;
- lyčių skirtumų nykimas išryškėjo paskutiniaisiais metais, šis reiškinys yra susijęs su modernaus gyvenimo teikiamomis galimybėmis.

Marksistinio ir liberalaus feminizmo idėjos žymiai skiriasi. Marksistės-feministės, sekdamos Engelsu, teigia, kad klasės ir lyčių skirtumai ryškūs darbo sferoje, o tai sąlygoja skirtingą vyrų ir moterų socialinę padėtį visuomenėje. Pagal marksistes-feministes, išsivysčiusi privati nuosavybė, vyrai ėmė dominuoti visose socialinėse sferose. Lyčių ir klasių nelygybė susiformavo dėl nuosavybės teisinių santykių bei kapitalizmo išplitimo. Vyrų dominavimas - klasinės visuomenės įrodymas.

Marksistinio feminizmo šalininkė Sh. Balcan teigia, kad kapitalizmas – pagrindinis stimulus ir sąlyga moterų nusikalstamumo susiformavimui. Pagal ją, norint suprasti moterų nusikalstamumo priežastis, reikia išmanyti seksologijos teorijas, žinoti „teisėtą“ šeimos struktūrą pagal kapitalizmo doktrinos reikalavimus. Remiantis kapitalistinės visuomenės poreikiais, moterų vaidmuo pasireiškia tik šeimoje, namuose ir seksualiniame gyvenime. Seksologijos teorijos – kapitalistinių santykių ideologinis rezultatas, nustatantis moterų padėtį visuomenėje bei paaiškinantis moterų nusikalstamumo augimą. Nesmurtiniai moterų nusikaltimai (pvz., prostitucija, vagystės) atspindi visas išvardintas sąlygas. Dar daugiau, smurtiniuose moterų nusikaltimuose (pvz., žmogžudystėse) aukos dažniausiai yra šeimos nariai, giminaičiai ar meilužiai. Moterys retai naudoja ginklus, jos nusikaltimo įrankiais pasirenka namų apyvokos

daiktus (pvz., virtuvinius peilius). Moterų nusikalstamumas – engiamų moterų padėties atspindys kapitalistinės ekonomikos sistemoje (Beirne, 1995, p.553).

J.H. Schwendinger analizuodama išžaginimo priežastis, teigia, kad vyrų smurto lygį bet kurioje visuomenėje sąlygoja santykiai, susiklostę tarp klasių ir gamybos būdo. Ji įrodinėja, kad visuomenėse be prekinės gamybos moterys ir vyrai yra lygūs daugelyje visuomeninio gyvenimo sferų. Dėl to smurtas prieš moteris beveik neegzistuoja. Kai tokios visuomenės ima keistis (nesvarbu, ar savanoriškai, ar priverstinai), vyrai ima kontroliuoti gamybinę sistemą, o moterys „įkalinamos“ namuose. Toks darbo pasiskirstymas didina vyrų autoritetą ir menkina moterų socialinę padėtį, o tuo pačiu didina vyrų smurtą prieš moteris. Vadinasi, lyčių nelygybė ir smurtas prieš moteris yra susiję su gamybos būdu. Taigi J.H. Schwendinger daro išvadą, kad naudojami gamybos būdai klasinėje visuomenėje *sukelia* ir *stiprina* lyčių nelygybę ir smurtą prieš moteris.

Radikaliosios feministės teigia, kad vyrų jėga ir privilegijos - pagrindinės priežastys, nulemiančios socialinius santykius ir lyčių nelygybę. Pagal radikaliausias feministes, svarbiausių visuomenėje susiklostančių santykių šaknys siekia *patriarchatą*. Jų teigimu, tokie santykiai kaip klasinis susiskirstymas ir gamybos būdai yra visiškai nesusiję su vyrų ir moterų santykiais.

Radikalojo feminizmo šalininkės Jaggard ir Rothenberg teigia:

- istoriškai, moterys – pirmoji engiama visuomenės dalis;
- moterų spauda yra plačiausiai paplitęs reiškinys bet kurioje visuomenėje;
- moterų spauda yra giliausiai išsaknijusi spaudos rūšis, kurios neįmanoma pašalinti tokiais socialiniais pokyčiais kaip klasinės visuomenės panaikinimas.

Daugelis radikaliosios feminizmo atstovių nesutinka su kraštutiniu biologiniu S. Brownmiller determinizmu, tai argumentuodami: moters-aukos ir vyro-grobiko samprata yra kilusi ne dėl žmogaus biologinių savybių, o dėl socialinės padėties. E. Stanko teigia, kad būtent dėl vyrų dominavimo visuomenėje „normalus“ vyras yra fiziškai agresyvus ir „normali“ moteris tą agresiją patiria per seksualinę prievartą. Jos manymu, smurtas prieš moteris tapo įprastiniu, universaliu reiškiniu: „Visose visuomenėse, visais laikais būti moterimi reiškia nuolat patirti fizinį ir/ar seksualinį vyrų terorizmą“. Taigi, vyrų smurtas – universalus vyrų dominavimo ir moterų „žemesnės“ padėties atspindys. Dar daugiau, E. Stanko išsako savo poziciją seksualumo atžvilgiu: moterys nuo jauno amžiaus mokomos, kad jų seksualumas priklauso ne joms – vyrai gali bet kuriuo metu įsibrauti į jį. Seksualumas – viena iš jėgos formų, įkūnyta vienoje iš lyčių. Vyro seksualinis ir fizinis „meistriškumas“ pirmauja, viršija moters seksualinę ir fizinę autonomiją (Beirne, 1995, p.555). Moterys, būdamos vyro priedu, turi priimti vyro seksualinę ir fizinę agresiją, nes tai – dalis to, kas vyrą daro *tikru vyru*. Vyro smurtas – yra patriarchalinės kultūros paprotys. Tokia ideologija padeda išlaikyti vyro dominavimą ir kontrolę moterų

atžvilgiu.

Taigi radikaliųjų feminisčių pagrindinis teiginys: socialinės visuomenės struktūra atspindi vyro visapusiško dominavimo sistemą. Dominavimo forma, sukonstruota pačių vyrų, įgalina juos kontroliuoti netgi moterų kūnus, jėga įkalinant kaip seksualines verges.

Socialistinis feminizmas skiriasi tiek nuo marksistinio, tiek nuo radikalaus feminizmo formų- jis prioriteto neteikia nei klasinės visuomenės sampratai, nei lyčių fizinei nelygybei. Socialistinio feminizmo atstovės teigia, kad klasinė visuomenė ir lyčių skirtumai sąveikauja tarpusavyje. Klasės ir lytys sąveikauja tam, kad nustatytų visuomenės socialinę organizaciją. Tam kad suprastume, kas yra klasė, mes privalome pažinti jos struktūrą lyčių pasiskirstymo aspektu. Ir atvirkščiai, tam, kad suprastume lyčių skirtumus, mes turime išanalizuoti klasės įtaką jos struktūrai. Vadinasi, visi mūsų gyvenimo patyrimai išgyvenami klasės ir lyčių santykių sferoje.

Socialistinio feminizmo šalininkė J. Messerschmidt pateikė nusikaltimo sampratą. Ji teigia, kad Jungtinės Amerikos Valstijos yra patriarchalinė-kapitalistinė visuomenė, dėl to būtent patriarchyto ir kapitalizmo sąveika suformuoja nusikaltimų rūšis ir sunkumą. Ši sąveika sukuria bejėgę moterų grupę, darbo bei žemesnes klases, galingą vyrų grupę, tradicinę vidurinę klasę ir kapitalistų klasę. Galingas yra tas (tiek lyčių, tiek klasių sferoje), kuris daro didelę žalą visuomenei, o ne tas, kuris vargšas ir pavaldus. Lyčių ir klasių sąveika nustato jėgos ir bejėgiškumo vietą lyčių/klasių hierarchijoje. Tai sąlygoja nusikalstamumo kokybinius ir kiekybinius rodiklius, o kartu ir galimybes juos paveikti darant nusikaltimus.

„Galingieji” turi daugiau teisėtų galimybių, tačiau proporcingai jie turi daugiau galimybių veikti neteisėtai. Vyrų iš kapitalistinės klasės turi didžiausią galią, o tuo pačiu ir didesnes galimybes daryti nusikaltimus ne tik kad dažniau, bet dažnai ir daug pavojingesniu ir žalingesniu visuomenei būdu. Vyrų iš žemesnės klasės padėtis klasinėje visuomenėje apibrėžia sritis, kurių ribose jie gali daryti (pavyzdžiui, dažnai jie neturi galimybės daryti nusikaltimų ekonomikai, taip pat kaip vyrai iš kapitalistinės klasės neturi poreikio daryti “tradicinius” nusikaltimus). Žemas moterų nusikalstamumas, pagal J. Messerschmidt, gali būti paaiškinamas bejėgiška moterų padėtimi visuomenėje. Žeminantis pavaldumas vyrams moterims suteikia mažai teisėtų veikimo būdų, o tuo pačiu mažai galimybių veikti neteisėtai. Taigi socialistinio feminizmo atstovai teigia, kad nusikalstamumas yra susijęs su skirtingų lyčių/klasių galimybėmis.

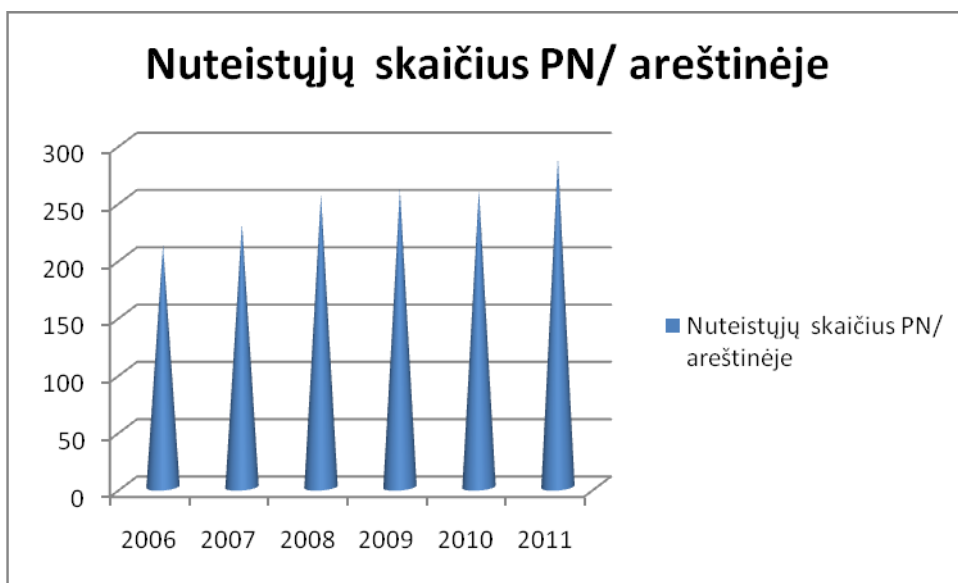
III. STATISTINIAI DUOMENYS APIE PANEVĖŽIO PATAISOS NAMUOSE KALINČIAS MOTERIS 2006-2011 METAIS

3.1. Nuteistų moterų skaičius Panevėžio pataisos namuose

2011 metų sausio pirmą dieną Panevėžio pataisos namuose bausmę atliko 287 moterų, kas sudarė 11proc. visų asmenų, esančių įkalinimo įstaigose. Šis skaičius šešių metų laikotarpyje svyravo nuo 7proc. - 11proc., mažiausias skaičius kalinčių moterų buvo 2006 metai, kuomet bausmes atliko 211 moterų. Nuo 2006 metų moterų skaičius nuosekliai augo.

Data	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nuteistųjų skaičius PN/ areštinėje	211	230	255	259	259	287

7 pav. Nuteistų moterų skaičius Panevėžio pataisos namuose ir areštinėje (sudaryta autorės pagal Panevėžio pataisos namų statistinius rodiklius)

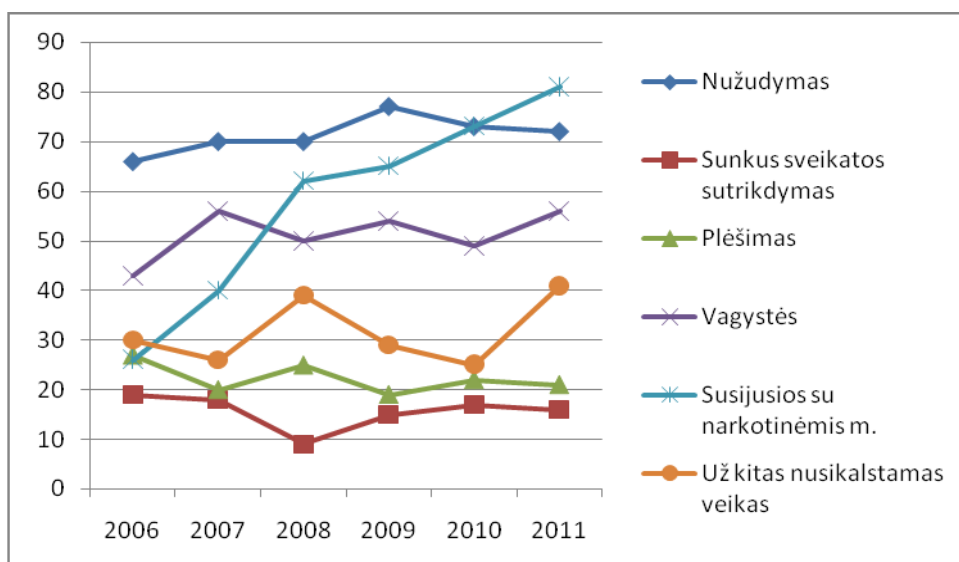
8 pav. Grafiškai atvaizduotas nuteistų moterų skaičius (sudaryta autorės)

3.2 Moterų skaičius pagal padarytas nusikalstamas veikas

Nuo 2006 iki 2011 metų daugiausiai moterų įkalinimo įstaigose praleidžia už nužudymus, jų skaičius svyruoja šiuo laikotarpiu nuo 66 iki 77 moterų, antroje vietoje- moterys, atlikusios nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, jų skaičius nuo 26 (2006 metais) išaugo iki 81 nuteistosios, o trečioje vietoje yra vagystės, už kurias kali 56 moterys. Tokį pasiskirstymą Panevėžio pataisos namų Socialinės rehabilitacijos skyriaus viršininkė Laima Krasauskienė paaiškina šiuos duomenis taip, jog didžiausios bausmės skiriamos už nusikaltimus žmogaus gyvybei ir nusikaltimus, kurie susiję su narkotinėmis, bei psichotropinėmis medžiagomis, todėl logiška, jog moterys padariusios šiuos nusikaltimus dažniausiai patenka į pataisos namus. Vagystės yra dažniausiai pasitaikantis nusikaltimas, tačiau neretai teismas skiria švelnesnę bausmę, nei laisvės atėmimas, todėl moterų, kalinčių už vagystes skaičius yra mažesnis.

Kali už nusikalstamas veikas	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nužudymas	66	70	70	77	73	72
Sunkus sveikatos sutrikdymas	19	18	9	15	17	16
Plėšimas	27	20	25	19	22	21
Vagystės	43	56	50	54	49	56
Susijusios su narkotinėmis m.	26	40	62	65	73	81
Už kitas nusikalstamas veikas	30	26	39	29	25	41

9 pav. Moterų skaičius pagal padarytas nusikalstamas veikas (sudaryta autorės).

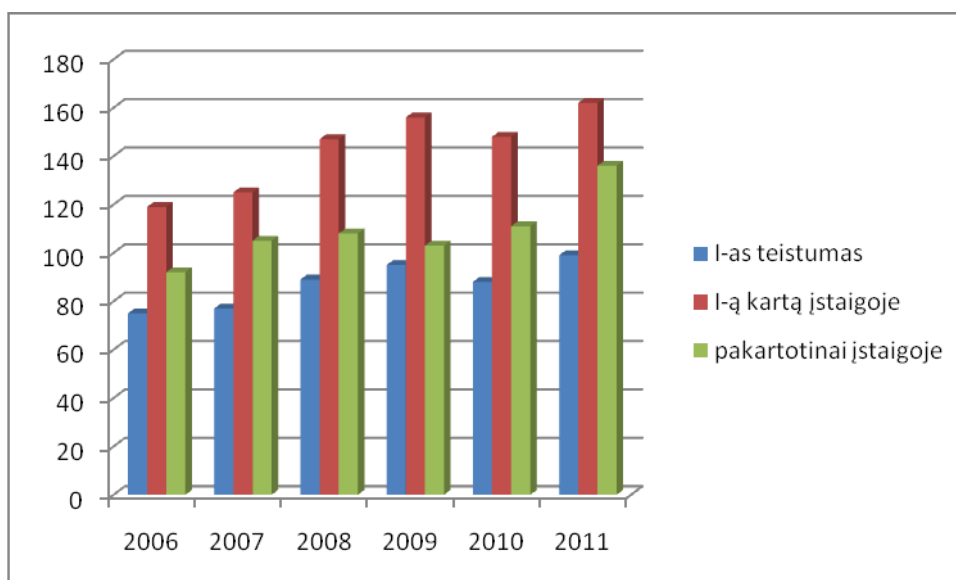
10 pav. Nusikalstamų veikų skaičiaus pasiskirstymas (sudaryta autorės).

3.3. Moterų rodikliai pagal teistumų skaičius

Moterų, turinčių vieną teistumą, skaičius svyruoja nuo 75 iki 99, iš kurių pirmą kartą Panevėžio pataisos namuose atsidūrė nuo 119 (2006 metais) iki 162 (2011 metais). Šis skaičius kasmet augo, išskyrus 2010 metų sausį buvo užfiksuotas nežymus sumažėjimas nuo 156 iki 148. Pakartotinai atsiduriančių pataisos namuose, moterų skaičius išaugo nuo 2006 metais buvusių 92 moterų iki 136 moterų šiais metais.

Pagal teistumų skaičių	2006	2007	2008	2009	2010	2011
I-as teistumas	75	77	89	95	88	99
I-ą kartą įstaigoje	119	125	147	156	148	162
pakartotinai įstaigoje	92	105	108	103	111	136

11 pav. Moterų teistumų rodikliai (sudaryta autorės).

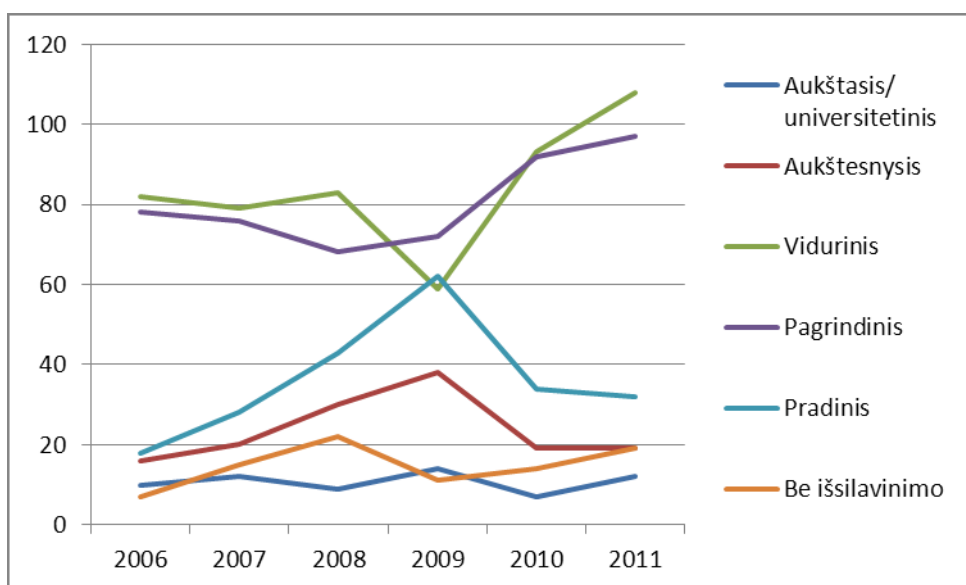
12 pav. Grafiškai pavaizduoti teistumų rodikliai (sudaryta autorės).

3.4. Moterų skaičius pagal išsilavinimą

Aukštąjį išsilavinimą įgiję 3-5 proc. moterų, kurių skaičius svyruoja nuo 7 iki 14 moterų. Šis kiekis panašus į skaičių moterų, kurios neįgijusios jokio išsilavinimo, tai sudaro 3-8proc. moterų, gyvenčių Panevėžio pataisos namuose. Aukštesnį išsilavinimą įgijusios nuo 16 iki 38 moterų šešių metų laikotarpiu. Panašūs skaičiai moterų, turinčių vidurinį, bei pagrindinį išsilavinimą, jos sudaro vidutiniškai 35 proc. visų įkalinimo įstaigoje esančių moterų.

Pagal išsilavinimą	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Aukštasis/ universitetinis	10	12	9	14	7	12
Aukštesnysis	16	20	30	38	19	19
Vidurinis	82	79	83	59	93	108
Pagrindinis	78	76	68	72	92	97
Pradinis	18	28	43	62	34	32
Be išsilavinimo	7	15	22	11	14	19

13 pav. Moterų įgyto išsilavinimo rodikliai (sudaryta autorės).

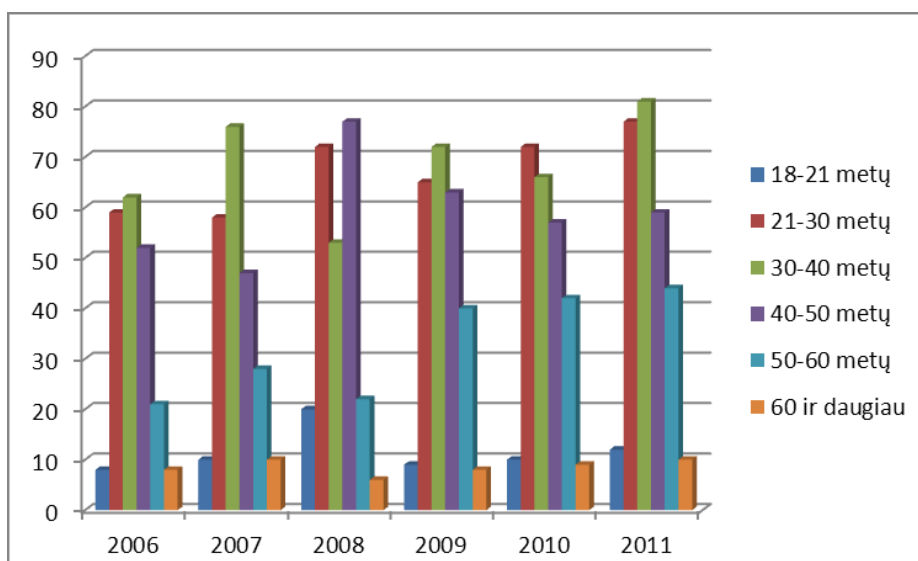
13 pav. Grafikas „Moterų išsilavinimo rodikliai“ (sudaryta autorės).

3.5 Moterų skaičius pagal amžių

Mažiausias skaičius moterų sugaro iki 18 metų amžiaus grupė, jų skaičius svyruoja nuo 1-5, kas sudaro vidutiniškai 1 proc. visų nuteistųjų. 18-21 metų grupė vidutiškai sudaro 3-4 proc. kalinčių moterų. 21-30 metų grupė sudaro vidutiniškai ketvirtadalį visų moterų kalėjusių 2006-2011 metais. Didžiausią grupę nuteistųjų sudaro moterys, kurių amžius 30-40 metų, jos sudaro vidutiniškai 28 proc. visų moterų pataisos namuose. Mažiau nei ketvirtadalį sudaro moterys, kurių amžiaus grupė 40-50 metų (vidutiniškai 21 proc.), apie 12 proc. sudaro moterys, kurių amžius 50-60 ir tik 3,5 proc. vyresnės nei 60 metų, tačiau šis skaičius yra didesnis, nei nepilnamečių

Pagal amžių	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Iki 18	1	3	5	2	3	4
18-21 metų	8	10	20	9	10	12
21-30 metų	59	58	72	65	72	77
30-40 metų	62	76	53	72	66	81
40-50 metų	52	47	77	63	57	59
50-60 metų	21	28	22	40	42	44
60 ir daugiau	8	10	6	8	9	10

14 pav. Moterų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (sudaryta autorės).

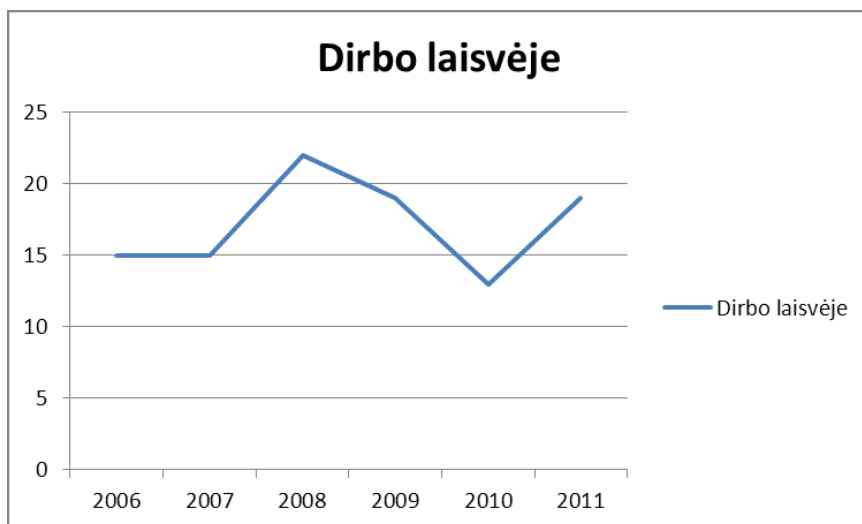
15 pav. Grafikas „Moterų amžiaus grupės“ (sudaryta autorės).

3.6 Moterų skaičius pagal darbinę veiklą

Moterų, iki įkalinimo dirbusių laisvėje skaičius labai nedidelis nuo 15 iki 22 moterų, kas sudaro nuo 5 iki 8,5 proc., vidutiniškai sudaro 6,5 proc., todėl galima teigti, jog daugiau nei 90 proc. moterų buvo bedarbės.

Pagal darbinę veiklą	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Dirbo laisvėje	15	15	22	19	13	19

15 pav. Moterų darbinės veiklos laisvėje rodikliai (sudaryta autorės).

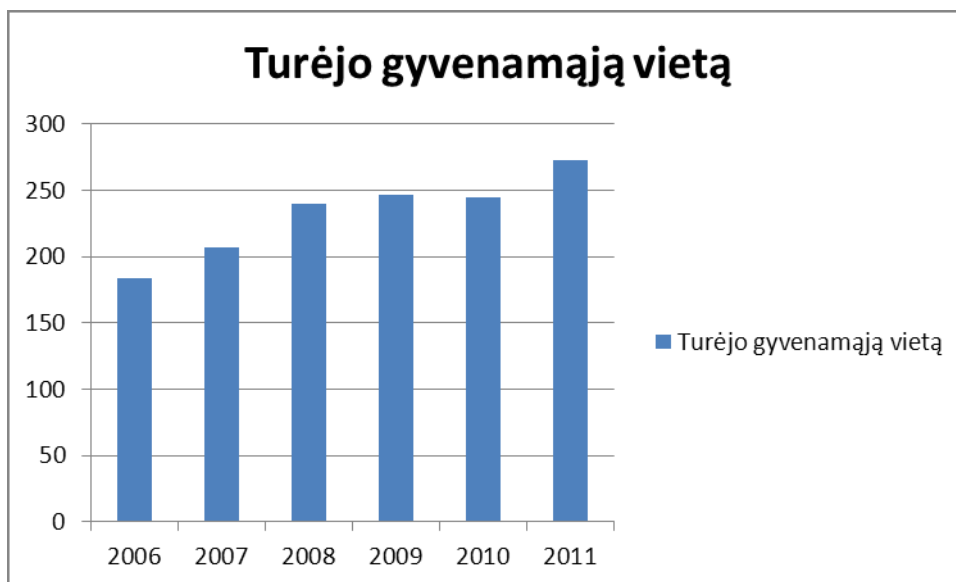
15 pav. Grafikas „Moterų darbinė veikla laisvėje“ (sudaryta autorės).

3.7. Moterų skaičiai pagal gyvenamąją vietą

Iki įkalinimo Panevėžio pataisos namuose gyvenamąją vietą turėjo 184-273 moterys šešių metų laikotarpiu. Tai sudaro 87-96 proc. visų pataisos namuose gyvenančių moterų, nuo 2006 metų, turinčių gyvenamąją vietą moterų skaičius augo.

Pagal gyvenamąją vietą	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Turėjo gyvenamąją vietą	184	207	240	246	245	273

16 pav. Moterų, turinčių gyvenamąją vietą skaičius (sudaryta autorės).

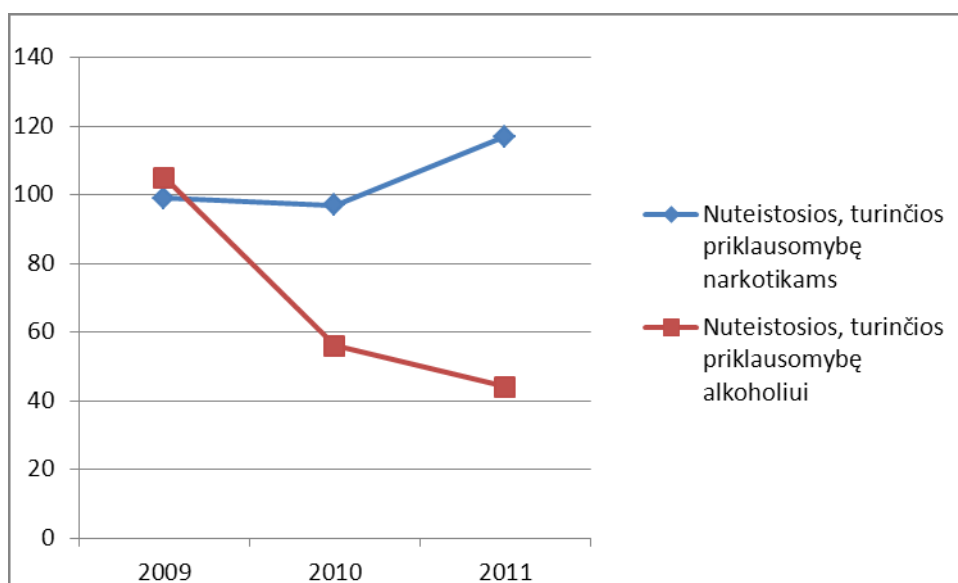
17 pav. Moterų gyvenamosios vietos rodikliai (sudaryta autorės).

3.8 Moterų skaičius pagal turimas priklausomybes

Moterų skaičius, turinčių priklausomybę narkotinėms medžiagoms ar alkoholiui, pradėtas fiksuoti tik 2009 metais. Jų skaičius 2009-2011 metais svyruoja nuo 36-39 proc.. Mažesni skaičius moterų, priklausomų nuo alkoholio, šiuo laikotarpiu jis sudaro 14-38 proc.. Taigi, daugiau nei trečdalis nuteistųjų, turi priklausomybę nuo narkotinių medžiagų ir vidutiniškai 26 proc., t.y. ketvirtadalis- priklausomybę nuo alkoholio.

Pagal priklausomybių skaičių	2009	2010	2011
Nuteistosios, turinčios priklausomybę narkotikams	99	97	117
Nuteistosios, turinčios priklausomybę alkoholiui	105	56	44

18 pav. Moterų, priklausomos nuo alkoholio ir narkotinių medžiagų (sudaryta autorės).

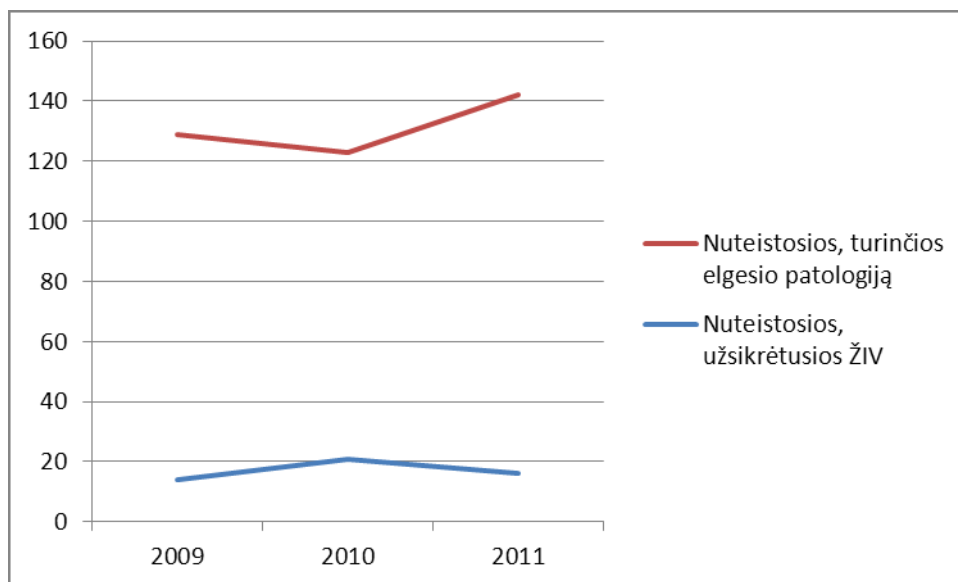
19 pav. Moterų priklausomybių rodikliai (sudaryta autorės).

3.9 Moterų skaičiai pagal lytiškai ŽIV ir elgesio patologijas

Moterų, užsikrėtusių ŽIV (žmogaus imunodeficito virusu) ir turinčių elgesio patologijų, rodikliai taip pat, kaip ir priklausomybių rodikliai, pradėti fiksuoti nuo 2009 metų. Trijų metų laikotarpyje moterų, sergančių ŽIV, skaičius svyravo nuo 5-8 proc., o turinčių elgesio patologijų- nuo 39 iki 42 proc. visų Panevėžio pataisos namų moterų atžvilgiu.

Pagal ŽIV ir elgesio patologijas	2009	2010	2011
Nuteistosios, užsikrėtusios ŽIV	14	21	16
Nuteistosios, turinčios elgesio patologiją	115	102	126

20 pav. Moterų, užsikrėtusių ŽIV ir turinčių elgesio patologijų rodikliai (sudaryta autorės).

21 pav. Moterys, sergančios ŽIV ir turinčios elgesio patologijų (sudaryta autorės).

3.10. Apibendrinimas

2006- 2011 metų laikotarpiu Panevėžio pataisos namuose kali moterų, kurios sudaro 9-10proc. visų asmenų esančių įkalinimo įstaigose. Didžiausias skaičius moterų atlieka bausmę už nužudymą, kas sudaro apytiksliai 30proc. visų moterų pataisos namuose, už vagystes kali apie 20proc. procentų moterų, panašus skaičius moterų- už nusikaltimus, susijusius su narkotinėmis medžiagomis (18proc.). Vidutiniškai 35proc. moterų turi vieną teistumą, pirmą kartą įstaigoje apie 55proc. moterų, daugiau nei 60 proc. moterų į pataisos namus pakliūna po antrojo ar daugiau teistumų.

Didžiausias skaičius moterų įgijusios pagrindinį išsilavinimą (apie 33 proc.) vidurinį (apie 35proc.), bei pradinį (apie 15proc.). Aukštąjį išsilavinimą turi apie 5 proc. moterų, panašus skaičius moterų neturinčių jokio išsilavinimo.

Iki įkalinimo laisvėje dirbo apie 6 procentai moterų. Vidutiniškai 90 proc. moterų turėjo gyvenamąją vietą iki bausmės vykdymo. Daugiau nei 35 proc. procentai moterų turi priklausomybę nuo narkotinių medžiagų ir apytiksliai ketvirtadalis moterų turi priklausomybę nuo alkoholio. Apie 6 proc. moterų yra infekuotos ŽIV ir apie 40 proc. moterų turi elgesio nukrypimų ir patologijų.

IV. EMPIRINĖS DALIES PRISTATYMAS

4.1. Tyrimo metodika

Tyrimo tikslas: ištirti aktualias socialines, moterų atliekamų nusikalstamų veikų, priežastis Lietuvoje.

Siekiant ištirti, buvo išskirti pagrindiniai tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti kokios socialinės charakteristikos būdingos moterims, atliekančioms nusikalstamas veikas.
2. Ištirti kokie biografiniai faktai yra moterų padaromų nusikalstamų veikų prielaidos.
3. Nustatyti kokie socialiai ryšiai turi įtakos nusikalstamoms veikoms.
4. Išsiaiškinti kokie įvykiai skatina nusikalstamų veikų atlikimą.

Tyrimo metodas:

Siekiant ištirti problemą bus atliekamas kokybinis tyrimas, taikant giluminį, dalinai struktūruotą interviu. Toks tyrimo metodas buvo pasirinktas todėl, kad siekiama atskleisti kuo daugiau galimų socialinių moterų nusikaltimų veiksnių, atskleidžiant giluminius faktorius biografinio metodo būdu, bei išanalizuoti moterų nusikaltimų tendencijas, apklausiant ekspertus, dirbančius su teistomis ir iš įkalinimų įstaigų grįžusiomis moterimis.

Klausimyno gairės buvo parengtos atsižvelgus į teorinėje dalyje aprašytas moterų nusikaltimus charakteristikas, priežastis ir prielaidas, taikant išanalizuotas teorijas, šio darbo tikslą, uždavinius ir iškeltas hipotezes. Interviu buvo įrašomi į diktofoną ir transkribuojami. Tyrimo metu buvo sudarytos dvi informantų grupės, atsižvelgus į atrankos tipą ir kriterijus.

Hipotezės:

- Nusikalstamas veikas atlieka moterys susidūrusios vaikystėje su socialine atskirtimi ir sunkiomis socialinėmis sąlygomis šeimoje.
- Nusikalstamas veikas atlieka moterys, priklausomos nuo alkoholio, psichotropinių ar narkotinių medžiagų.
- Nusikalstamas veikas atlieka moterys, priklausančios rizikos šeimų grupei.

- Nusikalstams veikas atlikusios moterys, patyrė diskriminaciją profesinės veiklos srityje.

Atranka:

Informantai tyrimui buvo atrinkti taikant tikslinės atrankos metodą. Buvo suformuotos dvi grupės respondentų:

- respondentai- ekspertai
- respondentai, įvykdę nusikalstamas veikas

I pirmąją grupę buvo renkami respondentai pagal kelis kriterijus:

- 1) Viena iš informantų darbinės veiklos kryptių- darbas su moterimis, padariusiomis nusikalstamas veikas (praktiniai įgūdžiai);
- 2) Informantai turi teorinių (mokslinių) žinių apie moterų nusikalstamų veikų specifiką, jų socialines ar psichologines charakteristikas, bei kitos, tyrimui naudingos informacijos (teorinės žinios).

Antroji respondentų grupė buvo formuojama, remiantis tokiais kriterijais:

- 1) Moterys, įvykdžiusios nusikalstamas veikas (nuteistosios);
- 2) Padarytos nusikalstamos veikos statistiškai vertinamos, kaip dažniausiai pasitaikančios tarp moterų vykdomų nusikalstamų veikų. Penkių metų laikotarpyje (2005-2007 m.) Vyriausiojo policijos komisariato ir Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenimis Lietuvoje dominuoja moterų įvykdyti nusikaltimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams, nusikaltimai ekonomikai ir verslo tvarkai, bei nusikaltimai žmogaus sveikatai. Respondentės turėjo atitikti vieną iš šių nusikaltimų pobūdžių.

Informacija apie informantus yra pateikiama pirmajame priede.

4.2. Moterų nusikaltimų socialiniai veiksniai

(klausimyno gairės respondentams-moterims, turinčioms teistumą už nusikaltimus)

I. Socialinės-demografinės charakteristikos

- moters amžius
- atliktų nusikalstamų veikų skaičius, pobūdis, laipsnis
- įkalinimų skaičius, bausmių skaičius
- informacija apie šeimyninę padėtį ir vaikų skaičių
- gyvenamoji vieta anksčiau ir dabar (migracijos tendencijos)

II. Biografiniai duomenys

- informacija apie tėvus ir kitus šeimos narius
- apie vaikystės, paauglystės, jaunystės laikotarpius (svarbu išsiaiškinti, kokios buvo sąlygos šeimoje augant, ar respondentė nepatyrė skurdo ir socialinės atskirties)
- įgytas išsilavinimas
- darbinė veikla
- šeima
- vaikai

III. Nusikaltimų socialinių veiksnių vertinimas

- ar tai buvo planuotas ar spontaniškas poelgis
- kas jį lėmė, kokios tuomet buvo gyvenimo aplinkybės
- kokia veikla užsiėmė respondentė,
- ar turėjo priklausomybių,
- kokios nusikaltamos veikos socialinės prielaidos ir priežastys

4.3. Moterų nusikaltimų socialiai veiksniai-penkių metų tendencijos (2007-2011 m)

(klausimyno gairės ekspertams)

I. Socialinės-demografinės charakteristikos

- kokio amžiaus buvo moterys, su kuriomis ekspertas dirbo
- kiek nusikaltamų veikų jos atlikdavo
- ar dažnai pasitaiko moterų recidyvas
- informacija apie jų šeimyninę padėtį ir vaikų skaičių
- informacija apie darbinę patirtį
- ir gyvenamąsias vietas (miesto, kaimo ypatumai)

II. Biografiniai duomenys apie moteris, su kuriomis ekspertas yra dirbęs

- informacija apie tėvus ir kitus šeimos narius (ar dažni atvejai probleminių ir rizikos šeimų, nepilnų šeimų atvejai)
- informacija apie vaikystės, paauglystės, jaunystės laikotarpius
- įgyti išsilavinimai (tendencijos)
- darbinė veikla (kada pradėjo dirbti ir kokius darbus dirbo)
- santuoka
- vaikai

III. Moterų nusikaltimų socialinių veiksnių vertinimas

- moterų nusikaltimų tendencijos penkių metų laikotarpyje
- kokios dažniausiai vyrauja gyvenimo aplinkybės
- kokia darbine veikla užsiima moterys
- ar turi priklausomybių
- ar turi patologijų
- kokios moterų nusikaltamų veikų socialinės prielaidos ir priežastys

V. SOCIALINĖS NUSIKALSTANČIŲ MOTERŲ CHARAKTERISTIKOS

5.1. Moterų nusikaltimų specifika

Kalbėdami apie moterų padaromas nusikalstamas veikas, respondentai daržniausiai mini turtinius, smurtinius ir nusikaltimus, susijusius su narkotinėmis medžiagomis. Nusikaltimų Lietuvoje prevencijos centro duomenimis šios nusikalstamos veikos vyrauja tarp moterų. Taip pat informantai teigia, jog ekonominiai ir finansiniai nusikaltimai nėra dominuojantys Lietuvoje. Panevėžio pataisos namų statistika atskleidžia, jog šio pobūdžio nusikaltimai neįtraukiami į penketuką dažniausiai pasitaikančių nusikalstamų veikų. Respondentų žiniomis moterys būna įtraukiamos į organizuotus nusikaltimus, kaip bendrininkės. *Hipotezė, kad nusikalstamas veikas atlieka moterys, priklausomos nuo alkoholio, psichotropinių ar narkotinių medžiagų, yra patvirtinama.*

Atsakymų kategorijos	Respondentų atsakymai
Būdingiausi turtiniai nusikaltimai, nusikaltimai su narkotinėmis medžiagomis	<p>„ (...)dingo banko kortelė ir apkaltino mane vagyste“ (R1)</p> <p>„Daugelis (...) moterų kaifuodavo, vartodavo narkotikus, todėl ir jų nusikaltimai buvo su tuo susiję- disponavimas narkotinėmis medžiagomis, prekyba, vagystės, plėšimai.“ (R4);</p> <p>„Bet tokių nedaug, užtai daug narkomanių, kurios vagia, tam, kad išgyt narkotikų.“ (R6);</p> <p>„Moterų nėra daug, tačiau jos gana charakteringos. Kaip pavyzdys (...) moteris, kuri tris kartus kalėjo už narkotinių ir psichotropinių medžiagų nusikaltimus. (R5);</p> <p>„Vagystes, kai tiriam, daug vartojančių.“ (R6);</p>
Smurtiniai nusikaltimai šeimoje,	<p>„Daug šeimyninių konfliktų, kurių pasekmė- smurtiniai nusikaltimai.“ (R5);</p> <p>„Dominuoja vagystės, smurtiniai. Čia atskira tema, nes smurtiniai dažniausiai įvyksta šeimose, sugėrovų rate. Buitinio pagrindo- smurtiniai nusikaltimai.“ (R6);</p>

Atsakymų kategorijos	Respondentų atsakymai
smurtas prieš kitus asmenis	<p>„Lietuvoje moterų nusikaltimai susiję su šeimos terpe. Nusikaltamumas turi būti analizuojamas per šeimą, santykius, emocijas, vaidmenis.“ (R5);</p> <p>„Viena moteris pakliuvo į įkalinimo įstaigą už smurtą (...) jai pasireiškėdavo agresijos priepuoliai, psichozės.“ (R4);</p> <p>„Pas mane buvo šimtas trisdešimt penktas pirma dalis. Tyčinis sunkus sužalojimas.“ (R3);</p>
Ekonominiai nusikaltimai	<p>„Sakyčiau, jog finansiniai moterų nusikaltimai vakarų šalių problema labiau.“ (R5);</p> <p>„Moterų bylų yra, kurios gerai gyvena... buhalterės... jų alga didesnė už mano, bet jos už tai ir gauna, kad daro finansines nelegalias operacijas ir pinigų srautus kontroliuoja.“ (R6);</p>
Organizuotų nusikaltimų bendrininkės	<p>„Moterys dažnai įtraukiamos vyrų į organizuotą nusikalstamumą, kaip bendrininkės, padėjėjos. Kartais ir organizatorės būna.“ (R5);</p> <p>„Buvo kelios bylos, kai moterys bendrininkauja išžaginimo atvejais, kursto seksualinius nusikaltimus.“ (R6);</p> <p>„Plėšimo atvejais, organizuoto nusikalstamumo grupių planuoti, bet moterys bendrininkauja, kaip padėjėjos, vykdytojos, neteko susidurti su byla, kurioje moteris būtų organizatorė.“ (R6);</p>

1 lentelė. Moterų nusikaltimų pobūdis

5.2. Moterų amžius ir teistumų skaičius

Pataisos namų statistika atspindi, jog didžiausios kalinčių moterų grupės yra 30-40 metų ir 40-50 metų, taigi, daugiausiai besikreipiančių į resocializacijos įstaigas moterų sudaro grupė nuo 40 metų. Taip pat informantai nurodo, jog moterys, vartojančios narkotines medžiagas atsiduria pataisos namuose kelis ar daugiau nei kelis kartus, joms būdingas daugiau nei vienas teistumas. Nusikaltimus atlieka įvairaus amžiaus moterys, tačiau daugiausiai nusikalstanti

amžiaus grupė 30-35 metai.

Atsakymų kategorijos	Respondentų atsakymai
Moterys įvairaus amžiaus grupių	„Nuo nepilnamečių iki pensijinio amžiaus bylų yra. Amžiaus toks vidurkis 30-35 metai pasitaiko dažniausiai. “ (R6); „Galėčiau taip pasakyti, kad yra nuo visiškai jaunučių, už jus jaunesnių, iki jau ten pensijinio amžiaus vos ne...“ (R7)
Į resocializacijos centrus, pagalbos organizacijas kreipiasi vyresnio amžiaus moterys	„Beveik visos moterys yra peržengusios keturiasdešimtmečio ribą. Prisimenu tik dvi jaunesnes. Vienai buvo dvidešimt aštuoni, kitai trisdešimt penki. Likusios nuo keturiasdešimties metų.“ (R4); „tai vidurkį aš imčiau apie 45 metus... dauguma yra vyresnės, nei 30 metų.“ (R7);
Vartojančioms moterims būdingi keli ir daugiau teistumų.	„Dauguma moterų vartoja nuo 16-20 metų. Jos būna sėdėjusios po kelis kartus ar daugiau. “ (R4); „Aišku, yra ir tokių, kur jau su keliais teistumais, visi už vagystes. Dar tą galiu paminėti, kad tie teistumai eina šalia su priklausomybe kokio nors. Trūksta pinigų ten narkotikam ar panašiai, tai tada eina vogti.“ (R7);

2 lentelė. Moterų amžiaus charakteristikos

5.3. Duomenys apie šeimą ir vaikų skaičių

Informantų teigimu, moterys, atliekančios nusikaltimus, neturi sukūrusios, arba sukūrusios problemines šeimas, kurioms būdingas nepakankamas emocinis ryšys tarp suktuoktinių, kartais šeimose geriama ir smurtaujama, tokioms moterims būdinga savo atžalų nepriežiūra. Hipotezė, kad nusikalstamas veikas atlieka moterys, priklausančios rizikos šeimų grupei, yra patvirtinama.

Atsakymų kategorijos	Respondentų atsakymai
Probleminės šeimos	<p>„Šeimom jų nepavadinsi, nebent subyrėjusiais šeimos dariniais. Dauguma moterų pilnaverčių šeimų neturi, geriausiu atveju, jog turi sugyventinius, arba bendrauja tai su vienu vyru, tai su kitu.“ (R4);</p> <p>„Moterys-nusikaltėlės būna išsiskyrusios, netekėjusios. Su šeima santykių jos nepalaiko, neatlieka savo vaidmens šeimoje, nes šeima visuomenėje turi būti, kaip socialinės kontrolės priemonė.“ (R5);</p> <p>„(...) jis (<i>dukters tėvas</i>) dukros nepripažino, kai pastojau, metė mane, sakė darykis abortą, bet aš nesidariau.“ (R3);</p> <p>„Jis pradėjo smarkiai gerti, girtas muštis lįsdavo. Aš slėpdavausi. Pora syk net policiją iškvietus buvau, bet į buitinius konfliktus jie nesikiša, nebent rašai pareiškimą, bet aš nerašiau.“ (R2);</p> <p>„Vienos moters vyras ir vaikas išvykę į užsienį, todėl ryšiai nutrūkę.“ (R4);</p> <p>„Daugumoj iš asocialių, kur geriama, mušamasi.“ (R6);</p> <p>„ (...) nėra pilnavertės šeimos, dažnos šeimyninės dramos, vos ne kaip filmo scenarijai, susieina, išsiskiria, vėl susieina, vėl skiriasi.“ (R7);</p> <p>„Nebegyvena su tėvais... atskirai... nors tėvai irgi būna geriantys.“ (R6);</p>
Nusikaltančios moterys netinkamai auklėja vaikus	<p>„Vaikų jos irgi dažniausiai neturi, o jei ir turi, tai ryšiai su jais nutrūkę. Kelios moterys turėjo vaikus, kurie augo globos namuose.“ (R4);</p> <p>„ (...)jis (<i>sūnus</i>) su motina gyveno ir dabar prie jos prisirišęs, tai su ja gyvena, ten ir į mokyklą šiemet pradės eiti.“ (R2);</p> <p>„Dažnai, jei turi, tai tie vaikai arba prižiūrimi kitų giminaičių arba gyvena vaikų namuose. Motinystė ir nusikalstamumas nesuderinami. Moterys neišgali pasirūpinti vaikais.“ (R6);</p> <p>„Dažniausiai be vaikų būna, o jei ir turi vaikų, tai jų neaugina ir nieko apie juos nežino, vaikų namuose tie vaikiukai“ (R7);</p> <p>„Ypač, jei iki teismo suimamos, teismų metu jos bando apeliuoti į tai, jog turi mažamečių vaikų, bet vertinamas tas aspektas, ar jos rūpinosi tais vaikais, kai darė nusikaltimus.“ (R6);</p>

3 lentelė. Probleminės šeimos ir vaikų nepriežiūra.

VI. BIOGRAFINIAI FAKTAI, KAIP NUSIKALTIMŲ PRIELAIDOS

6.1. Aplinka, supanti moteris vaikystėje

Informantai akcentuoja moterų, darančių nusikaltimus, probleminę vaikystę: nepilną šeimą, kurioje moteris auga be vieno iš tėvų, taip pat šeimas su patėviu, šeimas, kuriose vartojamas alkoholis, smurtaujama. Tokiose šeimose moterys patiria skurdą, nepriežiūrą ir smurtą. *Hipotezė, jog nusikalstamas veikas atlieka moterys susidūrusios vaikystėje su socialine atskirtimi ir sunkiomis socialinėmis sąlygomis šeimoje yra patvirtinama.*

Atsakymų kategorijos	Respondentų atsakymai
Skurdas ir socialinė atskirtis vaikystėje	<p>„Daug moterų užauga neprižiūrimos, probleminėse šeimose, kur tėvai girtauja, tada trūksta ne tik pinigų norimoms išlaidoms, bet ir būtiniausių daiktų.“ (R4);</p> <p>„Iš nepasiturinčių ar vidutinių. Priklauso, koks nusikaltimas. Vagystėm užsiima tos, kur skurdžiai gyvena, o smurtiniai ir asocialiuose, ir vidurinės klasės šeimose.“ (R6);</p> <p>„Pasitaikė atvejų, kai tos moterys iš viso tėvų nemačiusios, augusios globos namuose.“ (R4);</p> <p>„Abu tėvai geria, arba tėvo nėra o motina geria ir pan. Buvo ir tėvų ar patėvių prievartos atvejų.“ (R7);</p> <p>„Vieną tik atvejį žinau, kai mergaitė augo geroje šeimoje, tačiau ji nuo paauglystės maištavo, todėl nebuvo užmegztų gerų santykių šeimoje ir vėliau ji įklimpo į narkotikų liūną...“ (R4);</p>
Nepilna šeima	<p>„Su mama augau, tėvo tai nepamenu, jis kažkur Rusijoje dabar.“ (R3);</p> <p>„Visą vaikystę atsimenu su siaubu. Patėvis visą laiką girtas būdavo. Daužydavosi... mane ir mama mušdavo, ne kartą mus su peiliu gainiojosi. Ne visad galėjau namo pareiti, tai tekdavo miegoti ir garaže, o vasarą ant šieno.“ (R2);</p> <p>„Jos auga probleminėse šeimose, neretai pasitaiko ir patėvio scenarijus. Tada motinos dėmesys būna nukreiptas ne į vaiką, o į patėvį. Trūksta</p>

Atsakymų kategorijos	Respondentų atsakymai
	šeimoje šilumos, rūpesčio, meilės.“ (R4);

4 lentelė. Probleminė vaikystė

6.2. Išsilavinimas

Respondentai akcentuoja žemą įgytą išsilavinimą. Taip pat nusikalstančioms moterims būdingi prasti mokymosi rezultatai ir pašalinimas iš mokymo įstaigų. Respondentės moterys akcentavo, jog joms sunkiai sekėsi mokytis vidurinėje mokykloje, joms tai nepatiko, todėl praleisdavo pamokas.

Atsakymų kategorijos	Respondentų atsakymai
Prasti mokymosi rezultatai	<p>„Mokslai nelabai ėjo, bet pasibaigiau ir išvažiavau į Vilnių toliau mokytis.“ (R1);</p> <p>„ (...) visuomet buvau, tokia nenuorama, tai mėgau į pamokas nenuėiti, pasimušti su bernais.“ (R2);</p> <p>„ (...) Man niekad nepatiko mokytis. Pabėgdavau iš pamokų internatinėje mokykloje ir eidavau per dienas su bernais lakstyt.“ (R2);</p> <p>„Klasė tai mano buvo pati blogiausia visoje mokykloje, nei mokytojų klausėm, nei gerai mokėmės, bet aš tai su visais gerai sutariau. Matematika gerai mokiausi, o kūno kultūra, tai iš viso buvo neatestuota, nes nieks pas mus nelankė.“ (R3);</p> <p>„Mokslai dar mokykloje joms nelabai sekasi, ką bekalbėt tolimesnius.“ (R7);</p>
Nebaigta mokykla	<p>„Penkiolikos mečiau mokyklą po aštuntos klasės (...) pastojau, tai kaip su pilvu gi neisi į mokyklą, ten nieks nesuprastų.“ (R2);</p> <p>„Ne, po devintos dyrikas išmetė, nes daug nepateisintų buvo pamokų, tada dar mokiausi du metus Varpo mokykloje...“ (R3);</p>

Atsakymų kategorijos	Respondentų atsakymai
Žemas išsilavinimas arba įgyta tik profesinė kvalifikacija	<p>„(..)pramokau siuvėjos amato ir keturiolika metų dirbau siuvėja“ (R1);</p> <p>„Daugų daugiausi vidurinių, dažnai būna ir pagrindinio nebaigusios. Pas mus ateidavo moterys, pabaigusios penkias, aštuonias klases. Viena buvo baigusi dar masažuotojos kursas, bet išsilavinimas jų būna labai žemas.“ (R4);</p> <p>„Išsilavinimas pakankamai žemas. Mokslas neįdiegiamas, kaip vertybė.“ (R5);</p> <p>„Nežinau, bet ne universitetinis, tai tikrai. Kartais pavardės nemoka užrašyt be klaidų. Manychiau, vidurinis, profesinis... ne daugiau.“ (R6);</p> <p>„Daugiausiai pagrindinį sakyčiau. Kitos vos pradinį. Susiklosto taip, jog mokslas jiems nėra svarbus. Galiu vertinti, kaip mažai išsimokslinusias.“ (R7);</p>

5 lentelė. Nusikalstančių moterų išsimokslinimas

6.3. Darbinė veikla

Informantai pažymi, jog nusikalstančios moterys, neįgijusios jokios specialybės, arba įgijusios profesinę kvalifikaciją, stokoja darbinių įgūdžių, todėl neretai dirba sunkius fizinius darbus reikalaujančius nedaug pastangų. Patvirtinama statistika, jog kai kurios moterys, nedirba iš viso iki patekimo į patasos namus. Hipotezė, jog nusikalstams veikas atlikusios moterys, patyrė diskriminaciją profesinės veiklos srityje, yra patvirtinama.

Atsakymų kategorijos	Respondentų atsakymai
Neįgyta jokios specialybės, nedirbama	<p>„Nedirbau jokių, nes mokslų jokių nesu baigus. Dabar ieškau bet kokio darbo, eičiau, kad ir tualetus plauti.“ (R1);</p> <p>„Didelis skaičius labai nedirbančių.“ (R6);</p> <p>„Vartojančios beveik visos nedirba, vagystes atliekančios... procentaliai didelis skaičius bedarbių. Tendencija tokia, jog iš pašalpų gyvena.“ (R6);</p>
Dirbami fiziniai	„Kažkurį laiką namie siūdavau, o dabar jau septynis metus valytoja

Atsakymų kategorijos	Respondentų atsakymai
darbai (mažai apmokami)	<p>dirbu... per tris firmas jau.“ (R2);</p> <p>„ (...) o po dešimt dirbt nuėjau į Ikiuką, kur netoli Seimo. Bet gal porą mėnesių tik išsilaikiau (...) po to niekur ir nedirbau.“ (R3);</p> <p>„Tokios moterys atėjusios pas mus sako, kad gali dirbti tik juodžiausius darbus, nes neišmano net elementaros matematikos, kad įsidarbinti kasininke. Mes kartu joms ieškome darbų, tokių kaip valytojos, indų plovėjos, kur reikia tik minimalių pastangų.“ (R4);</p> <p>„(...)Bet dažniausiai tai nebūna kvalifikuotos darbuotojos.“ (R6);</p>
Neturima reikalingų įgūdžių	<p>„Kalėjime jos išmoksta vyteles vyti, rankdarbių kažkokių, tačiau reikalingų darbinių įgūdžių jos neturi. Žinau, kad organizuojamos ir Panevėžy mokymo programos, tačiau ten reikalingų įgūdžių neišmokoma, ten nežiūrima į žmogų.“ (R4);</p> <p>„Tos, kurios jau pabuvosiusios įkalinimo įstaigose, apskritai sunkiai įsilieja į darbo rinką. Didesnė tikimybė pakartotinai atliekamų nusikaltimų.“ (R6);</p>

6 lentelė. Moterų darbinė veikla

VII. MOTERŲ NUSIKALTIMŲ SOCIALINĖS PRIEŽASTYS

Dažniausiai informantų minimos moterų nusikaltimų priežastys yra šios:

Atsakymų kategorijos	Respondentų atsakymai
Praeities sukrėtimai, nesėkmės,	<p>„Dažnai tai problemos iš praeities, juk bet kuris iš mūsų neis žudyt ar plėšt, iki to reikia prieit. Jei moteris nužudo savo vyrą, juk tai nėra idea fix nelauktai toptelėjus į galvą, vadinasi tas vyras ilgą laiką smurtavo</p>

Atsakymų kategorijos	Respondentų atsakymai
problemos	<p>prieš moterį, kol ji neapsikentus jo atsikratė (...)Vagystės dėl narkotikų irgi ne iš kart padaromos, iš pradžių reikia priprast prie narkotikų, pirkt juos, vartot, o tada kai pinigų nebelieka, imi jų ieškotis kitais būdais.“ (R4);</p> <p>„Visas priežastis reikia ieškoti praeityje.“ (R4);</p> <p>„Patyčios mokykloje praeityje irgi gali lemti, kad bus nebaigtas net vidurinis išsilavinimas, o išsilavinimo stoka yra labai tiesus kelias į gatvę, kur šalia narkotikai, alkoholis, prostitucija ir nusikaltimai.“ (R7);</p>
Asocialus gyvenimo būdas šeimoje	<p>„O jei moteris išgėrus jau ima smurtaut, vadinasi, ji ilgai tęsė asocialaus gyvenimo karjerą, kol taip nutiko.“ (R4);</p> <p>„Tėvų pavyzdys dažnai nulemia kriminalinę karjerą moterų“ (R5);</p> <p>„Ji smurtaudavo prieš aplinkinius, nes nuo vaikystės užaugo probleminėje šeimoje, kurioje patėvis nuolat smurtavo prieš ją, o motina gindavo jį.“ (R4);</p> <p>„Buitis, aplinka gali veikti... konfliktai, nesutarimai šeimoje...“ (R6);</p> <p>„Nesuklysiu paminėdamas tai, jog vyrai sukuria prielaidas moterų nusikalstamumui, taip pat šeimoje nesutvarkyti emociniai ryšiai, socialinės kontrolės nebuvimas.“ (R5);</p> <p>„Jauna moteris, kuri šeimoje patiria kančias, pažeminimus, nesirūpinimą, ji elgiasi pagal panašų scenarijų, todėl geriančiose šeimose augę vaikai dažniau daro nusikaltimus.“ (R4);</p> <p>„Sunki vaikystė savo duoda, nepriežiūra, gyvenimas gatvėse. Skirtingu atveju, vis kitos susiklosčiusios aplinkybės. Prievarta vaikystėj, atitolimas ten nuo šeimos.“ (R7);</p> <p>„Nu čia sunku pasakyt, bet matyt daugumos atveju, tai gyvenimas nuo mažens socialinėj atskirty, tai arba, kai tėvai neprižiūri dėl vienokių ar kitokių priežasčių, arba gyvenimas vaikų namuose, kur trūksta tėvų dėmesio ir šilumos.“ (R7);</p>
Smurtas šeimoje	<p>„Patėvis visą laiką girtas būdavo. Daužydavosi... mane ir mama mušdavo, ne kartą mus su peiliu gainiojosi.“ (R2);</p> <p>„Alkoholinė ir narkotinė priklausomybė ir smurtas šeimose.“ (R6);</p>

Atsakymų kategorijos	Respondentų atsakymai
	<p>„Nuo vaikystės ji buvo mušama ir augdama nematė kitokio pavyzdžio, todėl išmoko savo emocijas reikšti per agresiją.“ (R4)</p> <p>„Jis pradėjo smarkiai gerti, girtas muštis lįsdavo. Aš slėpdavausi. Pora syk net policiją iškvietus buvau, bet į buitinius konfliktus jie nesikiša, nebent rašai pareiškimą, bet aš nerašiau.“ (R2);</p>
Iškreipta vertybių sistema	<p>„Šeimos vertybės sulaiko nuo nusikaltimų. Šeima turi būti grįsta atsakomybe tarpusavyje. Kai toje terpėje nėra viskas tvarkoje, tada metamąsi į marginalumą, atsiduriama užribyje, kas neatsietina nuo nusikalstamo pasaulio.“ (R5);</p> <p>„Nusikaltimai ir santykiai šeimoje yra labai tampriai susiję, kuomet šeimoje nėra to šoliuko, tėvai neišleidžia vaiko į gyvenimą, jis dažnai būna nemotyvuotas siekti tam tikrų tikslų, pas jį nesuformuota vertybių sistema.“ (R4);</p> <p>„Mokslas neįdiegiamas, kaip vertybė. Akademinės terpės žmogus neis daryti nusikaltimų, juos daro žemo išsilavinimo žmonės. Tame ryšys egzistuoja.“ (R5);</p> <p>„Svetimo turto troškimas, siekis greitai įgyti pinigų neteisėtu būdu ir užvaldyti svetimą turtą...“ (R6);</p>
Skurdas	<p>„Vyras, kai labai gėrė, pinigų net maistui neužtekdavo, alkani sėdėdavom, tai sugalvojau pavogti.“ (R2);</p> <p>„Nepriteklius neretai pastumėja vagystėm.“ (R4);</p> <p>„Norėjau gauti daug pinigų greit, pabodo badaut, norėjau prisipirkt maisto, drabužių.“ (R2);</p> <p>„Nusikalstamumui palanki aplinka formuojama, kai tvyro socialinės problemos, kultūrinės problemos, nepriteklius, problemos šeimoje“ (R5);</p> <p>„Mokslai dar mokykloj joms nelabai sekasi, ką bekalbėt tolimesnius.“</p>

Atsakymų kategorijos	Respondentų atsakymai
	(R7);
Praradimai	„Jos nebeturi ką prarasti , nes jau būna daug praradusios.“ (R4);
Psichiniai susirgimai	„Netgi labai giluminės tos priežastys gali būti- šizofreniniai susirgimai, psichologinis savęs menkinimas... “ (R7); „ O šiaip visokių patologijų būna ir kleptomanija, ir nimfomanija, ir šizofrenija . Vaikystėje psichika labai jautri, kai kurios traumos pasireiškia daug vėliau.“ (R7);
Ginybe, būtinoji gintis	„ (...)moterys daug padaro netyčinių nusikaltimų, kurie kvalifikuojami, kaip būtinoji gintis, siekiant apsiginti nuo smurtaujančių vyrų, užpuolikų. Kartais ta būtinosis ginties riba būna peržengiama , tačiau bylose dažnai pasitaiko lengvinančių aplinkybių.“ (R6); „ (...) noras apsiginti... moteris retai pirma pradeda šeimoje smurtauti, dažniausiai vyrai pradeda, o moterys viską užbaigia.“ (R6);
Alkoholio, narkotinių medžiagų vartojimas	„ Gėriau ne su tais žmonėm, tai ir gavosi taip(...)Nu, pagėrę buvo... nežinau, kaip taip gavosi. Susimušėm, tai ir gavosi.“ (R3); „dažnai tai ten būna, kad iš pradžių priklausomybė , o tuomet jau prostitucija pradeda verstis.“ (R7); „Dėl nusikaltimų su narkotikais motyvas aiškus- vartojančios disponuoja narkotinėm medžiagom, kaip priemone įgyti pinigų vartojimui .“ (R6); „Nu, mes su draugu ir dar viena drauge truputi baliavojom ir susipykom , tada vyras, jau nepamenu kodėl, trenkė draugei į pilvą, o tada dar ir ant manęs šoko, aš turėjau peilį ir norėjau pagasdinti tik jį, bet taip gavosi, kad jis girtas griuvo į mano pusę ir pataikė ant peilio.“(R2); „Kartais ta būtinosis ginties riba būna peržengiama, tačiau bylose dažnai pasitaiko lengvinančių aplinkybių.“ (R6);

7 lentelė. Moterų nusikaltimų priežastys.

IŠVADOS

1. Labiausiai paplitę moterų nusikaltimai Lietuvoje yra nusikaltimai nuosavybei, žmogaus sveikatai ir nusikaltimai susiję su narkotinėmis medžiagomis. Didžiausią grupę nusikalstančių moterų sudaro nuo 30 iki 40 metų moterys, turinčios pagrindinį išsilavinimą.
2. Bendrų visoms nusikaltimų rūšims priežasčių nėra ir negali būti, todėl svarbu skirti dėmesį moterų nusikaltimams, juos lemiantiems faktoriams, atskiriant juos nuo vyrų nusikaltimų ir analizuojant per šeimos, santykių modelius. Svarbūs socialiniai veiksniai, turintys įtakos moterų nusikaltimams yra susiję su šeimos ir buities sfera: konfliktai ir smurtas šeimoje, nepakankama priežiūra vaikystėje, nutrūkę emociniai ryšiai su motina, patiriamas skurdas, prievarta, probleminiai santykiai su tėvais ir kitais šeimos nariais, nepilna šeima, neigiama vyro įtaka, nebuvimas pastovios gyvenamosios vietos.
3. Moterims, įvykdančioms nusikaltimus, būdinga darbinių įgūdžių ir gebėjimų stoka, bedarbystė, sumažėjusi galimybė išlaikyti šeimoje pragyvenimo lygį, todėl tokios moterys patiria diskriminaciją profesinėje srityje ir nėra pasirengusios konkuruoti darbo rinkoje. Tai sukuria prielaidas turtinių nusikaltimų vykdymui, siekiant užvaldyti svetimą turtą neteisėtomis priemonėmis, kas yra pagrindžiama R. Mertonio anomijos teorinėmis prielaidomis.
4. Turtinio ir smurtinio pobūdžio moterų nusikaltimai susiję su alkoholio ir narkotinių medžiagų priklausomybėmis, susilpnėjusiu pagrindiniu socialiniu institutu- šeima, sumažėjusia socialine kontrole, padidėjusia įtampa ekonominėje valstybės situacijoje, netinkamai formuojama asmens vertybių sistema, asmenybės ir elgesio patologijomis, neigiamais socialiniais reiškiniais- valkatavimu ir prostitucija, bei kitomis deviacinio elgesio formomis.

LITERATŪRA

1. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Maknienė I., Palujanskienė A. Profesinio ugdymo pagrindai. – Vilnius: Petro Ofsetas, 2001.
2. Asmenys, įtariamai (kaltinami) nusikalstamų veikų padarymu. Moterys. [Žiūrėta 2010 m. birželio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/stat/stat.htm#asmenys-itar-kaltin-padar-nusik-veikas>
3. Babachinaitė G., Jurgelaitienė G., Justickis V. ir kt. Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015m. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
4. Babachinaitė G. Smurtinio nusikalstamumo samprata, tendencijos ir šiuolaikiniai raiškos ypatumai Lietuvoje//Jurisprudencija. 2008, Nr. 1(103). P.16-21.
5. Bakanauskas A. Vartotojų elgsena. - Kaunas: VDU leidykla, 2006.
6. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. - Vilnius: Eugrimas, 2001.
7. Beirne P., Messerschmidt J. Criminology. – New York 1995.
8. Bluvšteinas J. Kriminologija. - Vilnius: Pradai, 1994.
9. Burton, J. (ed.). Conflict: Human Needs Theory (vol. 2 of the Conflict Series). 1990.
10. Correctional Association of New York “Women in prison project”. – New York 2009.
11. Dobryninas A., Gaidys V.. Ar saugi Lietuvos visuomenė? (Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą. – Vilnius: LR Seimas, Jungtinių Tautų Vystymo Programa. 2004. P. 7. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
12. Durkheim E. Sociologijos metodo taisyklės. - Vilnius: VAGA, 2001.
13. Galinaitytė J., Rudzkiš T. Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema. //Jurisprudencija, 2005, t.70(62), p.135-139.
14. Ganeri A. Narkotikai. Vilnius: Egmont Lietuva, 1999.
15. Gečėnienė S. Nusikalstamumo dinamikos monitoringas. *Jurisprudencija*, 2006, nr.6(84), p.52-60.
16. Gitinas V.G. Ta nuolanki būtybė – moteris. Vilnius: Naujoji Rosma, 2001.
17. Goldsmith, R. E., Freiden, J., Kenneth, V., Henderson. (1997). The Impact of Social Values on Food-Related Attitudes. *British Food Journal*, 9, p. 99.
18. Goštautas A., Pilkauskienė I., ir kt. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas tarp studentų 2005–2006 m. //Medicina, 2009, 45(7).
19. Guščinskienė, J.; Kondrotaitė, G. Socialinės rizikos šeimų problemos: Pagėgių savivaldybės atvejo studija. // *Socialinis darbas*, 2006, Nr. 5(2).

20. Hanna, N., Wozniak, R. *Consumer Behavior. An Applied Approach*. Prentice Hall. 2001.
21. Hardiman M. Žalingi įpročiai (Racionalus požiūris). Kaunas: Gaivata, 1999.
22. Young J. *The exclusive society*. - London, 1999.
23. Jankauskaitė M. Praktiniai lyčių lygybės politikos įgyvendinimo aspektai. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2007. [Žiūrėta 2010 m. birželio 10 d.]. Prieiga per internetą: www.gap.l
24. Jovaišas K. Nusikaltimai valstybės tarnybai//Verslo&komercinė teisė, 1999. Nr. 4-5.
25. Jurgaitienė D., Targamadzė V. Marihuanos ir kitų narkotikų vartojimo sąsajos tarp paauglių. //Medicina, 2006, 42(10).
26. Justickis V. *Kriminologija. I dalis*. Vilnius, 2001.
27. Karmaza E., Šimaitis A., Kvietkienė G. Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams prevencinės veiklos aspektais. - Vilnius: Sapnų sala, 2005.
28. Kuklianskis S. Nusikaltimų latentškumas: prigimtis, rūšys, prevencijos metmenys. //Teisės problemos, 2005, nr.2 (48), p.62-66.
29. Leliūgienė I. *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. - Kaunas: Technologija, 2003.
30. Liadiševs K., Kleinas J., Poceketas A. Išsaugoti laisvę. [žiūrėta 2011 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:GHD_P3Tj5ycJ:blaivitauta.lt/knyga-proc.E2proc.80proc.9Eissaugoti-laisveproc.E2proc.80proc.9C/+alkoholio+poveikis+psichikai&cd=25&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&source=www.google.lt
31. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2003. Nr. 32-1318.
32. Lietuvos sveikatos programa. [žiūrėta 2010 m. rugsėjo mėn. 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://sena2.sam.lt/sam/veikla/programos-projektai/programa/4/?part=2>.
33. LR Darbo Kodeksas. Prieiga per internetą: www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=169334&Condition2=
34. LR Konstitucija. Prieiga per internetą: www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm - 118k
35. LR moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. Prieiga per internetą: www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=807&p_d=30380&p_k=1 - 11k -
36. Mackevičiūtė I. *Lyčių lygybės principo įgyvendinimo gairės Lietuvos savivaldybėms*. Vilnius, 2005.

37. Mackevičiūtė I. Diskriminuoti negalima integruoti: normos, stereotipai, išankstinis nusistatymas, galimybės. Vilnius, 2007.
38. Melnikienė R. Tradicinis visuomenės požiūris į moters vaidmenį šeimoje ir socialinė atskirtis. //Tiltai, 2005, nr. 2. p. 65-72.
39. Namų advokatas. – Vilnius, 2002.
40. Narkotikų poveikis ir jų vartojimo pasekmės. [žiūrėta 2011 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://kanapes.ravendev.lt/narkomanija-narkotikai-blogis-2.htm>
41. Pėžaitė R., Brazienė R. Deviacinių reiškinių Lietuvos kaime teoriniai aspektai// Jaunasis mokslininkas, 2004, p. 66-67.
42. Pikūnas J., Palujanskienė A. *Stresas. Atpažinimas ir įveikimas*. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras, 2005.
43. Proškuvienė R. *Psichikos sveikatos problemos*. Vilnius, 2008.
Ramanauskaitė S. Feministinės teorijos: kriminologijos referatas.[žiūrėta 2010 m. birželio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.mruni.lt/~akiskis/geriausi/feministines-teorijos.dov>
- Rėgalienė, G., ir kt. (2002). Sveikatą veikiančių elgsenos veiksnių paplitimas tarp Šiaurės Lietuvos regiono gyventojų. *Medicina (Kaunas)*, 38(2).
45. Rėgalienė G., ir kt. Sveikatą veikiančių elgsenos veiksnių paplitimas tarp Šiaurės Lietuvos regiono gyventojų. //Medicina, 2002, 38(2).
46. Rudzkiš T., Panomariovas A. Nusikalstamu veiku draudimo srityje kriminologinės sampratos problema//Jurisprudencija. 2006, Nr. 6(84). P.48-53.
47. Statistikos departamentas [žiūrėta 2010 m. gegužės 29d]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/search/?query=sveikata>
48. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
49. Vileikienė E. Nepilnamečių kriminalinė justicija Lietuvoje. Vilnius, 2001.
50. Žukauskienė R. Kriminalinio elgesio psichologija. – Vilnius, 2003.
51. Williams K.S. *Textbook on Criminology*. Glasgow. Second edition. 1994.
52. Антонян Ю.М. Преступность среди женщин.-М.:Росс.право, 1992.
53. Антонян Ю.М. Криминология. - Москва: Юристъ, 2004.
54. Бурлаков С.М. Уголовное право и личность преступника. – СанктПетербург, 2006.
55. Гишинский Я. Объяснение преступности//Криминологический журнал, 2004, Nr. 2, стр. 79-85.
56. Иншаков С.М. Зарубежная криминология. – Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 1997.
57. Шнейдр Х.Ю. Криминология. - Москва:Прогресс, 1994.
58. Криминология: Учебник / Под ред. акад. В.Н. Кудрявцева, проф. В.Е.Эминова – Москва: Юристъ,1997.

59. Криминология: учебник для вузов. Под.ред. А.И.Долговой. Москва: Норма, 2002, с.789
60. ЯВЧУНОВСКАЯ, Т. М.; СТЕПАНОВА, И.Б. Тенденции современной преступности женщин. //Государство и право, 2000, но 12, с.29-30.

1 PRIEDAS. Informacija apie respondentus

Respondentė	Amžius	Nusikalstama veika	Bausmė	Teistumai
R1	53 metai	Vagystė	Bausmės vykdymo atidėjimas, atlyginant žalą	vienas
R2	23 metai	Plėšimas, vagystė	Bausmės vykdymo atidėjimas, atlyginant žalą; laisvės atėmimas metams ir septyniems mėnesiams	du
R3	27 metai	Sunkus kūno sužalojimas	Laisvės atėmimas metams ir keturiems mėnesiams	vienas

Respondentas	Lytis	Darbo vieta, pobūdis
R4	Mot.	Socialinių paslaugų c. - VO „Kovojo mokykla“, socialinė darbuotoja
R5	Vyr.	Kalinių draugijos pirmininkas, Socialinių paslaugų centro - VO „Kovojo mokykla“ vadovas
R6	Vyr.	Vilniaus vyriausiojo policijos komisariato tyrėjas
R7	Vyr.	Organizacijos „Caritas“ psichologė

2 PRIEDAS. INTERVIU IŠRAŠAI

Interviu Nr. 1

Interviuotoja: Laba diena, ar galime pradėti nuo to, už kokią nusikalstamą veiką jums buvo paskirta bausmė?

Respondentė: mane norėjo pasodinti už tai, kad tada, kai dirbau valytoja vienoj firmoj, dingo banko kortelė ir apkaltino mane vagyste, nors visada buvau labai sąžiningas žmogus... aš galvoju, kad čia buvo susimokyta prieš mane, nes nerado, ko kito apkaltint.

I.: O kokia bausmė jums buvo paskirta?

R.: Teismas norėjo mane pasodinti vienuolikai mėnesių, bet dėl to, kad visad buvau sąžiningas žmogus, tai lygtinai gavau metus ir dar baudą susimokėt nežmonišką... arti septynių tūkstančių litų.

I.: Tai pirmasis jūsų teistumas?

R.: Aš pragyvenau čiesnai daug metų ir iš viso negalvojau, kad aplanai įsivelsiu į teismus. Bet gyveni ir mokaisi žmogus...

I.: Šiuo metu pasibaigęs jūsų lygtinumas?

R.: Jau virš pusės metų pasibaigęs, tik įlindau į skolas per tą baudą. Tai nežinau, kada ir atiduosiu.

I.: Šiuo metu jūs dirbate?

R.: Tai ir dirbu valytoja. Priėmė ant pusantrų etato vienoj kavinėj. Dešimt valandų per dieną ant kojų. Ir skolų iki kaklo ir vyras per krizę be darbo sėdi.

I.: Ar seniai jūsų vyras nedirba?

R.: Tai, žinokit, čia viskas į vieną krūvą susidėjo- ir mane apkaltino, ir vyrą iš darbo paliuosavo. Jau daugiau nei pusantrų metų be darbo sėdi.

I.: O vyras ieško darbo?

R.: Ieškosi. Bet, žinot, jau ir amžius...sveikata nebe ta, kaip anksčiau taksistu sukosi, per naktis dirbo, nemiegojo... jaunos dabar ima daugiau.

I.: O kokia jūs vyro specialybė?

R.: Kuo tik nedirbo jis. Ir vairuotoju, ir servise ilgai labai pradirbęs. Po armijos grįžo ir iškart taksistu dirbo. Anuomet darbo davaliai buvo, ne taip, kaip dabar.

I.: Mokslus gal kokius baigęs?

R.: Mokslų tai jokių nebaigęs, gyvenimas išmokė visko.

I.: Kiek jūs jau metų kartu gyvenate?

R.: Trisdešimt du metai jau kartu gyvename, du vaikus užauginome. Abu dabar Anglijoj sėdi. Sunku pas mus su darbais, tai jaunimas užsienin lekia.

I.: Sūnūs pas jus, ar dukros?

R.: Du sūnūs. Vyresniajam trisdešimt šiemet... sužadėtinę Lietuvoj palikęs, o jaunesniajam dvidešimt septyni. Vyresnis pirmas išlėkė, o po to ir jaunėlį pasišaukė. ... tam tai irgi reik paskui brolių.

I.: Kuo jie dirba?

R.: Tai, kaip visi Lietuviai, fabrike su daržovėm. Pjausto ir fasuoja prie konvejerio. Sunkus darbas, ant kojų po dvylika valandų, bet ten, kad gerai gyvent, reik kalbą mokėt, o maniškiai, kai visi bernai, nelabai mokykloj ir mokėsi.

I.: O jūsų vaikai įgiję kokias nors specialybes?

R.: Vyresnysis, kaip ir tėvas, prie mašinų, tai pasibaigęs šaltkalvio specialybę ir dirbo servise šešis metus, o kitas du metus pedagoginiam kūno kultūrą mokėsi, bet pinigų neužteko už mokslus susimokėt, skolų turėjo, tai sakė perstos, kai grįš. Kaune nori kūno kultūrą pasibaigt ir sporto treneriu dirbti.

I.: Tai jūs dabar tik su vyru gyvenate?

R.: Su vyru ir vyro motina gyvenam.

I.: Grįžkime prie jūsų vaikystės. Papasakokite, kokioje šeimoje augote.

R.: Gimiau ir augau Ignalinos rajone prie Lobinių. Turiu du brolius vyresnius. Tėvai labai tvarkingi buvo, ūkį nemažą turėjo, tai ir aš užaugau prie darbo. Ypač tėvukas darbštus buvo, kėlės anksti... ir motina gyvulius apeidavo. Tėvus labai gerbė visi, nes darbštūs buvo, padėt neatsisakydavo.

I.: Kaip jūs sutarėt su tėvais?

R.: Visad gerai sugyvenom, kai išvažiavau mokytis į Vilnių, tai grįždavau ant kiekvieno savaitgalio. Anuomet vyresnysis brolis su šeima gyveno kartu, tai talkos nestigdavo, bet vis tiek grįždavau namo. Tėvai man visą gyvenimą padėjo, kaip galėjo.

I.: Jūsų šeima buvo tvarkinga?

R.: Jau sakiau, kad tėvukas daug dirbo, negirtavo ir motina labai mumis visais rūpinosi, tik vienas iš brolių prasigėrė, tai mirė jaunas, o kitas brolis iki šiol ūkį turisi?

I.: Kaip sutarėt su broliais?

R.: Šeimoj buvau viena sesuo, tai globojo mane vaikystėje.

I.: Ar laikui bėgant santykiai šeimoje keitėsi?

R.: Galiu pasakyti, kad visad gerai sugyvenom.

I.: O barnių nekildavo?

R.: Niekad nesibarėm. Tėvam mirus, aš į ūkį nepretendavau, viskas broliui liko, nes Vilniuj butas yra, tai viskas broliui.

I.: Ar prisimenate save mokykloje? Kaip jums sekėsi mokytis?

R.: Mokslai nelabai ėjo, bet pasibaigiau ir išvažiavau į Vilnių toliau mokytis. Nuo vaikystės labai patiko siūti, tai pramokau siuvėjos amato ir keturiolika metų dirbau siuvėja ir pagal užsakymus siūdavau. Po darbo grįždavau ir namiškiam siūdavau, visas kaimynes apsiūdavau.

I.: Grįžkime prie mokyklos, kaip sutarėte su klasės draugais?

R.: Su visais gerai sutariau. Ypač klasės bernai mane mėgo, bet ir draugių turėjau... po to, kai išvažiavau į Vilnių, tai ir kiti išsibėgiojo, kas kur.

I.: Su mokytojais gerai sutarėte?

R.: Nebuvau nagla, tai mokytojai mane mylėjo. Aplamai, tai su vyresniais žmonėm nesipykau.

I.: Koks buvo jūsų pirmasis darbas, kai atvažiavote į Vilnių?

R.: Siuvimo ceche iškart gerą vietą gavau, nes buvau darbšti ir sąžininga. Vėliau ir mokinių gaudavau apmokyt.

I.: Ar jums patiko jūsų darbas?

R.: O kaip gi. Siūti nuo vaikystės labai mėgau. Gal iki šiol būčiau dirbus, tik kad siuvelyklą uždarė... nebeapsimoka dabar siūt Lietuvoj, visus madingus rūbus iš užsienio parveža.

I.: Kokius dar darbus dirbote?

R.: Kažkurį laiką namie siūdavau, o dabar jau septynis metus valytoja dirbu... per tris firmas jau.

I.: Kuriame darbe dirbote, įvykus vagystei?

R.: Čia buvo tas darbas, kurį prieš šitą dirbau. Du metus ten pradirbau, su visais gerai sutariau, bet po to suvertė ant manęs visą kaltę. Mane buvo lengviausia apkaltinti, nes kas gi kitas, jei ne valytoja, gali pavogt banko kortelę. Tai lengviausia išėitis. Tašė buvo ne vietoj padėta, o aš tą dieną dirbau, kai dingo kortelė su kodu. Galiu pasakyti, kad firmoj vyko etatų mažinimas dėl krizės ir čia buvo parinkta proga mane atleisti iš darbo, nes nebuvo prie ko prisikabinti, visad dirbau čiesnai. Įrodymai suklastoti buvo, o liudininkai savo nuomonę keitė, tai kur teisybė?

I.: Kaip vertinate įvykusių vagystę?

R.: Reik savo daiktus rakinti spintelėje, o ne palikinti rūbinėj be priežiūros, nes dabar tokie laikai esti. O po to ieško kaltų.

I.: Gal turit įtarimų, kas galėjo įvykdyt vagystę?

R.: Dar yra moterų mano amžiaus ir panašios išvaizdos, tai galėjo bet kuri jų. Konkrečiai negaliu nurodyt jokio žmogaus. Čia policijos darbas banditus gaudyti, tik kad neieško jie teisybės.

I.: O kokie buvo įrodymai byloje?

R.: Buvo išplaukus filmuota medžiaga, kurioje atseit mane atpažino, bet veido tai gerai nesimatė. Ten galėjo būti ir panašus žmogus.

I.: Kaip pasikeitė jūsų gyvenimas po teismo?

R.: Be darbo likau, labai sunkiai sekėsi kitą darbą. O dar ir skolų daug liko. Gerai, kad artimieji palaikė ir suprato, kad mane pakišo. Vyras labai parėmė ir sūnūs. Aš aplamai labai sąžiningas žmogus, neturėjau problemų niekad su teismais. Kaimynai gali paliudyti, jog mes labai tvarkinga šeima.

I.: Ar turite ateities planų?

R.: Ką gali žinoti, kaip čia bus, gal sūnūs su vyru mus užsienin kada išsiveš. Kol kas man svarbu skolas sugražinti, o sugadintos reputacijos nebegražinsi, nēr noro ir prisimint, kas buvo.

I.: Ačiū.

Interviu Nr. 2

Interviuotoja: Labas vakaras.

Respondentė: Sveiki.

I.: Žinau, jog prieš pusę metų išėjote iš pataisos namų.

R.: Prieš Kalėdas išleido.

I.: Kiek laiko praleidote pataisos namuose?

R.: Teismas paskyrė, kad sėsčiau metams ir septyniems mėnesiams, paleido po metų ir keturių mėnesių.

I.: Tai pirmasis jūsų teistumas?

R.: Ne, per pirmą teismą davė pusantrų metų lygtinai ir dar pavogtus pinigus turėjau iš motinos pašalpos gražinti. Antrą kartą, kai įkliuvau- pasodino.

I.: Išėjus į laisvę jus pasitiko šeima?

R.: Vyras pasodintas už grotų už muštynes. Esu padavus skyrybų prašymą, planuoju pradēt gyvenimą iš naujo. Bendrauju tik su mama ir sūnum.

I.: Jūs vilnietė?

R.: Ne, aš iš Kretingos rajono, užaugau kaime.

I.: Papasakokite apie tėvus. Kokie su jais santykiai?

R.: Visą vaikystę atsimenu su siaubu. Patėvis visą laiką girtas būdavo. Daužydavosi... mane ir mama mušdavo, ne kartą mus su peiliu gainiojosi. Ne visad galėjau namo pareiti, tai tekdavo miegoti ir garaže, o vasarą ant šieno.

I.: Ar mama niekad negalvodavo skirtis?

R.: Tai ant jo perrašyta puse namo, tai nēr kur dėtis. Vis tiek reikia kartu gyventi.

I.: O mama kaip su jumis elgdavosi?

R.: Apie ją negaliu blogo žodžio pasakyti... ji gera man.

I.: Negeria?

R.: Negeria ir niekad negèrè.

I.: Ar turite brolių ir seserų?

R.: Du brolius... jaunesnius.

I.: Kaip su jais sutariate?

R.: Anksčiau tai labai pykomès, o dabar nieko.

I.: O dėl ko pykote?

R.: Aš labai nerami visuomet buvau, tokia nenuorama, tai mégau į pamokas nenuėiti, pasimušti su bernais.

I.: O ką jie dabar veikia?

R.: Dirba darbus visokius prie namų. Padeda ūkyje.

I.: Sakėt mégot į pamokas nenuėit?

R.: Man niekad nepatiko mokytis. Pabėgdavau iš pamokų internatinėje mokykloje ir eidavau per dienas su bernais lakstyt. Penkiolikos mečiau mokyklą po aštuntos klasės.

I.: Kodėl?

R.: Nes, pastojau, tai kaip su pilvu gi neisi į mokyklą, ten nieks nesuprastų.

I.: Turėjote vaikiną?

R.: Su dabartiniu vyru susidėjau. Susipažinom per internetą. Aš pirmoji jam parašiau, nes gražus labai atrodė ir vyresnis dar... apsikeitėm nuotraukom ir nutarėm susitikti.

I.: O keliais metais vyresnis?

R.: Keturiolika metų, jam dvidešimt devyni buvo, kai man penkiolika.

I.: Jis pas jus atvažiavo?

R.: Ne, aš tada dar buvau nieko mamai nesakius, tai po dviejų mėnesių sutarėm, kad Vilnių susitiksim. Labai norėjau tada Vilnių pamatyti, nes dar nebuvo buvus čia. Nusipirkau autobuso bilietą ir išvažiavau. Susitikom stoty, jis man gyvai dar labiau patiko. Pasitašėm po Vilnių visą dieną, o vakare išvažiavom pas jo tėvus. Jie mane gerai priėmė, tai pasilikau pas jį mėnesiui. Vyro tėvai gyveno vienam kambary, o mes kitam. Ten dvi lovos buvo, tai aš vienoj miegojau, jis kitoj.

I.: O kaip sutarėte su vyro tėvais?

R.: Jie tik rusiškai kalba, tai aš anksčiau nieko nesupratau, bet jie neprieštaravo, kad mes kartu gyvenam. Tik mano mama pradėjo skambinėt man, grasino, kad į policiją kreipsis. Po kiek laiko neapsikentus, pranešė Vaikų teisių tarnybon, bet jie negalėjo manęs išgaudyti.

I.: Ieškojo tavęs?

R.: Taip, bet nerado. Aš pati į kaimą grįžau, nes po poros mėnesių blogai pasijaučiau, o kai pasidariau testą, pamačiau, kad nėščia, tai su vyru grįžom į kaimą. Jis išsigando, kad pasodins jį, nes buvau nepilnametė, tai paskubom susituokėm. Kai jau ketvirtas mėnuo baiginėjosi ir matėsi pilvas, papasakojau viską mamai ir sutarėm, kad gimdysiu.

I.: O kaip vyras vertino nėštumą?

R.: Jis irgi vaikelio norėjo. Sutiko iškart mane vesti. Tik broliai buvo prieš mūsų vestuves, jie su vyru niekad nesutarė, net susimušę yra.

I.: Kodėl?

R.: Nepatiko jis jiems niekad... nors ir jam nepatiko, todėl išvažiavom pas vyro tėvus gyvent, reikėjo jo mamą prižiūrėti mums.

I.: O kokius mokslus baigęs jūsų vyras?

R.: Po dešimtos klasės nuėjo ant statybininko mokyti. Bet statybose beveik ir nedirbęs. Kai susipažinom lentpjūvėj dirbo, bet metė darbą.

I.: Kodėl?

R.: Sakė, kad pas jį stuburo trauma yra, tai kilnot negali. Bet dabar galvoju, kad tingėjo jis dirbti.

I.: O kaip pragyvendavot?

R.: Iš jo tėvų invalidumo pašalpa, dar aš gavau motinos pašalpa, o vyras gaudavo, kad bedarbis.

I.: Trūko pinigų?

R.: Tada dar ne, užteko, kol vyras negėrė.

I.: Pradėjo gerti vėliau?

R.: Iš pradžių visai negėrė, bet po to, kai septyniolikos pagimdžiau antrą vaiką ir jis neužilgo mirė- pradėjo.

I.: O dėl ko mirė?

R.: Liga sirgo nepagydoma, vos gimus mergaitei diagnozavo vandenligę. Savaitę pragyveno ir mirė. Labai sunku tada buvo. Sūnų motina žiūrėjo, nes aš vos laikiausi, galvojau iš proto išėsiu. Labai sunkiai pernešiau, vienu metu net bėgau iš namų, miegojau kapinėse prie dukrytės kapo.

I.: O kaip vyras reagavo?

R.: Jis pradėjo smarkiai gerti, girtas muštis lįsdavo. Aš slėpdavausi. Pora syk net policiją iškvietus buvau, bet į buitinius konfliktus jie nesikiša, nebent rašai pareiškimą, bet aš nerašiau.

I.: Kodėl?

R.: Gailėjau jo, galvojau, kad pasikeis.

I.: Bet nepasikeitė?

R.: Ne, pragėrinėjo visus pinigus.

I.: Pati negerdavote?

R.: Aš niekad nei lašo, kaip ir mano mama. Ji irgi negeria.

I.: O kodėl tada nesiskyrėte?

R.: Per gera jam buvau. Esu kelis sykius pabėgus nuo vyro, pas motina grįžus, bet tas iš paskos su ašarom, tai vis pagailėdavau ir atleisdavau.

I.: O sūnus su jumis gyveno?

R.: Ne, jis su motina gyveno ir dabar prie jos prisirišęs, tai su ja gyvena, ten ir į mokyklą šiomet pradės eiti.

I.: Kodėl?

R.: Aš dabar neturiu pinigų už ką jį išlaikyt.

I.: Nedirbate?

R.: Ne, ieškausi darbo.

I.: O anksčiau kokius darbus dirbote?

R.: Nedirbau jokių, nes mokslų jokių nesu baigus. Dabar ieškau bet kokio darbo, eičiau, kad ir tualetus plauti.

I.: O ateity planuojate vaiką sau pasiimti?

R.: Kai darbą turėsiu, pati auginsiu.

I.: Gal galėtumėte papasakoti, kodėl atsidūrėte pataisos namuose.

R.: Vyras, kai labai gėrė, pinigų net maistui neužtekdavo, alkani sėdėdavom, tai sugalvojau pavogti.

I.: Nebijojote?

R.: Ne, labai reikėjo pinigų. Tada pradėjau domėtis, kur gyvena kokia bobutė. Sužinojau, kad vienoj laiptinėj tokia yra. Nuėjau, paskambinau į duris ir pasakiau, kad esu socialinė darbuotoja ir atėjau namus sutvarkyt. Tada greit perrausiau daiktus ir radau paslėptus 4000 litų, kuriuos pasiėmiau. Grįžau namo su pinigais ir pasakiau vyrui, tas apsidžiaugė ir išvažiavom pinigus leisti, prisipirkom sau daiktų, maisto, drabužių Akropolyje. O kai pinigai baigėsi, tai sugalvojom jau su vyru dviese vėl pas tą pačią bobutę grįžti. Primelavom, kad mes iš švaros firmos, tai mus ir išleido. Suradom 1000 litų, bet bobutė ta suprato, kad kažkas blogai ir policiją kviest sugalvojo, aš ją pastūmiau ir mes pabėgom. Tik greit policija prisistatė. Kaimynai mane matė, kaip ėjau, tai ir atpažino, apkaltino, kad 700 litų pavogiau ir dar sumušiau tą moterytę. Matyt, kai pastūmiau, ji griuvo ir susimušė. Mane iškart suėmė, o per teismą skyrė sugrąžint pavogtus pinigus ir dar lygtinumą davė.

I.: Ir vyrui skyrė lygtinumą?

R.: Ne, jis išsisuko. Nesakiau, kad dalyvavo ir liudininkai jo nematė, nes mane įsiminė, kai pirmą kart ėjau. Bet aš nepasimokiau ir toliau vagiliau. Pas vienus pažįstamus pačiupau aukso už 300 litų. Nunešiau į lombardą, pridaviau. Ten mane ir nufilmavo. Kai pasigedo papuošalų, vėl mane suėmė ir šį kartą teismas nusiuntė į kalėjimą.

I.: Kaip manote, kodėl taip pasielgėt?

R.: Norėjau gauti daug pinigų greit, pabodo badaut, norėjau prisipirkt maisto, drabužių.

I.: Kaip jautėtės, kai išėjote į laisvę?

R.: Norėjau kuo greičiau pradėti naują gyvenimą. Vyras išsisuko, kai mane pasodino, bet netrukus ir pats sėdo, kol sėdėjau supratau, kad man be jo geriau, tai dabar vyksta skyrybos. Galvoju darbą susirast, butą išsinuomot ir susirast kitą vyrą.

I.: Gal dar ką norėtumėt pasakyti?

R.: Daug klaidų padariau, bet už jas jau atkentėjau ir daugiau nesiruošiu jų kartot.

I.: Ačiū

Interviu Nr.3

Interviuotoja: Laba diena, ar galime pradėti?

Respondentė: Jo.

I.: Kiek žinau, Panevėžio pataisos namuose praleidote beveik pusantrų metų?

R.: Metai ir keturi mėnesiai. Teismas davė du metus, bet išleido po... kaip čia pasakyti... два третьих...

I.: Atlikus du trečdalius bausmės?

R.: Jo.

I.: Už ką jums paskyrė bausmę?

R.: Pas mane buvo šimtas trisdešimt penktas pirma dalis. Tyčinis sunkus sužalojimas.

I.: Tai buvo jūsų pirmasis teistumas?

R.: Nu, jo.

I.: Aš iš tikrųjų nežinau nieko tikslaus apie jūsų nusikalstamos veikos detales, gal galėtumėte papasakoti?

R.: Nu, mes su draugu ir dar viena drauge truputi baliavojom ir susipykom, tada vyras, jau nepamenu kodėl, trenkė draugei į pilvą, o tada dar ir ant manęs šoko, aš turėjau peilį ir norėjau pagąsdinti tik jį, bet taip gavosi, kad jis girtas griuvo į mano pusę ir pataikė ant peilio. Jam peilis

į pilvą pataikė. O po to teismo metu, dar atsirado liudininkai, kurie ten gal už dešimt metų ar daugiau buvo ir net nieko nematė, tik girdėjo, kaip mes pykomės, be to ten ir kiti girti buvo. Nu, taip gavosi, kad teismas man priskaitė tyčinį kūno sužalojimą sunkų, nes jam peilis į pilvą pataikė, aš po to dar apeliaciją rašiau, nes pats draugas girtas buvo ir pusės iš vis nepamena, kas ten kaip. O aš tik dvi stiklines sidro buvau išgėrus ir viskas, tai trezva dar buvau. Bet aš prisipažinau, kad gailiuosi, kad taip nutiko, tik nelabai į tai dar pažiūrėta buvo...

I.: O jūs seniai pažinojote tą draugą?

R.: Nu gal porą metų. Jis labiau su mano drauge tūsinosi, su ja ir pradėjo pyktis, o kai aš įsikišau, tai ir ant manęs šoko, pats pirmas pradėjo.

I.: Tą dieną jūs šventėte kažką?

R.: Nu, šiaip sidro ir alaus nuėjom pagert į parkelį.

I.: Konfliktas įvyko šalia jūsų namų?

R.: Skverike netoli draugės namų.

I.: Minėjot, kad dar liudininkai buvo?

R.: Nu, netoli dar gėrė pažįstama chebra, tai keli pamatė, kas vyksta ir iškvietė mentus. Dabar gerai neprisimenu, kaip ten visi suvažiavo, nes man pačiai šokas buvo.

I.: O prieš kiek metų įvyko šis įvykis?

R.: Penktais vasarą čia buvo.

I.: Kiek jums tuomet metų buvo?

R.: Dvidešimt du beveik.

I.: Tai jau buvote pilnametė?

R.: Jo.

I.: O tuo laiku vyro dar neturėjote?

R.: Ne, tik vaikas trijų metų buvo. Dukra dar visai maža buvo.

I.: Turėjote draugą?

R.: Ne.

I.: O dukros tėvas su jumis nebendravo?

R.: Ne, jis dukros nepripažino, kai pastojau, metė mane, sakė darykis abortą, bet aš nesidariau. Vis tiek gimdžiau ir motina sakė, kad gimdyk, neklausyk to durniaus, tai nuo tada iš viso aš jo matyt nenoriu.

I.: Išsiskyrėt ir nebendraujate?

R.: Jo.

I.: O kiek laiko draugavote, kol gimė dukra?

R.: Gal du metus.

I.: Gerai sutarėte?

R.: Nu, aš pas jį atvažiuodavau beveik kas savaitgalį.

I.: Jis irgi vilnietis?

R.: Ne, jis Kaune gyvena. Tada tai dar mokėsi mokykloj, o po to tai nežinau, gal kur kitur dabar. Nebenoriu nieko apie jį girdėt.

I.: O su kuo jūs dabar gyvenate?

R.: Su mama gyvenu. Dar dukra.

I.: Gal galite prisimint vaikystę ir papasakoti apie ją?

R.: O ką reikia?

I.: Kokioje šeimoje augote?

R.: Su mama augau, tėvo tai nepamenu, jis kažkur Rusijoje dabar. Mane iki metų augino, po to su motina išsiskyrė ir išvarė gyvent pas savo tėvus į Rusiją, ten šeimą kitą turi, aš nežinau, kaip ten jis. O mane užaugino mama.

I.: Kaip su mama sutardavot?

T.: Nu, ji visad mano pusėn stoja.

I.: Kuo ji dirbdavo?

R.: Lietuvos geležinkelyje. Iki dabar dar dirba...

I.: Traukinių palydove?

R.: Ne, pervažose reguliuotoja.

I.: O gal ką galėtumėt papasakoti apie jūsų mamos santykius su tėvu? Kaip jie susipažino?

R.: Nu, man neįdomu tai. Žinau, geležinkeliuose susipažino, po vestuvių aš gimiau, o tada tėvas norėjo, kad motina važiuotų su juo į Rusiją, bet ji nenorėjo. Pasakojo, kad kažkada buvo nuvažiavę į Vorkutą kartu, bet motinai ten nepatiko, ji Lietuvoj norėjo likti, tai išsiskyrė. Mama pati savo motina prižiūrėjo, nes ta sirgo labai. Babcia prisimenu, nes, kai mirė, jau kokie šeši man buvo. Tada su motina dviese likom.

I.: Ar prisimenate, kaip jums mokykloje sekėsi?

R.: Aš rusų mokyklą lankiau. Nu, gerai viskas. Daug draugų buvo... mokykloj linksmi pasitūsindavom. Aštuntoj klasėj eidavom už kampo parūkyt. Klasė tai mano buvo pati blogiausia visoj mokykloj, nei mokytojų klausėm, nei gerai mokėmės, bet aš tai su visais gerai sutariau. Matematika gerai mokiausi, o kūno kultūra, tai iš viso buvo neatestuota, nes nieks pas mus nelankė.

I.: Baigėte dvylika klasių?

R.: Ne, po devintos dyrikas išmetė, nes daug nepateisintų buvo pamokų, tada dar mokiausi du metus Varpo mokykloj, o po dešimt dirbt nuėjau į Ikiuką, kur netoli Seimo. Bet gal porą mėnesių tik išsilaikiau.

I.: Tai buvo pirmas jūsų darbas?

R.: Jo. Po to niekur ir nedirbau. Dukrą auginau.

I.: O jūs brolių ar seserų neturite?

R.: Ne.

I.: Ar jūs mama griežtai auklėjo?

R.: Nu, ji man leido gyvent savo galva.

I.: Su mama gerai sutardavot?

R.: Nu, jo. Kartais pasibardavom, bet ji mane palaiko.

I.: O laikui bėgant santykiai su mama keitėsi?

R.: Nežinau. Ne gal.

I.: O su kitais giminėmis ar bendraujate?

R.: Su tiotka dar pabendraujam, o su kitais tai ne.

I.: O kaip mokykloje sutarėte su mokytojais?

R.: Normaliai. Pažvengdavom iš mokytojų kartais, paprikolindavom, bet nebuvo, kad labai kas nemėgtų. Tik dyrikas labai nekoks pas mus buvo, išmetė daug ką, kai šešiolika suėjo, liepė atsiimt dokumentus. Daug kas ir išėjo tada, liko tik tie, kur kaldavo ištisai

I.: Mokslai jums lengvai sekėsi ar nelabai?

R.: Kas man patiko, tą aš mokiausi, o kitą, tai kaip visi.

I.: Kas jums geriausiai sekėsi?

R.: Matematika.

I.: O kaip jums sekėsi Varpo mokykloje?

R.: Nu, aš ten dešimt klasių baigiau, o toliau dirbt išėjau.

I.: Ar turėjote draugių?

R.: Nebendravau beveik su nieko. Pas mane visi draugai daugiausiai iš mano rajono. Savi visi. Aš kitur nemėgstu tūsintis, daugiausiai Naujanuose trindavomės.

I.: Ką veikdavote laisvalaikiu, po mokyklos?

R.: Kieme pasitrindavom, į klubus nuvarydom su mergom.

I.: Jokių būrelių nelankydavot?

R.: Ne, o kam?

I.: Gal sportuodavot laisvalaikiu?

R.: Prisišokdavom klubuose.

I.: Į klubus įleisdavo nuo aštuoniolikos?

R.: Jo. Bet mes visad atrodėm vyresnės, tai netikrino dokumentų.

I.: Nekildavo dėl to niekad nemalonumų?

R.: Ne.

I.: O kaip su vaikiniais sutardavote?

R.: Mano dukros tėvas yra pirmas bernas, su kuriuo rimtai draugavau, anksčiau tai bernai nerūpėjo, bet po to patiko man jis, kad pinigų turi, man pirkdavo viską.

I.: Jis turėjo daugiau pinigų už jus?

R.: Jo.

I.: Mylėjote vienas kitą?

R.: Gal ne. Šiaip durnavojom kartu, kai dukra gimė, tas iškart dėjo į kojas.

I.: O vėliau bendravote su vaikiniais?

R.: Ai, po to tie bernai man vienodai buvo. Draugų daug buvo, bet tokio, kad tikro, tai ne.

I.: Ką su draugais dažniausiai laisvalaikiu veikdavot?

R.: Pagerdavom, pasitūsindavom.

I.: O narkotikų?

R.: Žolės kartais parūkydavom, bet stipriau tai ne. Aš prieš.

I.: O darbo neieškojote?

R.: Vaiką gi auginau.

I.: Trūko pinigų tuomet?

R.: Motina duodavo kažkiek. Birža dar mokėjo.

I.: Pačiai nesinorėjo dirbti?

R.: Lietuvoj nėra gerų darbų dabar. Gal vyrą kada rasiu, kuris galės išlaikyt mane ir dukrą.

I.: Grįžkime prie jūsų nusikalstamos veikos. Kaip galvojate, kodėl taip nutiko?

R.: Nu, pagėrė buvo... nežinau, kaip taip gavosi. Susimušėm, tai ir gavosi.

I.: Tuo metu jūs niekur nedirbote? Nesimokėte?

R.: Ne, dukrą auginau.

I.: O kas tuomet prižiūrėjo jūsų dukrą, kol buvote pataisos namuose?

R.: Motina žiūrėjo. Dabar aš jau žiūriu, kai grįžau.

I.: kaip dabar galite įvertinti tą nutikimą?

R.: Nu, blogai. Dabar nebūčiau su tuo draugu jau gėrus.

I.: Kas turėjo būti kitaip, kad taip neįvyktų?

R.: Jei būčiau pinigų daugiau turėjus, tai nebūtų pasodinę, advokatą gerą rasčiau, tai išteisintų mane, nes teismas, kai nėra babkių nežiūri net į tave. Viskas už pinigus perkama.

I.: O kaip vertinate savo veiksmus?

R.: Nu, nežinau. Aš šoke buvau, viskas ten greit įvyko.

I.: Kai grįžote iš Panevėžio, kas jūsų gyvenime pasikeitė?

R.: Dukra užaugo, nu dar draugų dabar mažiau, ir tūsinuosi mažiau, jau žiūriu su kuo gert.

I.: Na, paskutinis klausimas. Kaip manote, kokios priežastys lėmė tą įvykį?

R.: Gėriau ne su tais žmonėm, tai ir gavosi taip.

I.: Ačiū.

Interviu Nr. 4

Interviuotoja: Sveiki, Lina. Ar daug moterų lankosi jūsų resocializacijos centre?

Respondentė: Šiuo metu pas mus yra tik viena moteris. Šitas skaičius lyginant su vyrų skaičiumi nėra didelis. Tačiau, atsižvelgiant bendrąją nusikalstamumo statistiką, moterų padaromų nusikaltimų skaičius yra dešimt kartų mažesnis. Moterys sudaro apie penkis procentus visų besikreipiančių į centrą asmenų.

I.: Kokio amžiaus moterys kreipiasi į jūsų centrą?

R.: Beveik visos moterys yra peržengusios keturiasdešimtmečio ribą. Prisimenu tik dvi jaunesnes. Vienai buvo dvidešimt aštuoni, kitai trisdešimt penki. Likusios nuo keturiasdešimties metų.

I.: Kiek ir kokių nusikalstamų veikų atliko besikreipiančios moterys?

R.: Daugelis čia besikreipiančių moterų kaifuodavo, vartodavo narkotikus, todėl ir jų nusikaltimai buvo su tuo susiję- disponavimas narkotinėmis medžiagomis, prekyba, vagystės, plėšimai. Viena moteris pakliuvo į įkalinimo įstaigą už smurtą. Šis atvejis buvo toks išskirtinis, nes jai pasireiškė agresijos priepuoliai, psichozės. Ji smurtaudavo prieš aplinkinius, nes nuo vaikystės užaugo probleminėje šeimoje, kurioje patėvis nuolat smurtavo prieš ją, o motina gindavo jį. Nuo vaikystės ji buvo mušama ir augdama nematė kitokio pavyzdžio, todėl išmoko savo emocijas reikšti per agresiją. Jai tai atrodė priimtina. Mes ilgai su ja dirbome, nes teko ją mokyti naujų elgesio modelio. Vaikystėje juk išmokstama reaguoti į dirgiklį ir analogiškai elgiamasi likusį gyvenimą, čia kaip su Pavlovo šunimis, kur yra dirgiklis, reakcija ir pasekoje išsivysto refleksas... nukrypau jau nuo temos... aha... daugiausiai moterys, manau, atlieka vagystes.

I.: Ką galėtumėte papasakoti apie tų moterų šeimas?

R.: Šeimom jų nepavadinsi, nebent subyrėjusiais šeimos dariniais. Dauguma moterų pilnaverčių šeimų neturi, geriausiu atveju, jog turi sugyventinius, arba bendrauja tai su vienu vyru, tai su kitu. Vaikų jos irgi dažniausiai neturi, o jei ir turi, tai ryšiai su jais nutrūkę. Kelios moterys turėjo vaikus, kurie augo globos namuose. Vienos moters vyras ir vaikas išvykę į užsienį, todėl ryšiai nutrūkę. Su tėvais taip pat kontaktų nėra. Pasitaikė atvejų, kai tos moterys iš viso tėvų nemačiusios, augusios globos namuose. Nusikaltimai ir santykiai šeimoje yra labai tampriai susiję, kuomet šeimoje nėra to šuoliuko, tėvai neišleidžia vaiko į gyvenimą, jis dažnai būna nemotyvuotas siekti tam tikrų tikslų, pas jį nesuformuota vertybių sistema. Jauna moteris, kuri šeimoje patiria kančias, pažeminimus, nesirūpinimą, ji elgiasi pagal panašų scenarijų, todėl geriančiose šeimose augę vaikai dažniau daro nusikaltimus. Vieną tik atvejį žinau, kai mergaitė augo geroje šeimoje, tačiau ji nuo paauglystės maištavo, todėl nebuvo užmegztų gerų santykių šeimoje ir vėliau jį įklimpo į narkotikų liūną... taigi, su šeimom ryšiai dažniausiai būna nutrūkę, jums sunku suprasti, ką reiškia, kai žmogus yra paliktas „ant asfalto“ ir nėra nei vieno giminaičio galinčio priglausti.

I.: Kokios būna nusikalstančių moterų vaikystės?

R.: Sudėtingos. Jos auga probleminėse šeimose, neretai pasitaiko ir patėvio scenarijus. Tada motinos dėmesys būna nukreiptas ne į vaiką, o į patėvį. Trūksta šeimoje šilumos, rūpesčio, meilės. Jau suaugusios moterys nemoka ir pačios išreikšti tokių jausmų, jos užauga grubios, vyriškos, agresyvios, bet kartu ir silpnos, neretai įsivelia į priklausomybes. Moterys apskritai biologiniu požiūriu yra silpnesnės, jos greičiau tampa priklausomos ir sunkiau atsikrato priklausomybių.

I.: Ar moterys patiria vaikystėje skurdą ir socialinę atskirtį?

R.: Be abejo. Daug moterų užauga neprižiūrimos, probleminėse šeimose, kur tėvai girtauja, tada trūksta ne tik pinigų norimoms išlaidoms, bet ir būtiniausių daiktų. Nepriteklius neretai pastūmėja vagystėm.

I.: Kokį išsilavinimą įgijusios moterys daro nusikalstamas veikas?

R.: Daugų daugiausi vidurinį, dažnai būna ir pagrindinio nebaigusios. Pas mus ateidavo moterys, pabaigusios penkias, aštuonias klases. Viena buvo baigusi dar masažuotojos kursus, bet išsilavinimas jų būna labai žemas. Kalėjime jos išmoksta vyteles vyti, rankdarbių kažkokių, tačiau reikalingų darbinių įgūdžių jos neturi. Žinau, kad organizuojamos ir Panevėžy mokymo programos, tačiau ten reikalingų įgūdžių neišmokoma, ten nežiūrima į žmogų. Tokios moterys atėjusios pas mus sako, kad gali dirbti tik juodžiausius darbus, nes neišmano net elementarios matematikos, kad įsidarbinti kasininke. Mes kartu joms ieškome darbų, tokių kaip valytojos, indų plovėjos, kur reikia tik minimalių pastangų.

I.: Ar jos jau turi iš anksčiau kažkokios darbinės patirties?

R.: Ne! Dauguma moterų vartoja nuo 16-20 metų. Jos būna sėdėjusios po kelis kartus ar daugiau.

I.: Recidyvistės?

R.: Aš šitos sąvokos nevarčiau, nes taip apibrėžiamas pavojingumas, o juk būna, kad tris kartus atsėdėjusi moteris yra mažiau pavojinga už tą, kuri vieną kart atsikėlusį papjauną savo vyrą už nuolatinius girtavimus. Ta recidyvo sąvoka yra tokia institucinė, neapibūdinanti visai žmogaus. Juk neretai į kalėjimą grįžtama, nes ten jos jaučiasi geriau nei laisvėje, kur joms nėra jokių galimybių. Jos įmetamos į tą inkubatorių, kur galioja savo žaidimo taisyklės ir prie jų reikia prisitaikyti, turi būt stiprus ir agresyvus, kad išgyventum. Ten prabuvusios jos jau nebemoka gyventi laisvėje. Aš tarkim bujočiau papult į kalėjimą, o ten papuolusios moterys bijo išeit į laisvę, nes jos būna ir neturi kur gyventi, nei pajamų, ką joms veikti laisvėje valdžia apie tai nepagalvoja. Jos nebeturi ką prarasti, nes jau būna daug praradusios. O įsivaizduokit, kaip jaučiasi žmogus išėjęs po penkių, aštuonių metų nelaisvės? Dingsta visi socialiniai įgūdžiai, o juk bausmės tikslas yra ne tik nubaust, bet ir pataisyt žmogų, tačiau jokio pataisymo kalėjimuose nesulaukia.

I.: Pakalbėkime apie pačius įvykdomus nusikaltimus. Kas lemia tokius poelgius?

R.: Dažnai tai problemos iš praeities, juk bet kuris iš mūsų neis žudyt ar plėšt, iki to reikia prieit. Gyvenimo aplinkybės, įvykiai labai tampriai susiję su nusikaltimais. Jei moteris nužudo savo

vyrą, juk tai nėra idea fix nelaukta toptelėjus į galvą, vadinasi tas vyras ilgą laiką smurtavo prieš moterį, kol ji neapsikentus jo atsikratė. Vagystės dėl narkotikų irgi ne iš kart padaromos, iš pradžių reikia priprast prie narkotikų, pirkt juos, vartot, o tada kai pinigų nebelieka, imi jų ieškotis kitais būdais. Dar vienas pavyzdys, kai moterys smurtauja gėrimų metų. Visi mes švenčiame šventes, bet vienas kito neskerdžiame. O jei moteris išgėrus jau ima smurtaut, vadinasi, ji ilgai tęsė asocialaus gyvenimo karjerą, kol taip nutiko. Visas priežastis reikia ieškoti praeityje.

I.: Kaip moterys vertina jau atliktas savo nusikalstamas veikas?

R.: Visaip vertina. Subjektyviai, nuo žmogaus priklauso. Vienos pripažįsta, nori keist gyvenimą, pamato, kad jau nebėra išeities, kitos nenori nieko keist, jos visai nemotyvuotos dirbti, nes turi daug anstolių, tenka labai daug dirbti, kol pakeiti jų požiūrį ir išmokai susitaupyti, dirbti ,atsidėti pinigų, tuomet išsinuomot butą. Jaunesnės dar mato prasmę kažką keist, o vyresnės neretai vėl sugrįžta prie nusikaltimų, nes jos neturi tiek pastangų, kad pakeisti save.

I.: Kaip moterys atlikusios bausmę įsivaizduoja savo ateitį?

R.: Daugelis jų nemoka planuoti ateities, susidėlioti prioritetų, jos žino, kad nori darbo, būsto, bet nežino, kaip tai pasiekt, tuomet reikia specialistų pagalbos, kurie nukreipia, padeda, pastūmėja. Kiekvienu atveju reik dirbti individualiai.

I.: Kaip turi kisti gyvenimo aplinkybės, kad moterys nebegrįžtų prie nusikaltimų?

R.: Atsakysiu paprastai, gyvenime turi atsirasti kažkas, ką jos bijotų prarasti.

I.: Ačiū.

Interviu Nr.5

Interviuotoja: Laba diena, kokios moterys kreipiasi į jūsų centrą?

Respondentas: Moterų nėra daug, tačiau jos gana charakteringos. Kaip pavyzdys Larisa Aleksandrovič, moteris, kuri tris kartus kalėjo už narkotinių ir psichotropinių medžiagų nusikaltimus.

I.: Beveik visos moterys besikreipusios yra priklausomos nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų?

R.: Galima sakyti nemaža dalis arba dauguma, jei virš penkiasdešimt procentų yra jau dauguma.

I.: Kokias nusikalstamas veikas dažniausiai atlieka moterys?

R.: Moterų nusikaltimai yra „buitinio“ pagrindo nemoksliskai kalbant. Daug šeimyninių konfliktų, kurių pasekmė- smurtiniai nusikaltimai. Statistikos aš jums nurodyti negaliu, jūs pati pasieškokite internete daug tyrimų šia tema padaryta. Jei skaitote rusų arba lenkų kalbomis, pasižiūrėkite Rusijoje ir Lenkijoje atliktus tyrimus, nedaug skirsis nuo Lietuvos, nes mes, kaip lenkai, esame postsovietinės valstybės gyventojai.

I.: Kokia būna besikreipiančių moterų šeimyninė padėtis?

R.: Moterys-nusikaltėlės būna išsiskyrusios, netekėjusios. Su šeima santykių jos nepalaiko, neatlieka savo vaidmens šeimoje, nes šeima visuomenėje turi būti, kaip socialinės kontrolės priemonė. Šeimos vertybės sulaiko nuo nusikaltimų. Šeima turi būti grįsta atsakomybe tarpusavyje. Kai toje terpėje nėra viskas tvarkoje, tada metamasi į marginalumą, atsiduriama užribyje, kas neatsietina nuo nusikalstamo pasaulio.

I.: Ar nusikalstančios moterys patiria socialinę atskirtį vaikystėje ir skurdą?

R.: Tėvų pavyzdys dažnai nulemia kriminalinę karjerą moterų, jau sakiau, kad moterų vaidmuo visuomenėje turi būti šeimyniškas ir kiekviena moterys tokį modelį turi perimti iš motinos. Tėvai genetiškai nulemia mūsų fiziologinę būklę, todėl sveikose šeimose retai būna patologijų. Genetinis faktorius yra labai svarbus.

I.: Ką galėtumėte pasakyti apie nusikalstančių moterų išsilavinimą?

R.: Išsilavinimas pakankamai žemas. Mokslas neįdiegiamas, kaip vertybė. Akademinės terpės žmogus neis daryti nusikaltimų, juos daro žemo išsilavinimo žmonės. Tame ryšys egzistuoja. Asmenybė netobulėja, nekyla jos moralė, pilietiškumas be išsilavinimo. Čia vėlgi reikia žiūrėti statistiką, nes nenoriu paklaidinti.

I.: O kokia darbinė veikla būdinga nusikalstančioms moterims?

R.: Aš dabar nekalbu apie ekonominius nusikaltimus darančias moteris, nes buhalterėms būtinas išsilavinimas ir nemenkas žinių bagažas, atitinkami įgūdžiai. Sakyčiau, jog finansiniai moterų nusikaltimai vakarų šalių problema labiau. Lietuvoje moterų nusikaltimai susiję su šeimos terpe. Nusikalstamumas turi būti analizuojamas per šeimą, santykius, emocijas, vaidmenis. Moterys dažnai įtraukiamos vyrų į organizuotą nusikalstamumą, kaip bendrininkės, padėjėjos. Kartais ir organizatorės būna.

I.: Lietuvoje tinkama taikyti feministinę nusikalstamumo teoriją?

R.: Teorijos niekada neveikia šimta procentų. Reikia kelti hipotezes, jas koreguoti atsižvelgiant į mikroaplinką, socialinę sistemą, valstybės politiką. Kas tinka Pabaltijo valstybėms, netiks vakarų Europos šalims, musulmonų šalims. Visur yra saviti ypatumai.

I.: Kokios priežastys, jūsų manymu, lemia moterų nusikaltimus?

R.: Čia grynai kriminologinis klausimas, turi būti atliekami giluminiai tyrimai. Aš pats esu apsiginęs disertaciją kriminologine tema. Nesuklysiu paminėdamas tai, jog vyrai sukuria prielaidas moterų nusikalstamumui, taip pat šeimoje nesutvarkyti emociniai ryšiai, socialinės kontrolės nebuvimas. Priežastis galima išvelgti gilinantis į šeimos sociologiją.

I.: Kokios turi susiklostyti gyvenimo aplinkybės, jog būtų tinkamos prielaidos nusikaltimams?

R.: Jūs girdėjote apie penkias moteris, kurios nešė savo vaikams į įkalinimo įstaigą narkotikus? Buvo nubaustos labai griežtai. Nusikalstamumui palanki aplinka formuojama, kai tvyro socialinės problemos, kultūrinės problemos, nepritekliai, problemos šeimoje. Būtinai parašykite skyrelį apie šeimos ir nusikalstamumo sąsajas.

I.: Nusikalta ir moteris neturinčios šeimos

R.: Aš jums tą ir sakau, šeimos nebuvimas, tėvų netinkama pavyzdys formuoja palankia nusikalstamumui terpę. Kiek dar klausimų, daugiau nebegaliu skirti laiko. Pasidomėkite internete.

I.: Paskutinis klausimas: kas turėtų kisti, kad moterų nusikalstamumas sumažėtų? Kaip galima tam užkirsti kelią?

R.: Prevencija turi būti labai kryptinga. Valstybė turi formuoti šeimos vertybes, į tai turi būti kreipiamas dėmesys. Pati valstybė turėtų formuoti palankų savo įvaizdį. Šeimos turi būti remiamos, kontroliuojamos priklausomybės... vertėtų šia tema atlikti kriminologinį tyrimą.

I.: Ačiū.

Interviu Nr.6

Interviuotoja: Laba diena, kaip pasikeitė moterų padaromų nusikaltimų kiekis penkių metų laikotarpyje?

Respondentas: Principe, svyravimas labai nežymus procentaliai. Viena prie penkiolikos bylų yra moterų.

I.: Kokios amžiaus grupės moterys dažniausiai atlieka nusikaltimus?

R.: Nuo nepilnamečių iki pensijinio amžiaus bylų yra. Amžiaus toks vidurkis 30-35 metai pasitaiko dažniausiai.

I.: Papasakokite apie pačias bylas. Kokie dominuoja nusikaltimai?

R.: Dominuoja vagystės, smurtiniai. Čia atskira tema, nes smurtiniai dažniausiai įvyksta šeimose, sugėrovų rate. Buitinio pagrindo- smurtiniai nusikaltimai.

I.: Ar moteris, atliekančios nusikaltimus dažniausiai būna ištekėjusios ar priešingai?

R.: Nežinau procentaliai, bet nužudomi ir vyrai, ir sugyventiniai. Labai nuo bylos priklauso.

I.: Iš kokių šeimų moteris atlieka nusikaltimus?

R.: Daugumoje iš asocialių, kur geriama, mušamasi. Mušasi, mušasi, kol vieną dieną dasimuša.

I.: O tėvai?

R.: Nebegyvena su tėvais... atskirai... nors tėvai irgi būna geriantys.

I.: Koks tų moterų būna išsilavinimas?

R.: Nežinau, bet ne universitetinis, tai tikrai. Kartais pavardės nemoka užrašyti be klaidų. Manychiau, vidurinis, profesinis... ne daugiau.

I.: Ar moterys būna iš nepasiturinčių šeimų?

R.: Iš nepasiturinčių ar vidutinių. Priklauso, koks nusikaltimas. Vagystėm užsiima tos, kur skurdžiai gyvena, o smurtiniai ir asocialiuose, ir vidurinės klasės šeimose. Jei vagystės stambiu mastu, tai nebūtinai vargšai vagia. Moterų bylų yra, kurios gerai gyvena... buhalterės... jų alga didesnė už mano, bet jos už tai ir gauna, kad daro finansines nelegalias operacijas ir pinigų srautus kontroliuoja. Bet tokių nedaug, užtai daug narkomanių, kurios vagia, tam, kad įsigyt narkotikų.

I.: Ar didelis skaičius moterų turi priklausomybes?

R.: Kažkur 60 procentų. Čigonės, prostitutės beveik visos vartoja. Vagystes, kai tiriam, daug vartojančių. Yra... yra tokių.

I.: O kokios būna tų moterų darbinės patirtys?

R.: Didelis skaičius labai nedirbančių. Moterų apskritai mažesnis procentas dirba, nei vyrų. Vartojančios beveik visos nedirba, vagystes atliekančios... procentaliai didelis skaičius bedarbių. Tendencija tokia, jog iš pašalpų gyvena. Tos, kurios jau pabuvosiusios įkalinimo įstaigose, apskritai sunkiai įsilieja į darbo rinką. Didesnė tikimybė pakartotinai atliekamų nusikaltimų.

I.: O tos, kurios dirbančios, kokius darbus dirba?

R.: Įvairius. Nuo prekybos centrų darbuotojų iki pedagogų. Jurgelevičiūtė- dainininkė, o iškelta byla už vagystes. Kaip minėjau, šitas aspektas yra subjektyvus. Bet dažniausiai tai nebūna kvalifikuotos darbuotojos.

I.: Dar norėjau paklausti, ar dažnai nusikaltančios moterys turi vaikų? Ir kiek?

R.: Dažnai, jei turi, tai tie vaikai arba prižiūrimi kitų giminaičių arba gyvena vaikų namuose. Motinystė ir nusikalstamumas nesuderinami. Moterys neišgali pasirūpinti vaikais. Ypač, jei iki teismo suimamos, teismų metu jos bando apeliuoti į tai, jog turi mažamečių vaikų, bet vertinamas tas aspektas, ar jos rūpinosi tais vaikais, kai darė nusikaltimus. Procentaliai didžioji dalis turi vieną vaiką arba mažiau, daugiavaikės šeimos pasitaiko retai.

I.: Kokius nusikaltimus atlieka moterys spontaniškus ar planuotus?

R.: Greičiau spontaniškus. Plėšimo atvejai, organizuoto nusikalstamumo grupių planuoti, bet moterys bendrininkauja, kaip padėjėjos, vykdytojos, neteko susidurti su byla, kurioje moteris būtų organizatorė. Moterų nusikaltimai emocionalūs, tai būna žaibiška reakcija. Dar nepasakiau, jog moterys daug padaro netyčinių nusikaltimų, kurie kvalifikuojami, kaip būtinoji gintis, siekiant apsiginti nuo smurtaujančių vyrų, užpuolikų.. Kartais ta būtinosios ginties riba būna peržengiama, tačiau bylose dažnai pasitaiko lengvinančių aplinkybių. Kartais ta būtinosios ginties riba būna peržengiama, tačiau bylose dažnai pasitaiko lengvinančių aplinkybių. Apskritai prieš įvykstant smurtiniams nusikaltimams dažnai auka ir budelis kartu geria.

I.: Kokie vyrauja tikslai ir motyvai moterų nusikaltimuose?

R.: Svetimo turto troškimas, siekis greitai įgyti pinigų neteisėtu būdu ir užvaldyti svetimą turtą, noras apsiginti... moteris retai pirma pradeda šeimoje smurtauti, dažniausiai vyrai pradeda, o moterys viską užbaigia. Dėl nusikaltimų su narkotikais motyvas aiškus- vartojančios disponuoja narkotinėm medžiagom, kaip priemone įgyti pinigų vartojimui.

I.: Kokios nusikalstamų veikų socialinės prielaidos ir priežastys?

R.: Jau nemažai paminėjau. Psichiniai susirgimai gali būti, sunki finansinė padėtis, pati aplinka gali veikti- situoktinis, tėvai gali veikti, kaip socialinė prielaida. Nedarbas, priklausomybės laikomos priežastimis. Apskritai ne vien socialinės, bet ir biologinės, psichologinės, genetinės priežastys gali būti. Buitis, aplinka gali veikti... konfliktai, nesutarimai šeimoje, neigiamas kitų nusikalstamo pasaulio atstovų įtakojimas. Buvo kelios bylos, kai moterys bendrininkauja išžaginimo atvejais, kursto seksualinius nusikaltimus.

I.: Kokios šių priežasčių, jūsų nuomone, moterų nusikaltimams svarbiausios?

R.: Alkoholinė ir narkotinė priklausomybė ir smurtas šeimose.

I.: Ačiū.

Interviu Nr.7

Interviuotoja: Sveiki, su kokio daugiausiai amžiaus moterimis, padariusiomis nusikaltimus, jums teko dirbti?

Respondentė: Tiksliai pasakyti sudėtinga. Galėčiau taip pasakyti, kad yra nuo visiškai jaunučių, už jus jaunesnių, iki jau ten pensijinio amžiaus vos ne, tai vidurkį aš imčiau apie 45 metus... dauguma yra vyresnės, nei 30 metų.

I.: Kiek vidutiniškai moterys teistumų turėdavo?

R.: Daugiausia tai po vieną. Vagystės čia dažniausiai. Aišku, yra ir tokių, kur jau su keliais teistumais, visi už vagystes. Dar tą galiu paminėti, kad tie teistumai eina šalia su priklausomybe kokia nors. Trūksta pinigų ten narkotikam ar panašiai, tai tada eina vogti.

I.: Kokios tos vagystės?

R.: Moterys dažniausiai pavogia, kas lengvai prieinama- telefonai, rankinukai, piniginės. Iš butų, kur lankosi papuošalus pavogia. Vyrai ieško didenio grobio, o moteris gali ir ten kokį žiedelį auksinį pačiupt. Čigoniukės mėgsta ten papuošalus nuo pirštų nuimt arba piniginę, kur didesni srautai žmonių ištraukt... autobusuose, turguje, per šventes mieste, kai ten žmonių daug.

I.: O ar dažnai pasitaiko moterų recidyvas?

R.: Kaip minėjau, yra tokių, bet tikrai ne visos. Ar tai skaityt kaip dažnai? Sunku pasakyti. Aš vertinčiau, kad yra nemažai tokių atvejų, ypač jei yra šalia ir priklausomybė.

I.: Kas būdinga moterų priklausomybėms?

R.: Moterys pačios savaime greičiau įnyksta į priklausomybes ir daug sunkiau vaduojasi iš jų. Į Panevėžį, kai pakliūna, nutraukia ten vartojimą, bet todėl, kad brangūs ten narkotikai. Kainos daug didesnės, nei laisvėje, o pinigų ten sunkiau prasimanyti. Išėjusios jau galvoja, kad nebevartoja, bet po kiek laiko būna vėl atkrinta, dar žiūrint ten su kuo bendrauja. Priklausomybės yra nepagydomos, tik apgydomos, bet kartą susirgus, visad yra tikimybė vėl atkričio.

I.: O kaip pradeda vartot?

R.: Pačios, nieks neverčia. Čia kiekvieno pasirinkimas- pradėt ar nepradėt. Silpnesnės, pažeidžiamesnės moterys lengviau įsitraukia. Emocionaliai pažeistos moterys ypač.

I.: Kas tos emocionaliai pažeistos?

R.: Patyrusios daugiau sunkumų gyvenime, praradimų, psichologiškai traumuotos moterys, patyrusios fizinį ar psichologinį smurtą vaikystėje.

I.: Kur jos patiria smurta?

R.: Vyrai smurtauja, tėvai ten vaikystėj.

I.: Bet ne visos patyrusios smurta pradeda vartot.

R.: Aš taip ir nesakiau, čia kaip prielaida tik.

I.: O kokie būna šeimyniniai santykiai nusikaltančių moterų?

Vyrų jos neturisi dažniausiai. Kitaip sakant, nėra pilnavertės šeimos, dažnos šeimyninės dramos, vos ne kaip filmo scenarijai, susieina, išsiskiria, vėl susieina, vėl skiriasi. Tokių moterų vyrai irgi būna su teistumais. Kitos teka už kalinių, tada pačios įsitraukia į tą visą nusikalstamą pagrindį. Moterys silpnos ir ieško vyruose paramos, joms pašamonėj kaliniai fiksuojasi, kaip psichologiškai tvirti vyrai, galintys jas apginti, o gyvenimiškai ten visai priešingai išeina. Išteka ir seka vyro pėdom.

I.: Ar jos dažniausiai turi vaikų?

R.: Vaikai... Dažniausiai be vaikų būna, o jei ir turi vaikų, tai jų neaugina ir nieko apie juos nežino, vaikų namuose tie vaikiukai auga. Yra tokių, kurios negali turėt vaikų dėl vienokių ar kitokių priežasčių. Viena turejo negimdinį nėštumą, po to komplikacijos gavosi ir viskas, negali daugiau turėt, kita irgi ten buvo prostitutė ir nuo visokių ligų paskui gavosi, kad negali daugiau

turėt vaikų. Nu sakau, visaip čia būna, bet dažniausiai tai neturi vaikų arba jie auga vaikų namuose.

I.: Kokia situacija su moterų tėvais?

R.: Nu dažniausiai tai, aišku, ir šeimoj jau ten būna problemų pas tokias moteris. Abu tėvai geria, arba tėvo nėra o motina geria ir pan. Buvo ir tėvų ar patėvių prievartos atvejų. Viena buvusi prostitutė yra, tai ji irgi maža būdama matė daug prievartos. Pradejo save pardavinėt, po to tam, kad nejaust tos tuštumos ir beviltiškumo, pradėjo narkotikus vartot, tai paskui jau labai sunku kelią atgal rast. Čia toks išskirtinis atvejis, kai pradėjo vartot jau dirbdama, o dažnai tai ten būna, kad iš pradžių priklausomybė, o tuomet jau prostitucija pradeda verstis.

I.: Koks išsilavinimą dažniausiai turi tokios moterys?

R.: Daugiausiai pagrindinį sakyčiau. Kitos vos pradinį. Susiklosto taip, jog mokslas jiems nėra svarbus. Galiu vertint, kaip mažai išsimokslinusias. Buvo toks atvejis, jog viena moteris skaityti nemokėjo, čia sunkiai įtikima, bet būna ir taip. Mokslai dar mokykloj joms nelabai sekasi, ką bekalbėt tolimesnius. Mokslai dar mokykloj joms nelabai sekasi, ką bekalbėt tolimesnius. Praktiškai nėra šansų kelti pragyvenimo lygį.

I.: Bet pasitaiko atveju, jog darbą susiranda?

R.: Pasitaiko. Aš daugiau dirbusi su užribyje atsidūrusiomis moterimis, kurios pardavinėjo save. Kitos narkotikais prekiaavo. Mūsų pati organizacija orientuota į moteris, kurioms reikia visokeriopos pagalbos. Jos ir gyventi neturi kur, ir kontaktai visi nutrūkę. Pasirašome sutartis su jom, apmokam medicininį patikrinimą, nes reikalaujam pažymos dėl TBC...

I.: Nelabai žinau, kas tai?

R.: Tuberkuliozė. Pusmečiui apgyvendinam nakvynės namuose, per tą laiką visaip padėt bandom- rasti darbelio, susitvarkyt dokumentus. Kaip galime, taip padedame.

I.: Ar daug teistų moterų šiuo metu gyvena nakvynės namuose?

R.: Dabar kokios septynios. Lyginant su vyrais, čia mažai.

I.: Į jus kreipiasi tos moterys, kurios neturi, kur gyventi?

R.: Ne tik, dar padedame adaptuotis, sprendžiam psichologinius barjerus toms, kurios laisvėje nepritampa.

I.: Papasakokit apie pačius įvykdomus nusikaltimus? Kokios aplinkybės lemia?

R.: Sunki vaikystė savo duoda, nepriežiūra, gyvenimas gatvėse. Skirtingu atveju, vis kitos susiklosčiusios aplinkybės. Prievarta vaikystėj, atitolimas ten nuo šeimos. Moterys ypač pažeidžiamos, psichologinės problemos nuo vaikystės o j kaip gali atsilipt sąmonei. Priklausomybės, kaip sakiau. Netgi labai giluminės tos priežastys gali būti- šizofreniniai susirgimai, psichologinis savęs menkinimas...

I.: Kas dar?

R.: Dažniausiai tai būna visa eilė skirtingų priežasčių į vieną susidėję...kompleksiškai. Nedarbas, aplinkybės šeimoje, ankstyva prievarta ir panašiai...priežiūros stoka.

I.: Gal galėtumėte įvardinti, kokios moterų nusikaltimų tendencijos penkerių metų laikotarpyje?

R.: Praktiškai kinta nedaug. Manau, nusikaltimai labai panašūs ir pati statistika ten panaši turėtų būti. Penkmetis per trumpos laiko tarpas dideliems pakitimams.

I.: Ar dažnai pasitaiko patologijos?

R.: Elgesio sutrikimai dažnai pasitaiko ir pati ten reakcija į aplinką yra nevisad adekvati. O šiaip visokių patologijų būna ir kleptomanija, ir nimfomanija, ir šizofrenija. Vaikystėje psichika labai jautri, kai kurios traumos pasireiškia daug vėliau. Su viena moterim bendravau ir ji pasakojo, kad nemoka tinkamai sureaguoti į vyrų dėmesį, ji vaikystėj buv traumota, tai jai dabar atrodo, kad visi vyrai siekia ją sumenkinti, įskaudinti. Nėra pasitikėjimo aplinka tuomet.

I.: Tai kokios svarbiausios moterų nusikaltimų priežastys, jūsų nuomone?

R.: Nu čia sunku pasakyt, bet matyt daugumos atveju, tai gyvenimas nuo mažens socialinėje atskirtyje, tai arba, kai tėvai nepriežiūri dėl vienokių ar kitokių priežasčių, arba gyvenimas vaikų namuose, kur trūksta tėvų dėmesio ir šilumos. Taip pat galėčiau išskirti kaip prielaidą tai, kad nuo mažumės trūksta motyvacijos, arba kažkuriam ankstyvam gyvenimo periode staiga ima jos trūkti. Patyčios mokykloje praeityje irgi gali lemti, kad bus nebaigtas net vidurinis išsilavinimas, o išsilavinimo stoka yra labai tiesus kelias į gatvę, kur šalia narkotikai, alkoholis, prostitucija ir nusikaltimai. Kaip sakiau, tai visas priežasčių kompleksas, išskirt kokios vienos ar dviejų negalėčiau.

I.: Ačiū.